

Outi Rantanen

**”SEMMONEN PALAPELIN KOKOOMINEN
TAVALLAAN” –
TALOUDELLINEN TOIMINTAKYKY JA SEN
VAHVISTAMINEN YKSILÖLLISEN
TUEN KEINOIN**

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro Gradu -tutkielma
Huhtikuu 2023

TIIVISTELMÄ

Rantanen Outi: "SEMMONEN PALAPELIN KOKOOMINEN TAVALLAAN" – Taloudellinen toimintakyky ja sen vahvistaminen yksilöllisen tuen keinoin
Pro Gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaaliryönnön maisteriohjelman
Huhtikuu 2023

Oman talouden hallinta on vaikeutunut viime aikoina, mikä on aiheuttanut taloudellisen haavoittuvuuden kasvua. Asiakkaita voidaan tukea tämänlaisissa ongelmissa taloussosiaalityöllä, jonka tavoitteena on yksilöiden ja perheiden psykososiaalisten ja taloudellisten resurssien vahvistaminen taloudellisen turvallisuuden luomiseksi tai palauttamiseksi sekä elämäntilanteen parantamiseksi. Se pohjautuu taloudellisen toimintakyvyn käsitteeseen, joka yhdistää kyvyn ja mahdollisuuden toimia taloudellisesti henkilön parhaan edun mukaisesti. Taloudellista toimintakykyä voidaan vahvistaa esimerkiksi talousohjauksella.

Tämän laadullisen tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa uutta taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden taloudellista toimintakyvystä ja sen vahvistumisesta, kun heillä on ollut mahdollisuus saada yksilöllistä tukea omassa taloudellisessa tilanteessaan. Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien jäsenyyksiä heidän taloudellisesta toimintakyvystään ja sen merkityksestä heidän elämäntilanteelleen taloudellisen toimintakyvyn vahvistuessa. Tämän lisäksi selvitettiin, miten ammattilainen voi yksilötasolla tukea taloudellisesti haastavassa asemassa olevan taloudellisen toimintakyvyn vahvistumista. Tutkimuksen ulkopuolella oli rajattu perinteinen toimeentulotukityö.

Tutkielman aineisto kerättiin yksilöllisillä teemahaastatteluilla. Sitä varten haastateltiin kuutta henkilöä, jotka olivat osallistuneet kolmannella sektorilla yksilölliseen talousohjaukseen ja joiden taloudellisen toimintakyvyn oli todettu vahvistuneen. Tutkimukseen osallistui neljä miestä ja kaksi naista. Aineiston analyysissä käytettiin sekä teoriaohjaavaa että teoriasidonnaista sisällönanalyysia.

Tutkimukseni tulosten mukaan taloudellinen toimintakyky vahvistui kolmessa ulottuvuudessa. Taloudellinen lukutaito vahvistui laaja-alaisesti. Vahvistumista havaittiin taloustaidoissa, kuten laskujen maksamisessa, rahan riittävydessä, ostokäyttäytymisessä, rahan käytössä, säästämisessä, sosiaalietuuksien hakemisessa ja velkojen hoidossa. Taloudellinen tietämys laajeni. Tieto oman talouden tilanteesta, velkojen määrästä ja oikeuksista sosiaalietuuksiin kasvoi. Talousuutisia seurattiin vain vähän. Asenteet taloudenhallintaa kohtaan muuttuivat vastuullisemmiksi ja aikuismaisemmiksi. Rahan kunnioitus ja merkityksen ymmärtäminen kasvoivat. Taloudellinen osallisuus ilmeni pääosin pankki- ja vakuutuspalveluihin, joihin maksuhäiriömerkintä saattoi kuitenkin olla esteenä. Taloudellinen toimintakyky vahvistui asioitaessa pankeissa, vakuutusyhtiöissä, verohallinnossa Kelassa, työttömyyskassoissa, TE-palveluissa, talous- ja velkaneuvonnassa sekä perintätoimistoissa.

Taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisella oli merkitystä yksilön taloudelliselle hyvinvoinnille ja elämäntilanteelle. Taloudelliseen ahdinkoon liittyvät häpeän ja syyllisyyden tunteet lieventyivät, henkiset voimavarat kasvoivat, taloudellinen turvallisuus parani, taloudelliset tulevaisuuden näkymät kirkastuivat ja halu auttaa muita vertaistuellisesti talousasioissa heräsi. Kynnys hakeutua töihin ja opiskeluun madaltui, arjenhallinta parani, tulevaisuuden näkymät yleisesti paranivat, henkinen hyvinvointi koheni ja sosiaaliset suhteet parantuivat. Osallisuuden tunne kasvoi taloudellisen toimintakyvyn vahvistuttua.

Yksilöllinen tuki taloudellisen toimintakyvyn vahvistajana voidaan jakaa tukeen työmenetelmänä ja asianajona sekä kohtaamisena. Tuki työmenetelmänä todentuu ohjauksessa ja neuvonnassa, joita tukevat keskustelut ja oppaat, asiointiapuna eri toimipaikoissa sekä tarvittaessa ohjauksena muille toimijoille palveluverkostossa. Psykososiaalisessa tuessa korostuu kokonaisvaltaisuus, arvostava kohtaaminen ilman moralisointia tai syyttelyä, luottamus ja välittäminen sekä rinnalla kulkeminen ja toivon luominen paremmasta taloudellisesta huomisesta.

Tulosten mukaan taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevan henkilön taloudellista toimintakykyä ja sen vahvistumista voidaan yksilöllisesti tukea vahvistamalla taloustaitoja ja -kykyjä, jakamalla tietoa sekä hyväksymällä, kulkemalla mukana ja luomalla toivoa paremmasta taloudellisesta huomisesta. Tällä on merkitystä niin yksilö- kuin yhteiskuntatasolla taloudellisen haavoittuvuuden vaikutusten lieventämisessä, minkä vuoksi taloudellisen toimintakyvyn edistämiseen tuleekin panostaa.

Tutkimuksella on merkitystä sosiaalityölle, sillä se tuo uutta, kokemukseen perustuvaa tietoa, jota voidaan hyödyntää sosiaalityön keskusteluissa ja käytäntöjen kehittämisessä.

Avainsanat: *taloussosiaalityö, taloudellinen haavoittuvuus, taloudellinen toimintakyky, yksilöllinen tuki*

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Outi Rantanen: “PIECING TOGETHER THE JIGSAW IN A WAY” – Promoting financial capability by an individual-based support
Master’s thesis
Tampere University
Master’s programme in Social Work
April 2023

Recently, individual financial management has been complicated, which has resulted in an increase of financial vulnerability. In such situations, the customers can be supported with financial social work. The goal of financial social work is to reinforce both the financial and the psychosocial resources of individuals and families in order to either create or restore financial security. The goal is also to improve one’s life situation. This is based on the definition of financial capability that combines both the ability and the opportunity to act financially in accordance with one’s best interest. The financial capability can be reinforced e.g., with financial advice and guidance.

The goal of this qualitative study was to provide information about the financial capability and its reinforcement in financially vulnerable individuals as they have been provided with individual support regarding their financial situation. Furthermore, the goal of this study was to examine the perceptions of the financially vulnerable concerning their financial capability and its importance to their life situation as their financial capability improves. In addition, it was examined how a professional can provide individual support to a financially challenged individual and the reinforcement of their financial capability. The traditional work within income support was excluded in this study.

The material of this study was collected by individual semi-structured interviews. Six people, who had both taken part in individual financial guidance in the third sector and whose financial capability had been proven to have improved, were interviewed. Overall, four men and two women were included in the study. The research methodologies were both theory-driven and theory-guided content analyses.

According to the results, the financial capability was reinforced in three dimensions. The reinforcement of financial literacy indicated the improvement of both ability and capability in money management as paying bills, making ends meet, saving, spending, applying for social benefits and paying off debts. The financial knowledge base was broadened by understanding one’s own financial situation and knowing the amount of one’s own debts as well as the rights to the social benefits. The financial media was followed only a little. The attitudes towards money management turned more responsible and adult-like. Money was more respected and understanding its meaning grew. Moreover, financial inclusion was demonstrated as an access to both banking and insurance services which formerly might have been prohibited due to payment failure. Finally, financial performance was demonstrated in real-life actions in multiple places, such as banking systems, insurance companies, tax administration, Kela, and collection agencies.

The reinforcement of financial capability had an impact on an individual's financial well-being and life situation. Feelings of guilt and shame related to financial plight lessened, the amount of psychological resources increased, financial security as well as financial outlook on the future improved and the willingness to provide peer support arose. It was found easier to apply for a job and education. The feeling of inclusion increased as financial capability reinforced.

Individual support in promoting financial capability can be divided into support as a work method and advocacy as well as an encounter. Support as a work method is realized in advice and guidance, which is supported by discussions and guidebooks, help with transacting in different offices and, if needed, guidance to other operators in the service network. A holistic approach, appreciative encounters, trust and care as well as manifesting a better financial future are emphasized in psychosocial support.

According to the results, financial capability and its reinforcement of a financially vulnerable individual can be individually supported by reinforcing one’s financial knowledge and ability, sharing knowledge and manifesting a better financial future. This has an impact on both individuals and societies in decreasing the effects of financial vulnerability and, therefore, promoting financial capability is to be invested in.

Finally, this study is of importance to social work as it offers new, experience-based knowledge that can be exploited in discussions within social work and in developing new practices.

Keywords: *financial social work, financial vulnerability, financial capability, individual-based support*

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO.....	1
2 TALOUDELLISESTI HAAVOITTUVAA ASEMAA PAIKANTAMASSA.....	4
2.1 Taloudellinen haavoittuvuus	4
2.2 Huono-osaisuus ja köyhyys.....	6
2.3 Ylivelkaantuminen	8
3 KOHTI VAHVEMPAA TALOUDELLISTA TOIMINTAKYKYÄ.....	12
3.1 Taloussosiaalityö teoreettisena viitekehyksenä.....	12
3.2 Taloudellinen toimintakyky sosiaalityössä	14
3.3 Taloudellisen toimintakyvyn vahvistaminen yksilötasolla	20
3.4 Taloudellinen toimintakyky tässä tutkimuksessa	23
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	24
4.1 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymykset.....	24
4.2 Tutkimusmetodologiset ja -menetelmälliset lähtökohdat	25
4.3 Tutkimushaastattelu ja aineiston kuvaus.....	29
4.4 Aineiston analyysi	31
4.5 Tutkimuseettiset näkökohdat.....	35
5 TUTKIMUSTULOKSET.....	38
5.1 Taloudellinen toimintakyky ja sen vahvistuminen.....	38
5.1.1 Taloudellinen toimintakyky ennen tukea	38
5.1.2 Vahvistunut taloudellinen toimintakyky	40
5.1.3 Taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen merkitys elämäntilanteelle	48
5.2 Yksilöllinen tuki taloudellisen toimintakyvyn vahvistajana	51
5.2.1 Konkreettinen tuki ohjauksena ja asianajona	52
5.2.2 Psykososiaalinen tuki kohtaamisena	58
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	61
6.1 Johtopäätökset	61
6.2 Pohdinta.....	63
LÄHTEET	69

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Liite 2. Analyysirunko

Liite 3. Vahvistunut taloudellinen toimintakyky

Liite 4. Taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen merkitys

Liite 5. Yksilöllinen tuki taloudellisen toimintakyvyn vahvistajana

TAULUKOT

Taulukko 1. Esimerkki teoriasidonnaisesta analyysiketjusta

Taulukko 2. Esimerkki teoriaohjaavasta analyysiketjusta

KUVIOT

Kuvio1. Taloudellisen toimintakyvyn malli

1 JOHDANTO

”Ihan retuperällä. Sillai oli, ett eihän mul ollu mitään käsitystä mistään näistä mun tukioikeuksista tai mitään tämmöstä, millai niit kuuluis. Mitää varsinaisii tuloja ei ollu. Tosiaan kaikki nää laskut, mitä tuli, nää perintäkirjeet sillai vaa niin ku maton alle. Ett pois silmistä, pois mielest – asenteella. Ett ei oikeen tienny, millai niit kaikkii talousasioita olis pitäny lähtee hoitamaan. Ett ihan ... kulkukoira. Aika pitkälti semmonen ”Hällä väliä” Mut kuitenkin se, mä katoin, ett se on niinku, mää oon itte sen aiheuttanut, niin mä haluun sen sitte myös korjata. Ja eihä mull ollu mitää käsitystä siitä, mimmonen summa mull oli sit siellä perinnässäkin. Maksamattomii sähkölaskui, muun muas. Vuokrat oli sillai, ett niistä oli pitäny kiinni. Sitte sen kortin pöytään, että miks mää en oo hakenut toimeentulotukea. Vastakysymyksen, ett mitkä talousasiat? Se oli hyvi heikoilla. Ett asteikolla yhdestä kymmeneen, ni varmaan kaks tai kolme.”

Näin taloudellisesti haastavassa asemassa oleva henkilö kuvaa elämäänsä. Sosiaalityöllä on pitkä historia aina profession alkuajoista lähtien auttamisesta juuri tällaisissa taloudellisissa ongelmissa ja haasteissa, jotka vaikuttavat ihmisen elämään kokonaisvaltaisesti ja myös yhteiskunnallisella tasolla (Sherraden & Huang 2019). Perinteisesti niitä on ratkottu aineellisten resurssien vajetta pienentämällä toimeentulotuen keinoin (Zechner 2019). Viime aikoina toimeentulotukityön rinnalle on noussut taloussosiaalityö (Viitasalo 2021), jonka tarpeen voidaan katsoa korostuneen taloudellisen haavoittuvuuden kasvun myötä (Sherraden & Huang 2019) ja joka voidaan nähdä sekä teoreettisena viitekehystenä että työotteena (Callahan ym. 2019, 1). Taloussosiaalityön keinoin ihmistä tuettaessa edistetään hänen taloudellista toimintakykyänsä kokonaisvaltaisesti psykososiaalinen ulottuvuus huomioon ottaen (Viitasalo 2019). Taloudellisessa toimintakyvyssä yhdistyy yksilön kyky toimia taloudellisissa asioissa hänen mahdollisuuksiinsa toimia niissä hänelle edullisimmalla tavalla (Johnson & Sherraden 2007).

Taloudellisesti haastavassa asemassa olevien auttamiseksi on erilaisia palveluita, joita tarjoavat niin julkisen kuin kolmannen sektorin toimijat. Keskeisiä toimijoita sosiaalityön lisäksi ovat esimerkiksi talous- ja velkaneuvonta, kirkon diakoniatyö, Takuusäätiö ja ulosottolaitos. Myös kolmannen sektorin toimijoilla, järjestöillä ja yhdistyksillä, on oma asemansa taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien taloudellisen toimintakyvyn edistämiseksi esimerkiksi tuottamalla ohjausta ja materiaalia sekä tekemällä moniammatillista yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. (Peura-Kapanen ym. 2016, 28–30.) Kansallisella tasolla merkittävä toimija on myös Suomen Pankki, jonka tavoitteena on tukea ja lisätä taloudenhallintaa koskevaa tietämystä yhdessä muiden yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa. Se on valmistellut muun muassa kansallisen talousosaamisen strategian, jonka toteuttamisesta vastaa oikeusministeriö. (Talousosaaminen Suomen Pankki.)

Tarvetta eri sektorien toimijoille ja heidän väliselle yhteistyölle taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien auttamiseksi ja taloudellisen toimintakyvyn edistämiseksi on, sillä talousongelmat on tunnistettu ongelma suomalaisessa yhteiskunnassa. Taloudellista haavoittuvuutta indikoivat esimerkiksi maksuhäiriömerkintä tai ulosottoon joutuminen. (Majamaa ym. 2017.) Suomen Asiakastiedon tilastojen mukaan 31.12.2022 maksuhäiriömerkintä oli luottotiedoissaan noin 366 600 suomalaisella. Määrä oli pienentynyt aiemmista vuosista joulukuussa 2022 voimaantulleen luottotietolakimuutoksen myötä, mutta ylivelkaantumisen sinällään voidaan katsoa jatkuneen maksuhäiriöiden määrän fak-
tisesta pienentymisestä huolimatta. (Suomen Asiakastieto 2023.) Samana vuonna ulosoton asiakkaana oli yli 517 000 suomalaista, mikä on selvästi enemmän kuin 10 vuotta aikaisemmin (Ulosotto-
laitos 2023, 19). Todennäköisimmin maksuhäiriömerkintä ja ulosottovelallisuus koskettaa 30–40-
vuotiasta miestä (Majamaa & Rantala 2020, 33, 35, 39, 44). Taloudellista haavoittuvuutta ennakoii
myös pienituloisuus. Vuonna 2021 pienituloisia oli Suomessa noin 718 700 henkilöä, mikä vastaa
13,2 prosenttia asuntoväestöstä. Vuoteen 2020 verrattuna pienituloisten määrä kasvoi noin 40 000
henkilöllä (Suomen virallinen tilasto 2022).

Oma kiinnostukseni taloussosiaalityöhön sekä sen mahdollisuuksiin edistää yksilöiden taloudellista
toimintakykyä ja vähentää taloudellista eriarvoisuutta yhteiskunnassa heräsi jo sosionomiopintojen
aikana. Tämän jälkeen olen systemaattisesti perehtynyt ilmiöön. Lähestymiskulmani siihen on kou-
lutuksellisen taustani vuoksi kovan talouden ja pehmeän sosiaalityön yhdistelmä. Katson tämän ole-
van eduksi, sillä kummankin tieteenalan hallitseminen avartaa näkökulmaa sekä auttaa ymmärtämään
ilmiötä paremmin ja helpottaa käytännön työn toteuttamista. Mitä enemmän perehdyn aiheeseen niin
teoreettisesti kuin käytännössä, sitä vakuuttuneempi olen taloudellisesti haavoittuvassa asemassa ole-
vien taloudellisen toimintakyvyn edistämisen tärkeydestä yksilön ja yhteiskunnan kannalta. Tämän
vuoksi halusinkin perehtyä taloudelliseen toimintakykyyn vielä lisää. Koen, että sen tutkiminen on
tärkeää ja ajankohtaista erityisesti tässä koronapandemian jälkeisessä ajassa, jota kuvastaa sota, ener-
giakriisi ja nopeaa vauhtia kohoavat elinkustannukset. Nämä heikentävät kaikkien ihmisten talouden-
hallintaa ja selviytymistä arjessa, mutta etenkin niiden, jotka ovat jo entuudestaan taloudellisesti haa-
voittuvassa asemassa. Taloudellisen toimintakyvyn ja sen edistämisen tutkiminen on tärkeää myös
sen vuoksi, että sillä on vaikutusta yksilön fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn
sekä hyvinvointiin.

Tutkielmassani tutkin taloussosiaalityön viitekehyksestä taloudellisesti haavoittuvassa asemassa ole-
vien henkilöiden taloudellista toimintakykyä ja sen vahvistumista siinä tilanteessa, kun heillä on ollut
mahdollista saada yksilöllistä tukea taloudellisiin haasteisiinsa. Keskityn selvittämään, miten talou-

dellisesti haavoittuvassa asemassa olevat jäsentävät omaa taloudellista toimintakykyään ja sen merkitystä heille. Lisäksi selvitän, minkälaisella ohjauksellisella tuella taloudellista toimintakykyä voidaan vahvistaa. Vastauksia tutkimuskysymyksiini ja ratkaisua palapeliin etsin sekä teorialähtöisellä että teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä. Tämä laadullinen tutkimus kiinnittyy vahvasti käytäntöön, sillä sen aineistona toimivat kolmannella sektorilla talousohjaukseen osallistuneiden, taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden haastattelut. Ilmiön tutkimisen kannalta ei ole merkityksellisestä sen sijoittuminen kolmannelle sektorille, vaan olennaisinta on tuottaa siitä uutta, näyttöön perustuvaa tietoa taloussosiaalityön ja sen menetelmien kehittämiseksi suomalaisessa sosiaalityön, etenkin työikäisten, kontekstissa. Lisäksi on tärkeää tuoda kuuluville taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden oma ääni yhteiskunnassa taloudellista tasa-arvoisuutta ja osallisuutta estävien rakenteiden poistamiseksi.

Tutkielman aluksi paikannan luvussa kaksi taloudellisesti haavoittuvaa asemaa sekä nostan sen alta esiin erikseen köyhyyden ja ylivelkaantumisen. Tämän jälkeen pohdin luvussa kolme polkua kohti vahvempaa taloudellista toimintakykyä. Käyn läpi taloussosiaalityön teoreettista viitekehystä, johon tutkielmani pohjautuu ja tarkastelen tarkemmin sen keskeistä käsitettä eli taloudellista toimintakykyä. Lisäksi perehdyn taloudellisen toimintakyvyn vahvistamiseen yksilöllisen tuen keinoin ja esittelen tässä tutkimuksessa käytettävän taloudellisen toimintakyvyn käsitteen, joka pohjautuu taloussosiaalityön yleiseen käsitteeseen. Ennen tutkimuksen tulosten esittämistä avaan luvussa neljä tutkimusasetelmaani ja sen toteuttamista. Luku sisältää tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymykset sekä metodologiset lähtökohdat, aineiston esittelyn ja eettisen pohdinnan. Sisällönanalyysin tulokset, palapelini palaset, esitän tutkimuskysymyksittäin luvussa viisi kertoen ensin taloudellisesta toimintakyvystä sekä sen vahvistumisesta ja sitten yksilöllisestä tuesta taloudellisen toimintakyvyn vahvistajana. Tutkielma päättyy lukuun kuusi, jossa vedän yhteen tutkimuksen tulokset sekä vertaan niitä teoriaan ja aikaisempiin tutkimuksiin. Lisäksi tarkastelen mahdollisuuksia hyödyntää tutkimuksen tuloksia käytännössä sekä mahdollisia jatkotutkimusaiheita. Viimeisessä luvussa pohdin myös tutkielman toteuttamiseen ja luotettavuuteen liittyviä kysymyksiä.

2 TALOUDELLISESTI HAAVOITTUVAA ASEMAA PAIKANTAMASSA

2.1 Taloudellinen haavoittuvuus

Talousasioilla on yhteys niin sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen ja ihmisoikeuksiin kuin yksilöiden, perheiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan hyvinvointiin. Viime aikoina taloudelliset olosuhteet ovat muuttuneet. Taloudenhallinnasta on tullut aikaisempaa monimutkaisempaa samanaikaisesti, kun rahoitussektorin rooli yhteiskunnassa on kasvanut. (Bent-Goodley ym. 2016.) Yksilöiden ja perheiden on hallittava erilaisia talousinstrumentteja voidakseen elää taloudellisesti turvattua elämää ja saavuttaa pitkän aikavälin tavoitteet. Myös taloudelliset mahdollisuudet ovat vastaavasti kasvaneet ja taloudellisten päätösten luonne on muuttunut. (Sherraden & Huang 2019.) Niillä voi olla kauaskantoisia, jopa negatiivisia, seurauksia etenkin niissä tapauksissa, kun joudutaan turvautumaan velan ottamiseen (Bent-Goodley ym. 2016). Taloudellinen epätasa-arvo on kasvanut varallisuuden merkityksen lisääntyessä, sillä alemmissa tuloluokissa varallisuuden hankkiminen on hankalaa. Sekä taloudellisen epätasa-arvon kasvun että arjen rahatalouden muutoksen voidaankin katsoa olevan suurimpia tekijöitä taloudellisen haavoittuvuuden synnyssä. (Sherraden & Huang 2019.) Taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien määrä on viime aikoina yleisesti kasvanut, minkä vuoksi taloudelliseen haavoittuvuuteen on kiinnitetty aikaisempaa enemmän huomiota (Singh & Malik 2022).

Taloudellisen haavoittuvuuden määrittely ja mittaaminen on hankalaa, mutta sen katsotaan kuitenkin usein liittyvän köyhyyteen (Singh & Malik 2022) ja ylivelkaantumiseen (Fernández-López ym. 2022). Sillä voidaan tarkoittaa ihmisen elämässä tilannetta, jossa hänellä ei ole voimavaroja reagoida odottamattomaan taloudelliseen muutokseen, kuten korkojen nousuun, työttömäksi joutumiseen tai hintojen nousuun (Singh & Malik 2022; Daud ym. 2019). Ihminen voi olla taloudellisesti haavoittuva myös silloin, kun hänellä on tuloihinsa nähden liikaa lainoja etenkin, jos ne ovat vakuudettomia lainoja tai kulutusluottoja (Anderloni ym. 2012). Lisäksi taloudellista haavoittuvuutta aiheuttaa heikko lainojen takaisinmaksukyky. Se voidaan määritellä myös korkean velkaantumisen aiheuttamana alttiutena stressille tai terveysongelmina. (Daud ym. 2019.) Taloudellinen haavoittuvuus näyttäytyy usein pulana ruuasta, puuttuvina vakuutuksina ja maksamattomina terveydenhuollon laskuina. Sen takana on usein maksuhäiriömerkintä, joka hankaloittaa esimerkiksi vuokra-asunnon saamista, lainaamista pankista tai työn saantia. (Sherraden & Huang 2019.)

Taloudellista haavoittuvuutta ei voida arvioida ainoastaan velkojen, vaan myös puuttuvien mahdollisuuksien kautta. Yksilöt ovat haavoittuvia silloin, kun he eivät niin halutessaan voi matkustaa lomal-

laan, käydä ulkona syömässä perheen ja ystävien kanssa tai harrastaa. (Worthington 2006.) Taloudellinen haavoittuvuus voi estää kouluttautumisen ja terveydenhoidon, millä on puolestaan vaikutusta elinajan odotteeseen. Myös tulevaisuuden suunnittelu on hankalaa vähäisten taloudellisten voimavarojen ja jouston puuttumisen takia. (Sherraden ym. 2018, 15.) Taloudellisesti haavoittuvilla on vaikeuksia säännöllisten, pakollisten menojen, kuten vuokran ja muiden asumiskulujen, maksamisessa, minkä lisäksi rahaa ei välttämättä jää edes ruuan hankintaan (Anderloni ym. 2012) tai heidän rahansa eivät riitä rahapäivien väliselle ajalle (Daud ym. 2019). Taloudelliselle haavoittuvuudelle on tyypillistä, että taloutta ei suunnitella eikä kuluja seurata. Usein myös sosiaalieläimet ovat voineet jäädä hakematta ja rahanhallinnassa on ongelmia. (Despard ym. 2012.) On myös mahdollista, että yksilö ei koe itse olevansa taloudellisesti haavoittuvassa asemassa, jolloin subjektiivinen taloudellinen haavoittuvuus eroaa objektiivisesta taloudellisesta haavoittuvuudesta (O'Connor ym. 2019).

Taloudellisen haavoittuvuuden riskitekijöitä ovat muun muassa alhainen koulutus, sairaudet, mielen-terveysongelmat, pienituloisuus, ikä sekä elinkaaren muutokset, kuten leskeksi jääminen tai parisuhde-ero (Hoffmann & McNair 2019). Vaikka alhaista koulutustasoa ja pienituloisuutta pidetäänkin taloudellisen haavoittuvuuden riskitekijöinä, voi se koskettaa taloudellisten olosuhteiden muuttuessa myös hyvätuloisia henkilöitä, joilla on varallisuutta (O'Connor ym. 2019). Myös sukupuoli ja siviilisääty sekä lasten lukumäärä voivat vaikuttaa taloudelliseen haavoittuvuuteen. Esimerkiksi eronneen henkilön, jolla on lapsia, taloudellisen haavoittuvuuden aste saattaa nousta. Naissukupuolen ja nuoruuden on katsottu vaikuttavan heikentävästi taloudelliseen haavoittuvuuteen, jota ennakoivat myös otettujen velkojen laatu. Vakuudettomia luottoja, kuten kulutusluottoja, tarjoavat muut kaupalliset toimijat kuin pankit. Ne ovat usein myös niiden henkilöiden saavutettavissa, joiden taloudellinen tilanne on jo heikentynyt ja jotka eivät enää saa lainaa pankeista. Uuden lainan otto saattaa lisätä taloudellista haavoittuvuutta. (Daud ym. 2019.) Toimimattomat taloudelliset rakenteet voivat aiheuttaa taloudellista haavoittuvuutta, joten se ei ole vain yksilöstä johtuvaa (Sherraden ym. 2016).

Taloudellisen osaamisen ja haavoittuvuuden välillä on tutkimuksissa havaittu olevan yhteys, jonka mukaan taloudellisesti osaavimmilla on pienempi mahdollisuus tulla taloudellisesti haavoittuviksi. Hyvä taloudellinen osaaminen auttaa ymmärtämään taloudellista tietoa sekä tunnistamaan velanoton ja hankintojen riskit ja seuraukset. Lisäksi talousosaamisella voidaan myös pienentää odottamattomien tapahtumien vaikutusta yksilön omaan talouteen, sillä siihen sisältyy muun muassa vakuutus- tuotteiden hallinta. Taloudellisesti osaava henkilö pystyy hallitsemaan käyttäytymistään sekä estämään ne käyttäytymismallit, jotka johtavat talouden hallinnan ja päätöksenteon ongelmiin, kuten vastuuttomuuden ja lyhytkatseisuuden. (Anderloni ym. 2012.) Myös impulsiivisuus ja itsehillinnän puute

voivat aiheuttaa talouden haasteita. Tunteiden pohjalta toimiessaan ihmiset eivät välttämättä tee järkeviä päätöksiä eivätkä ole tietoisia päätöksensä tai ostokäyttäytymisensä taloudellisista vaikutuksista. (Kim ym. 2019.)

Taloudellisesti toimintakykyisten on raportoitu omaavan taloudellista resilienssiä kohdatessaan yllättäviä taloudellisia tilanteita (Fernández-López ym. 2022). Lisäksi heidän taloudellinen käyttäytymisensä on vastuullisempaa kuin niiden, joiden taloudellinen toimintakyky on heikompi (Hoffmann ym. 2021). Taloudellisen toimintakyvyn voidaan katsoa ainakin osittain suojaavan taloudelliselta haavoittuvuudelta (Fernández-López ym. 2022). Taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien taloudellista toimintakykyä pitäisikin vahvistaa kokonaisvaltaisesti, minkä lisäksi heidän aineellisia taloudellisia resurssejansa voidaan vahvistaa esimerkiksi toimeentulotuen keinoin (Viitasalo 2019). Lisäksi on tarpeellista kasvattaa heidän taloudellista minäpystyvyyttään, joka auttaa selviytymään paremmin taloudellisissa muutostilanteissa sekä estää myös pidemmällä aikavälillä ajautumisen taloudellisesti haastavampaan asemaan (Hoffmann ym. 2021).

2.2 Huono-osaisuus ja köyhyys

Huono-osaisuus kietoutuu osaksi ihmisten elämäntilanteita, mutta sen ydin on köyhyydessä (Viitasalo 2021). Ne molemmat näkyvät ihmisten arjessa sekä synnyttävät yhteiskunnan ja sen palveluiden ulkopuolelle kuulumisen tunnetta. Huono-osaisuuteen liittyy taloudellisten tekijöiden lisäksi muita hyvinvoinnin ongelmia ja vajeita, kuten matala koulutustaso ja huono terveys (Juhila 2018, 208–209, 211), joita voidaan tarkastella elintasosta, elämänlaadusta ja elämäntavoista koostuvassa huono-osaisuuden kentässä. Elintaso-ulottuvuudessa huono-osaisten toimeentulona on viimesijaiset etuudet ja he käyttävät kohdennettuja sosiaalipalveluja. Alhainen elintaso rajoittaa valintojen tekemistä, sillä suurin osa tuloista menee perustarpeiden tyydyttämiseen. Elämänlaatu-ulottuvuudessa nousevat esiin taloudellinen niukkuus ja koettu alhainen yhteiskunnallinen asema, jotka synnyttävät yksinäisyyttä, näkymättömyyttä ja ulossulkemista. Elämäntapa-ulottuvuudessa korostuvat arjen rakenteiden, kuten vuorokausirytmien ja päivittäisten rutiinien, korvautuminen satunnaisuuksilla sekä niitä tukevien sosiaalisten suhteiden, luottamuksen ja sosiaalisen tuen heikentyminen. Elämänhallintaa rasittavat päihde- ja peliriippuvuudet. Huono-osaisuuden kentät voidaan liittää heikentyneisiin mahdollisuuksiin sekä kaventuneeseen osallisuuteen ja alentuneeseen toimintakykyyn. (Saari ym. 2020, 17–19.)

Huono-osaisuuden ydin, köyhyys, on moniulotteinen ilmiö, joka yleensä jaetaan absoluuttiseen ja subjektiiviseen köyhyyteen. Absoluuttisella köyhyydellä tarkoitetaan aliravitsemusta ja nälkää sekä

muita puutteita biologisten perustarpeiden tyydyttämisessä. (Moisio 2006.) Absoluuttisessa köyhydessä, joka on yleisintä kehitysmaissa, eivät täyty myöskään vaatetuksen ja asumisen perusvaatimukset (Eskelinen & Sironen 2017, 4–5). Kaiken kaikkiaan sen voidaan todeta vaarantavan arjessa ihmisen fyysistä toimintakykyä (Mukkila ym. 2022). Hyvinvointivaltioissa absoluuttinen köyhyys voi koskettaa haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä, kuten asunnottomia ja romaneja (Eskelinen & Sironen 2017, 4–5). Maailmanpankki on vuonna 2022 määritellyt absoluuttisen köyhyuden rajaksi 2,15 dollaria päivässä (World Bank 2022a).

Hyvinvointivaltioissa köyhyys on usein suhteellista. Se määrittyy suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan, ja sillä tarkoitetaan kykenemättömyyttä saavuttaa yhteiskunnassa määriteltyä vähimmäiselintasoja tai viettää yleisten normien mukaista elämää taloudellisten voimavarojen puutteen vuoksi. (Moisio 2006.) Syynä tähän voi olla esimerkiksi pieni palkka, korkeat asumiskustannukset tai velkaantuminen. Etenkin pitkittyessään suhteellinen köyhyys voi ajaa kurjuuteen normaalia elämää tavoiteltaessa. (Isola & Suominen 2016, 28.) Sen voidaan katsoa haittaavan sosiaalista toimintakykyä, jolla tarkoitetaan osallistumista ja kuluttamista vähimmäiselintason mukaisesti (Mukkila ym. 2022), sillä suhteellisessa köyhyudessa elävillä on ongelmia osallistumisessa yhteiskunnan kulttuuriseen, sosiaaliseen ja taloudelliseen toimintaan (Eskelinen & Saastamoinen 2014, 4). Suhteellista köyhyyttä mitataan usein köyhyysrajalla, joka määritellään suhteena väestön keskimääräisiin tuloihin. Sen mukaan yksilöt ja kotitaloudet ovat pienituloisia ja köyhyysriskissä, jos heidän käytettävissään olevat tulonsa ovat vähemmän kuin kuusikymmentä prosenttia mediaanitulosta. (Kallio & Hakovirta 2020.) Vuonna 2021 raja oli yhden henkilön taloudessa noin 1 350 euroa (Suomen virallinen tilasto 2022). Köyhyys on suhteellista myös ajallisesti ja maantieteellisesti, sillä se muuttuu maittain tarkasteltuna ja ajan kuluessa (Kallio & Hakovirta 2020).

Köyhyyttä voidaan tarkastella muistakin kuin tuloihin perustuvista näkökulmista. Subjekttiivinen köyhyys on henkilön oma kokemus toimeentulostaan ja mahdollisuuksistaan selvitä sillä. Toimeentulovaikeudet voidaan käsittää kokonaisvaltaisena köyhyysmittarina, jolla arvioidaan tulojen riittävyttä välttämättömiin menoihin. (Mukkila ym. 2022.) Huomattavaa on, että subjektiivinen kokemus köyhyydestä saattaa erota objektiivisesta käsityksestä (Kangas & Ritakallio 2008, 15) sekä olla yksilöiden välillä erilainen. Se mikä merkitsee toiselle köyhyyttä, ei välttämättä ole sitä toiselle. (Saari 2015, 74.) Aineeton köyhyys puolestaan näyttäytyy elämän kurjistumisena vastoinkäymisten, negatiivisten tunteiden ja pakottaviksi koettujen rakenteiden yhteisvaikutuksesta (Isola ym. 2016). Amartya Senin toimintamahdollisuuksien teoriassa köyhyys nähdään paitsi käytettävissä olevien rahojen vähäisenä määränä myös perustoimintakyvyn puutteena, joka on poistettavissa elämästä esimerkiksi tulojen avulla (Sallila 2009, 54).

Köyhyyden takana on usein työttömyys (Juhila 2018, 210). Lisäksi yksilön köyhyyteen voi vaikuttaa esimerkiksi alhainen tulotaso, tapaturma, sairastuminen tai ikä. Perhetasolla syynä voi olla palkkatuloja ansaitsevan perheenjäsenen kuolema, parisuhde-ero tai omaisuuden arvon menetys. Voidaankin sanoa, että sysäyksenä köyhyyteen on useimmiten joku negatiivinen muutos yksilön tai perheen elämässä. (Hiilamo & Saari 2010.) Lisäksi taustalta on usein löydettävissä elämänhallinnan ongelmia (Saikkonen ym. 2015, 55), kuten päihdekäyttöä sekä ihmissuhdeongelmia. Matala koulutustaso altistaa myös köyhyydelle heikentyneinä työmahdollisuuksina. (Isola & Suominen 2016, 36–37.) Pahimmillaan köyhyys on ylisukupolvista, jolloin se periytyy vanhemmilta lapsille ja jolloin siitä on myös vaikeampaa päästä eroon. Periytymiskierre on katkaistavissa eikä köyhyys näin ollen välttämättä aina periidy sukupolvelta toiselle. (Juhila 2018, 212.) Vaikka köyhyyden taustalta on mahdollista erottaa erilaisia riskitekijöitä ja syitä, se syntyy kuitenkin usein monen tekijän yhteisvaikutuksesta (Eskelinen & Sironen 2017, 30).

Yksi merkittävistä köyhyyden, etenkin pitkittyneen, seurauksista on kuulumattomuuden ja osattomuuden kokemukset, jotka syntyvät siitä, ettei ole mahdollista tehdä elämässä samoja asioita kuin normaalituloiset. Näitä voivat olla esimerkiksi kahviloissa ja elokuvissa käyminen tai julkisilla kulkuneuvoilla kulkeminen. Vastaavasti osattomuutta voi aiheuttaa työ- ja opiskeluyhteisöjen ulkopuolelle jääminen. Nämä kokemukset synnyttävät häpeän tunteita ja leimaavat alemman luokan kansalaisiksi, sillä tuloja ja varallisuutta pidetään usein kunnollisen kansalaisuuden mittareina. (Juhila 2018, 213.) Köyhyys on riski niin terveydelle kuin hyvinvoinnille, sillä köyhillä on huonommat mahdollisuudet pitää huolta hyvinvoinnistaan, tehdä valintoja kulutuksen ja elintapojen suhteen sekä käyttää erilaisia palveluita kuin hyvätuloisilla, joiden elämä on yleensä stressittömämpää (Eskelinen & Sironen 2017, 42–43). Pitkittänyt köyhyys voi henkisesti lamauttaa ihmisen, sillä taloudesta selviäminen vie voimavarat, jolloin arjen muut asiat jäävät helposti hoitamatta (Saari 2015, 39). Köyhillä ylivelkaantumisriski kasvaa, sillä tiukka taloustilanne ei yleensä jousta ja varautuminen tulevaisuuteen on hankalaa, minkä vuoksi säästämisen sijaan on usein turvauduttava lainan ottamiseen (Eskelinen & Sironen 2017, 46).

2.3 Ylivelkaantuminen

Usein taloudellista haavoittuvuutta kuvastaa ylivelkaantuneisuus (Anderloni ym. 2012), joka myös lisää sosiaalista syrjäytymistä (Haas 2006, 1). Sille ei sinänsä ole mitään yksiselitteistä virallista määritelmää, vaan se voidaan ymmärtää tilanteena, jossa saaduista tuloista ei välttämättömien menojen maksamisen jälkeen ole enää mahdollista maksaa muuta. Velkaantuneella ei ole tällöin myöskään

mitään realisoitavaa omaisuutta velkojen maksuun. (Blomgren ym. 2014.) Lisäksi ylivelkaantuneella on usein vaikeata jo selviytyä pelkästään välttämättömienkin menojen maksusta (Peura-Kapanen ym. 2016, 13). Ylivelkaantumista voidaan tarkastella myös subjektiivisena kokemuksena siitä, ylittääkö velka itse määritellyn selviytymisrajan (Blomgren ym. 2014). Toisaalta sitä on mahdollista mitata objektiivisilla mittareilla, kuten tuloista velkojen lyhentämiseen menevällä määrällä (Disney ym. 2008, 11).

Ylivelkaantumisesta on hyvä erottaa käsitteellisesti velkaantuminen, jolloin on mahdollista hoitaa velat ja yleisesti selvitä taloudellisesta tilanteesta (Krumer-Nevo ym. 2017). Hyväosaisille velkaantuminen on mahdollista hyvän maksukyvyyn vuoksi, mutta huono-osaiset puolestaan kohtaavat usein velanhoito-ongelmia (Blomgren ym. 2014). Toimeentulotukea saaneet ovatkin kertoneet olevansa selvästi ylivelkaantuneempia kuin muu väestö (Hannikainen-Ingman ym. 2013). Kuitenkin on hyvä huomata, että hyvätuloisuuskaan ei välttämättä suojaa ylivelkaantumiselta esimerkiksi työttömäksi jouduttaessa tai sairastuttaessa (Haas 2006, 1). Yksilökohtaisten tekijöiden lisäksi yhteiskunnallisilla tekijöillä, kuten työttömyydellä ja elinkustannuksiin nähden matalalla tulotasolla, on vaikutusta ylivelkaantumiseen (Ferretti & Livada 2016, 3–4). Näihin tekijöihin lukeutuu myös hyvinvointivaltion rakenteet sekä luottomarkkinat, joiden toimintakulttuurin muutos voidaan mainita yhtenä merkittävänä ylivelkaantumisen taustatekijänä (Majamaa & Rantala 2020, 12). Käyttäytymistekijöillä, kuten huonoilla valinnoilla tai vastuuttomalla luotonotolla, katsotaan olevan merkitystä ylivelkaantumiselle vain rajoitetusti. Millään tekijällä ei yleensä ole yksin vaikutusta ylivelkaantuneeseen tilanteeseen, vaan se syntyy eri tekijöiden, niin yhteiskunnallisten kuin yksilötasoisien, yhteisvaikutuksesta. (Ferretti & Livada 2016, 4.)

Ylivelkaantumisella on taloudellisten ongelmien lisäksi niin sosiaalisia kuin terveydellisiä ja käyttäytymistieteellisiä vaikutuksia yksilön elämässä, minkä vuoksi sen voidaankin katsoa olevan yksilötasoinen hyvinvointiongelma. Se hankaloittaa esimerkiksi arjen hallintaa ja vuokra-asunnon saamista sekä vähentää työllistymismotivaatiota ulosoton viedessä palkasta osan. (Blomgren ym. 2014.) Kriisiytynyt taloustilanne vaikuttaa myös sosiaalisiin suhteisiin, sillä esimerkiksi yhteiset vapaa-ajanviettomahdollisuudet ystävien kanssa vähenevät ja matkustaminen sukulaisten luokse vaikeutuu, kun niihin käytettävä raha on pois arjen hankinnoista, kuten ruuasta (Iivari & Mälkiä 1999, 54). Se linkittyy myös niin mielenterveyden ongelmiin kuin psykososiaalisiin stressioireisiin, koettuun terveyteen ja terveyskäyttäytymiseen, minkä lisäksi pitkäaikaisilla maksuvaikeuksilla on tutkimuksissa todettu olevan yhteys muun muassa diabetekseen sairastumiseen. Ylivelkaantuminen vaikuttaa myös päätök-

sentekokykyyn ja elämänvalintoihin, sillä joutuessaan keskittymään toimeentulon hankkimiseen ihminen saattaa tehdä itselleen haitallisia päätöksiä esimerkiksi jättämällä tarpeelliset lääkkeet hankkimatta. (Blomgren ym. 2014.)

Ylivelkaantumiseen liittyy erilaisia tunteita, jotka sitovat velkaantuneen voimavaroja ja joista vahvimpia ovat häpeä ja syyllisyys. Ne ovat lamaannuttavia ja saattavat estää hakeutumisen avun piiriin. Toisaalta myös liiallinen toiveikkuus asioiden järjestymisestä tai käsitys selviytymisestä omin avuin voivat hankaloittaa tilannetta. (Peura-Kapanen ym. 2016, 11.) Itsensä syyttely tilanteen aiheuttamista on tunnusomaista ylivelkaantuneille, jotka voivat lisäksi pelätä esimerkiksi oman asunnon menettämistä (Poppe 2007, 49–50). Etenkin silloin kun velkaongelmalle ei näy loppua, velkaantunut saattaa tuntea elämässään toivottomuutta ja näköalattomuutta sekä kokea olevansa yhteiskunnan laidalla tai jopa ulkopuolella (Blomgren ym. 2014).

Ylivelkaantumistilanteesta on mahdollista selviytyä esimerkiksi tasapainottamalla taloutta tai järjestelemällä velkoja (Blomgren ym. 2014). Taloutta voidaan tasapainottaa toisaalta lisäämällä tuloja muun muassa työllistymällä, etsimällä lisätöitä tai hakeutumalla opiskelemaan ja toisaalta karsimalla menoja. Tuloja voi kasvattaa myös omaisuutta myymällä, mikä ei kuitenkaan ole vaihtoehto vähävaraiselle ja menoja karsia tarkastamalla voimassa olevat sopimukset, kuten vakuutus sopimukset. (Poppe 2007, 52–53.) Pitkittyneissä ja hankalissa velkaongelmissa auttaa ensisijaisesti talous- ja velkaneuvonta, joka kartoittaa asiakkaan tilanteen ja pyrkii löytämään tilanteeseen sopivan ratkaisun. Ratkaisuvaihtoehtoja ovat esimerkiksi vapaaehtoinen sovinto velkojien kanssa, sosiaalinen luototus, Takuusäätiön takaushakemus tai velkajärjestelyhakemus käräjäoikeuteen. Myös ulosottolaitos ja kolmannen sektorin toimijat auttavat velkaongelmista selviytymisessä. (Rantala & Tarkkala 2009, 41–42.) Itse velan lisäksi ylivelkaantuneella on usein muitakin ongelmia, minkä vuoksi heidän voimaantumamisensa on tärkeä osa selviytymisprosessia. Heitä pitäisi tukea ja kannustaa kokonaisvaltaisesti sekä vahvistaa osallisuuden kokemusten kautta heidän mahdollisesti lamaantunutta toimintakykyään. (Peura-Kapanen ym. 2016, 67.)

Ylivelkaantumisella on yhteys talousosaamiseen, jota tarvitaan arjen taloushallinnan lisäksi nykyaikaisilla luottomarkkinoilla. Erityisesti sitä tarvitaan luottoa otettaessa. Perinteinen maksaminen on syrjäytetty ja tilalle on tullut erilaisia luottotuotteita, kuten kulutusluottoja, joita on tarjolla luottokelpoisille ihmisille ja jotka saattavat olla normaaleja pankkilainoja kalliimpia. Näiden helppo saatavuus ja luotonoton muuttuminen arkipäiväisemmäksi asettavatkin yhä enemmän vaatimuksia omalle taloushallinnalle. Ylivelkaantuneilla on kuitenkin usein puutteita omassa talousosaamisessaan, joista

yksi merkittävimmistä on oman rahan riittävyyden tunnistaminen, minkä vuoksi luottojen takaisinmaksut saattavat ylittää maksukyvyn. Tämä vaarantaa arjen talouden, kun välttämättömiin menoihin, kuten vuokriin ja laskuihin, on käytössä vähemmän rahaa. Puutteellisen talousosaamisen on katsottu johtavan myös riskialttiiden luottopäätösten tekemiseen. (Majamaa & Rantala 2020, 27–29.)

3 KOHTI VAHVEMPAA TALOUDELLISTA TOIMINTAKYKYÄ

3.1 Taloussosiaalityö teoreettisena viitekehyksenä

Taloudelliset vaikeudet, jotka johtuvat esimerkiksi odottamattomista menoista, työttömyydestä tai velkaantumisesta, kytkeytyvät usein tilanteisiin, joiden vuoksi ihmiset hakeutuvat sosiaalityön avun piiriin (Bent-Goodley ym. 2016). Asiakkaita voidaan tukea tämänlaisissa ongelmissa taloussosiaalityöllä, jonka tavoitteena on yksilöiden ja perheiden psykososiaalisten ja taloudellisten resurssien vahvistaminen taloudellisen turvallisuuden luomiseksi tai palauttamiseksi sekä elämäntilanteen parantamiseksi (Viitasalo 2018, 97). Tämä tarkoittaa arjen ja elämänhallinnan parantamista sekä taloudellisten tietojen ja taitojen kartuttamista (Sherraden & Huang 2019).

Taloussosiaalityöllä pyritään parantamaan yksilöiden mahdollisuuksia taloudelliseen hyvinvointiin, jonka voidaan katsoa olevan osa kokonaisyhyvinvointia ja vaikuttavan hyvinvoinnin muihin osa-alueisiin, kuten terveyteen, mielenterveyteen, läheissuhteisiin ja työelämään (Sherraden & Huang 2019). Taloudelliseen hyvinvointiin sisältyy arjen taloudenhallinta, vapaus tehdä taloudellisia valintoja, mahdollisuus käyttää varojaan muuhunkin kuin välttämättömiin menoihin sekä selviytyminen taloudellisista kriiseistä esimerkiksi sosiaalisen turvaverkon avulla. Taloudellisiin kriiseihin voi varautua etukäteen joko säästämällä tai vakuutuksilla. (Sherraden ym. 2018, 5.) Taloudellisella hyvinvoinnilla voidaan tarkoittaa myös kykyä hallita arjen taloutta sekä reagoida tulevaisuuden taloushaasteisiin (Citizens Advice 2015, 19). Se yhdistää taloudellisen vakauden, joka viittaa talouden hallintaan lyhyellä aikavälillä sekä taloudellisen kehittymisen, joka puolestaan viittaa kestävään taloudelliseen turvallisuuteen ja pitkän aikavälin tavoitteiden saavuttamiseen. Näiden kehittymisen edellytyksenä on tulot, säästöt ja varat sekä kulutuksen ja luottojen hallinta. Taloudellinen hyvinvointi on mahdollista saavuttaa kehittämällä sen eri osa-alueita tasapuolisesti, ja sitä voidaan parantaa vahvistamalla taloudellista toimintakykyä. Jos taloudellisessa hyvinvoinnissa on puutteita, on vaarana taloudellinen haavoittuvuus. (Sherraden & Huang 2019.)

Taloussosiaalityön avulla voidaan tunnistaa yksilö- ja perhetasolla taloudellista haavoittuvuutta (Callahan ym. 2019, 1). Se voi koskettaa matala- ja keskituloisia koko elämänkaaren ajan, mutta erityisesti kohderyhmänä ovat nuoret, ikäihmiset, lapsiperheet, etniset vähemmistöt, vankilasta vapautuneet sekä vammaiset. Taloussosiaalityön keinoin voidaan auttaa esimerkiksi peliongelmaisia, mielenterveyspotilaita, perheväkivallan uhreja sekä maahanmuuttajia esimerkiksi kouluttamalla ja ohjaamalla, neuvomalla etuuksissa ja avustamalla pankkiasioinnissa. (Sherraden ym. 2016.) Sitä tehdään usein

muun sosiaalityön ohella (Collins & Birkenmaier 2013) paitsi itse sosiaalityössä myös esimerkiksi päihdetyössä, työllisyydenhoidossa ja terveysosiaalityössä (Birkenmaier ym. 2013).

Työntekijältä taloussosiaalityö edellyttää pitkälle menevää perehtyneisyyttä ja koulutusta (Sherraden ym. 2016), sillä hänen on tunnettava sosiaalityön lisäksi talouteen liittyviä velka-, perintä- ja luotusasioita (Viitasalo 2019). Kokonaisvaltaisen tuen varmistamiseksi työntekijän on ymmärrettävä elämäntilanteen, sosioekonomisen aseman ja kulttuurisen taustan merkityksen taloudenhallinnassa. Lapsiperheiden on esimerkiksi hyvä säästää ennakkoon yllättävien menojen varalle, kun taas maahanmuuttajille voi olla tärkeää rahan lähettäminen kotimaahan jääneelle perheelle. Lisäksi työntekijän on osattava tunnistaa asiakkaan taloudelliset asenteet ja arvot, sillä niillä on vaikutusta heidän taloudenhallintaansa. Asiakas voi esimerkiksi hyödyntää osamaksuja sen sijaan, että hän säästäisi etukäteen hankintoja varten, joten hänen on tällöin mahdollista velkaantua. (Sherraden ym. 2007.)

Taloussosiaalityön tavoitetta, taloudellisen hyvinvoinnin lisäämistä, ei voi saavuttaa pelkästään yksilö- ja perhetasoisella työskentelyllä (Viitasalo 2018, 97). Lisäksi tarvitaan eettisesti kestävästä rakenteellista taloussosiaalityötä taloudellisesti huonommassa asemassa olevien tilanteen parantamiseksi, osallisuuden edistämiseksi ja syrjäytymisen estämiseksi (Delavega & Cordero 2019). Asianajotyö on tärkeää etenkin silloin, kun taloudellisten vaikeuksien ja haavoittuvuuden syynä ovat yhteiskunnalliset toimintatavat ja rakenteet (Zechner 2019), kuten elinkustannusten nousu, taloudellinen epätasarvo, perusturvan pienuus sekä epäoikeudenmukainen verotus (Callahan ym. 2019, 4). Rakenteellinen taloussosiaalityö pyrkii poistamaan näitä epäkohtia tai ainakin lieventämään niiden vaikutuksia. Lisäksi tavoitteena on mahdollistaa pienituloisten varallisuuden kasvu sekä taloudellisesti kestävien rahoituspalveluiden saaminen (Sherraden & Huang 2019) sekä muuttaa taloudellista käyttäytymistä, johon sisältyy taloudellinen ja psykologinen aspekti (Sherraden ym. 2016).

Sosiaalinen ja taloudellinen eriarvoisuus yhdistää taloussosiaalityön toimintamahdollisuuksien viitekehukseen, jossa eriarvoisuus näyttäytyy sen suhteen, mitä ihmisen on mahdollista hankkia tuloillaan ja varallisuudellaan. Eriarvoisuuteen vaikuttaa ne sosiaaliset ja psyykkiset olosuhteet, jossa ihminen toimii. (Sen 1995, 28.) Tärkeää kuitenkin olisi kiinnittää laajemmin huomiota resurssien sijaan ihmisen koko elämään. Taloudellinen hyvinvointi ei ole itseisarvo, vaikka ihmisen olisikin se mahdollisuus saavuttaa, vaan tärkeää on se, mitä ihminen pitää tavoittelemisen arvoisena. (Sen 2009, 227, 253–254.)

Suomalainen taloussosiaalityö on keskittynyt perinteisesti toimeentulotuen myöntämiseen (Viitasalo 2019). Rahallinen tuki on toki asiakkaalle tärkeää, mutta asiakkaita sopeuttavan sekä rakenteita ja

vanhoja käytäntöjä ylläpitävän sosiaalityön painottumisen myötä sosiaalityön yhteiskunnallinen tehtävä oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon edistäjänä on jäänyt varjoon (Blomgren ym. 2016). Tämän vuoksi pelkästä aineellisesta, tietyllä hetkellä auttavasta tukemisesta tulisikin siirtyä kokonaisvaltaiseen avustamiseen talousongelmissa (Viitasalo 2021). Merkittävä muutos kohti laaja-alaisuutta on taloudellisen toimintakyvyn edistämisen nostaminen sosiaalihuoltolain mukaiseksi palveluksi (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014). Siihen voi sisältyä muun muassa taloudellisen tilanteen selvittelyä, itenäisessä talouden hoidossa tukemista sekä taloudellisen turvallisuuden varmistamista. Taloudellisen toimintakyvyn edistäminen on pääasiassa sosiaalialan ammattihenkilöiden työtä, mutta siihen voi osallistua myös muita. (HE 127/2022 vp.)

3.2 Taloudellinen toimintakyky sosiaalityössä

Useilla tieteenaloilla taloudellisen toimintakyvyn sijaan tai rinnalla käytetään taloudellisen lukutaito-termiä, joka sisältää taloudellisen osaamisen sekä kyvyn selviytyä arjenhallinnasta ja tehdä järkeviä päätöksiä (Callahan ym. 2019, 4). Sosiaalityössä käytettävä taloudellisen toimintakyvyn käsite perustuu Johnsonin ja Sherradenin (2007) määritelmään. Taloudellinen toimintakyky nähdään näin laajempina kokonaisuutena, sillä siihen sisältyy mahdollisuus toimimiseen. Määrittely pohjautuu Amartya Senin ja Martha Nussbaumin toimintamahdollisuuksien viitekehykseen (*capability approach*), jota on yleisesti käytetty hyvinvoinnin selittämiseen. (Sherraden & Huang 2019.) Toimintamahdollisuuksien viitekehys pohjautuu sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen (Nussbaum 2011, 24). Ihmisiä olisi kohdeltava tasavertaisesti, vaikka he ovatkin lähtökohtaisesti erilaisia esimerkiksi iän, sukupuolen ja terveydentilan suhteen. Heitä tulisi auttaa saavuttamaan yhdenvertainen asema heidän omista lähtökohdistaan. (Sen 1995, 28.)

Toimintamahdollisuuksien viitekehyksen perusajatuksena on huomion kiinnittäminen siihen, mitä yksilön on mahdollista tehdä ja olla eli hänen toimintamahdollisuuksiinsa (Robeyns 2005), jotka ovat toimintojen lisäksi viitekehyksen keskeisiä käsitteitä (Robeyns 2006). Toimintamahdollisuudet (*capabilities*) mahdollistavat yksilölle mahdollisuuden elää haluamaansa elämää. Ne ovat yksilölle mahdollisia toimintoja, joista hän voi vapaasti valita. Käytännössä riittävät toimintamahdollisuudet niivoutuvatkin yksilön valinnanvapauteen. (Sen 1995, 39–40.) Yksilöiden tulisi saada valita niitä asioita, joita hän itse arvostaa (Nussbaum 2011, 25). Toiminnot (*functionings*) ovat puolestaan toimintamahdollisuuksien valikoimasta valittuja asioita, jotka yksilön katsotaan saavuttaneen ja jotka voivat luonteeltaan vaihdella yksinkertaisista monimutkaisiin. (Sen 1995, 39–40.) Ihmisen elämän voidaan

katsoa muodostuvan eri toimintojen yhdistelemisestä (Aaltio 2013, 54), mikä tulisi ottaa huomioon hyvinvointia tarkasteltaessa (Sen 1995, 39).

Toimintamahdollisuuksien viitekehys ei ota huomioon yksistään yksilön sisäistä kykyä, joka sisältää tiedot, taidot ja kyvyt. Se yhdistyy ulkoisiin olosuhteisiin, joita määrittää poliittinen, sosiaalinen ja taloudellinen ympäristö sekä mahdollisuuksiin, kuten tuotteiden ja palveluiden saatavuuteen. Yhdessä niitä nimitetään kokonaiskyvyksi. (Nussbaum 2000, 85.) Huomattavaa on, että yksilöllä on aina oma sisäinen toimintakykynsä, vaikkei ulkoisia olosuhteita olisikaan voimassa. Vastaavasti yhteiskunta voi tuottaa valintamahdollisuuksia, vaikka yksilöllistä toimintakykyä ei olisikaan, mutta näissä tapauksissa yhteiskunta ei pysty kuitenkaan kouluttamaan yksilöitä. Jotta yksilö voisi olla toimintakykyinen, ainakin joitakin ulkoisia tekijöitä on oltava olemassa, sillä toimiakseen yksilö tarvitsee sekä sisäistä että kokonaiskykyä, jotka ovat keskenään interaktiivisia. Lisäksi yhteiskunnalliset lait, säännökset, toimintaperiaatteet ja käytännöt ovat yksilön kannalta välttämättömiä, sillä ne kehittävät kykyjä ja johtavat hyvinvointiin. (Nussbaum 2011, 21–22.)

Johnsonin ja Sherradenin (2007) mukaan taloudellinen toimintakyky on taloudellisen hyvinvoinnin edellytys ja siinä korostuu valinnanvapaus. Se yhdistää tiedot, taidot ja käyttäytymisen viidellä eri talousosaamisen osa-alueella, jotka ovat rahojen riittävyys, talouden seuranta ja suunnittelu, taloudellisten tuotteiden valinta sekä tietoisuus taloudellisista asioista. Taloudelliseen toimintakykyyn sisältyy sekä yksilöllinen että rakenteellinen osa, ja se liittyy näin yksilön kyvyn toimia hänen mahdollisuuksiinsa toimia. Tärkeää ei ole ainoastaan taloudellinen tieto, vaan yhtä lailla on tärkeää pääsy taloudellisesti kestävien palvelujen piiriin. Osallistuminen taloudelliseen elämään maksimoi elämisen mahdollisuudet ja sallii täyden elämän elämisen, mikä kokonaisuudessaan edellyttää tietoa ja kompetenssia eli kykyä ja mahdollisuutta toimia. Tähän ajatukseen sisältyy toisaalta yksilöllisen toiminnan ja instituutioiden välinen yhteys sekä toisaalta koulutus taloudellisten tietojen ja taitojen lisäämiseksi. Koulutus mahdollistaa sen, että yksilöt ymmärtävät ja arvioivat toimintaansa tietyssä ympäristössä sekä myös toimivat heidän kannaltaan parhaan taloudellisen hyödyn mukaisesti. (Emt.)

Sijoitettaessa sosiaalityön määritelmä taloudellisesta toimintakyvystä toimintamahdollisuuksien viitekehukseen voidaan taloudellinen hyvinvointi nähdä yksilön hyvän elämän kannalta saavutettuna toimintona, jonka saavuttamisen edellytyksinä ovat sekä kyky toimia että mahdollisuus toimia. Nämä yhdessä muodostavat toimintamahdollisuudet eli taloudellisen toimintakyvyn, ja niitä molempia tarvitaan taloudellisen hyvinvoinnin saavuttamiseen. Ne vahvistavat toisiaan, joten niiden yhteinen vaikutus taloudellisen hyvinvoinnin syntyyn on suurempi kuin jos ne vaikuttaisivat toisistaan erillään.

(Sherraden & Huang 2019.) Kyvyllä toimia tarkoitetaan yksilön taloudellisia kykyjä, taitoja, motivaatio sekä luottamusta, joilla voidaan hallita omaa taloutta ja joista usein puhutaan taloudellisena lukutaitona. Ne vertautuvat toimintamahdollisuuksien kontekstissa ihmisen sisäisiin kykyihin, joiden parhaaseen mahdolliseen hyödyntämiseen vaikuttaa ulkoiset olosuhteet. Ilman ulkoisia olosuhteita yksilö ei pysty toimimaan, joten ne ovat aidosti välttämättömiä. Niiden voidaan ajatella mahdollistavan toimimisen, joten ne vastaavat mahdollisuutta toimia. Tätä kuvataan taloudellisen toimintakyvyssä kontekstissa taloudellisena osallisuutena, joka mahdollistaa taloudellisesti hyödyllisten tuotteiden saamisen sekä pääsyn taloudellisesti hyödyllisten palveluiden piiriin. (Sherraden 2010; Sherraden 2013; Sherraden & Huang 2019.)

Taloudellinen lukutaito eli kyky toimia on onnistuneen oman taloudenhallinnan edellytys (Sherraden ym. 2018, 6). Taloudellinen lukutaito voidaan katsoa muodostuvan kolmen eri kyvyn yhteisvaikutuksesta. Näistä ensimmäinen on kyky hankkia taloudellista tietoa, mikä on tärkeä, sillä tieto on taloudellisen toiminnan edellytys. Toinen kyky on ymmärtää hankittua tietoa, kuten miten rahoja voi hallita ja miten niistä voi säästää. Kolmas kyky on saadun tiedon arviointi, joka on yhtä tärkeä kuin muut kyvyt. Tämä mahdollistaa saadun tiedon hyödyntämisen sekä erilaisten vaihtoehtojen punnitsemisen. Taloudellisten päätösten teko helpottuu, kun eri vaihtoehtojen hyödyt ja riskit on tunnistettu sekä vaikutukset tiedetään. (Sherraden & Ansong, 2016.) Talousosaaminen on yksi osa arjen taloudellista lukutaitoa. Se muodostuu päivittäistalouden hallinnasta, finanssitilanteiden valinnasta, tulevaisuuden suunnittelusta ja talousasioiden seuraamisesta, jotka ovat keskenään osittain päällekkäisiä. (Lehtinen 2017.) Hyvän talousosaamisen edellytys on tietojen ja taitojen hallinnan lisäksi itseluottamus, jota tarvitaan taloudellisesti järkevään toimimiseen. Siihen vaikuttavat paitsi asenteet myös tavat ja motivaatio. Tärkeää on huomata, milloin omat voimavarat eivät ole riittävät heikentyneestä tilanteesta selviämiseen ja hakea apua. (Sherraden ym. 2018, 6.)

Monilla eri tekijöillä, kuten persoonallisuudella, elinympäristöllä, kulttuurilla ja jopa koko yhteiskunnalla, on vaikutusta yksilön taloudelliseen osaamiseen ja käyttäytymiseen (Wolfsohn & Michaeli 2015). Taloudellista lukutaitoa voidaan kasvattaa taloudellisella sosialisatiolla, johon sisältyy muun muassa taloudelliset arvot, asenteet, normit ja joka alkaa jo lapsuudessa jatkuen aikuisikään asti (Sun ym. 2022). Lähtökohtaisesti vanhemmat antavat lapsilleen taloudellisen käyttäytymisen mallin, mutta myöhemmin ympäristön, vertaisten ja median merkitys osana sosialisatioprosessia kasvaa (Sherraden 2013). Vanhemmat ja myös sisarukset nähdään toisaalta niin hyvinä kuin huonoina roolimalleina ja neuvojina, mutta etenkin vanhemmat rahoittajina ja kontrolloijina. Tosin esimerkiksi internetin vaikutuksen on arvioitu olevan kaksisuuntainen. Toisaalta se voi tuottaa käyttökelpoista tietoa talouden palveluista, mutta toisaalta tieto voi olla myös harhaanjohtavaa. (Marchant & Harrison 2020.)

Jos vanhemmilla ei ole riittävää taloudellista osaamista, he eivät puhu lapsille taloudenhallinnasta tai median tieto on harhaanjohtavaa, taloudellinen sosialisatio ei johda järkevään taloudelliseen päätöksentekoon. Tällöin taloudellista lukutaitoa on vahvistettava muulla tavoin. (Sherraden 2010.)

Taloudellisen sosialisatian lisäksi taloudellista lukutaitoa voidaan vahvistaa koulutuksella ja ohjauksella. Taloudellisella koulutuksella tarkoitetaan joko eri koulutusasteilla aina yliopistoon saakka annettua koulutusta tai muuten suurelle joukolla kerralla annettavaa koulutusta. (Sherraden 2010.) Ohjausta tarjotaan puolestaan joko yksilö- tai ryhmätasolla, ja sillä tavoitellaan niin lyhyen kuin pitkän aikavälin muutoksia esimerkiksi talouden suunnittelussa ja yleisesti taloudenhallinnassa. Ohjausta voidaan antaa henkilökohtaisissa tapaamisissa, mutta myös etänä puhelimen tai tietokoneen välityksellä. Asiakkaan tarpeen mukaisesti voi olla joko lyhyt- tai pitkäkestoista. (Sherraden 2013.) Yksilöt voivat tarvita taloudellista ohjausta esimerkiksi työttömäksi jäädessään, erotessaan, peliongelmiin tai laskujen ja velkojen kasautuessa. Ohjaukselle voi olla tarvetta myös mielenterveysongelmien, pitkittyneen köyhyyden tai kroonisten sairauksien aiheuttamien talousongelmien lievittäjänä tai roolimallina silloin, kun taloudellisen sosialisatian mahdollisuutta ei ole ollut olemassakaan. (Sherraden 2010.) Koulutuksella sekä ohjauksella voidaan antaa tukea talousosaamisen eri osa-alueilla, kuten budjetoinnissa, laskujen maksamisessa, säästämässä, talousriskien hallinnassa, kuluttamisessa, etuuksien hakemisessa ja velka-asioissa. (Sherraden 2010, Sherraden 2013.)

Taloudellisen lukutaidon lisäksi taloudellisen toimintakyvyn saavuttamiseksi tarvitaan taloudellista osallisuutta (Sherraden 2010). Se mahdollistaa tarpeiden mukaisten, edullisten taloudellisten tuotteiden ja palveluiden, kuten rahasiirtojen, maksamisen, säästämisen, lainanoton ja vakuutusten, käytön eli toimimisen. Normaalin pankkitilin katsotaan olevan ensimmäisen askel taloudelliseen osallisuuteen ja mahdollistavan muiden taloudellisten palveluiden käytön tulevaisuudessa. Pankkitili mahdollistaa arjen taloushallinnan sekä helpottaa tulevaisuuden suunnittelua niin lyhyellä kuin pitkällä aikavälillä. Lisäksi se auttaa varautumaan odottamattomiin taloudellisiin kriiseihin parantaen näin elämänlaatua yleisesti. (World Bank 2022b.) Pankkitili kuvastaa monin paikoin ihmisen taloudellista ja sosiaalista asemaa (Sherraden & Ansong 2016). Myös pankkien ja vakuutuslaitosten saavutettavuudella on merkitys taloudelliselle osallisuudelle. Pienentyvä pankkiverkosto ja kaventuvat aukioloajat heikentävät taloudellisen osallisuuden mahdollisuutta. (Sherraden 2013.) Taloudellista osallisuutta on mahdollista laajentaa esimerkiksi palvelumaksuja pienentämällä, integroimalla talous- ja sosiaalipalveluja, talous- ja sosiaalipoliittisilla ohjelmilla sekä luomalla uusia toimintatapoja ja perustamalla uusia instituutioita taloudellisesti haavoittuvien toimintamahdollisuuksien vahvistamiseksi (Caplan ym. 2018). Lisäksi tärkeää on parantaa digitaalista taloudellista osallisuutta, joka tarkoittaa mobiili- ja verkkopalveluiden käyttöä. Tämä tarve huomattiin koronapandemian aikana. (World Bank 2022b.)

Sosiaalityön määritelmän mukaan yksilöt ovat enemmän kuin taloudellisesti lukutaitoisia, sillä he voivat taloudellisen lukutaidon lisäksi käyttää taloudellisia tuotteita ja palveluita itselleen parhaalla tavalla. Yhdessä kyvyt ja mahdollisuudet vaikuttavat yksilön taloudelliseen toimintaan niin, että taloudellinen hyvinvointi ja elämän mahdollisuudet paranevat. Taloudellinen toimintakyky kiinnittyy siihen ympäristöön, jossa yksilö toimii. Se rajaa ne mahdollisuudet, jotka yksilöllä on taloudellisten päätösten tekoon omien sisäisten tekijöiden perusteella. Myös eri instituutiot, kuten pankit ja vakuutusyhtiöt, muovaavat taloudellista toimintakykyä, sillä ne eivät välttämättä tarjoa tuotteitaan ja palveluitaan esimerkiksi taloudellisesti haavoittuvassa asemassa oleville. Toisaalta instituutioiden on mahdollista muotoilla tuotteensa ja palvelunsa niin, että ne kannustavat parempien taloudellisten valintojen tekemiseen ja vaikuttavat näin taloudelliseen käyttäytymiseen. (Sherraden 2013.)

Vyvyan ym. (2014) ovat tutkineet Australiassa, mitkä tekijät talousneuvojien mielestä vaikuttavat taloudelliseen toimintakykyyn. Näitä ovat esimerkiksi ikä, työllisyys, sosiaaliset suhteet, lapsuuden kokemukset, tulotaso, sukupuoli ja terveys. Nämä kaikki voivat vaikuttaa taloudelliseen toimintakykyyn sekä positiivisesti että negatiivisesti, kun lainan saannin vaikeudet vaikuttavat kielteisesti. Myös asenteilla, joiksi he nimeävät muun muassa varojen mukaisen elämisen, riskinottamisen, muutoshalukkuuden, tulevaisuuden näkymät ja raha-asioista välittämisen, on vaikutusta taloudelliseen toimintakykyyn. Materialismi ja kuluttaminen huonon olon lieventäjänä heikentävät taloudellista toimintakykyä. Puolison, perheen ja ystävien mielipiteet voivat joko vahvistaa tai heikentää taloudellista toimintakykyä, kuten talousneuvojankin läsnäolo. Ympäristön odotuksilla on vastaava vaikutus. Omiin kykyihinsä ja muutoksen mahdollisuuteen luottavalla on mahdollisuus parantaa omaa taloudellista toimintakykyään. Oman talouden tuntemisella sekä sen suunnittelulla ja tavoitteilla on myös vahvistava vaikutus. (Emt.)

Sun ym. (2022) ovat tutkineet taloudellisen toimintakyvyn ja taloudellisten vaikeuksien välistä yhteyttä sosiaalityön määritelmää taloudellisesta toimintakyvystä peilaten. Heidän mukaansa sekä taloudellinen sosialisatio että taloudellinen koulutus ja ohjaus vaikuttavat positiivisesti taloudelliseen lukutaitoon ja käyttäytymiseen sekä vähentävät taloudellisia vaikeuksia. Tämän vuoksi olisikin tärkeää järjestää koulutusta ja ohjausta taloudellisen toimintakyvyn edistämiseksi kaikenikäisille, sillä taloudellinen sosialisatio ja oppiminen jatkuvat koko ihmisen elämänkaaren ajan. Koulutuksen ja ohjauksen tulisi tulla juuri oikeaan hetkeen sekä olla helposti ymmärrettävää ja seurattavaa, minkä lisäksi sen pitäisi perustua riittävän helppoihin laskelmiin. Lisäksi taloudellisten vaikeuksien helpottamisella on positiivinen vaikutus taloudelliseen käyttäytymiseen. Tutkimus korostaa taloudellisen osallisuuden merkitystä taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisessa. (Emt.)

McGarity ym. (2020) ovat tutkineet Yhdysvalloissa vammaisten taloudellista toimintakykyä sosiaalityön määritelmän pohjalta. Tutkimustulosten mukaan vanhemmilla, valkoisilla, hyvin koulutetuilla, hyvätuloisilla miehillä vammastaan huolimatta on parempi taloudellinen lukutaito ja helpompi päästä taloudellisten palveluiden piiriin. Tutkimustulos on vastaava myös yleisesti. Tämän perusteella sosiaalityössä olisikin entistä tärkeämpää keskittyä taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien taloudellisen toimintakyvyn edistämiseen. Tutkimuksessa todettiin myös, että taloudellinen osallisuus ja lukutaito edistävät kumpikin taloudellista toimintakykyä, mutta taloudellisuuden osallisuuden vaikutus oli merkityksellisempää taloudellisen hyvinvoinnin ja vakauden kannalta. (Emt.)

Huang ym. (2022) ovat tutkineet pienituloisten perheiden taloudellisen toimintakyvyn vaikutusta hyvinvointiin. Sekä taloudellisella osallisuudella että taloustaidoilla on merkitystä taloudellisen hyvinvoinnin saavuttamisessa. Heidän mukaansa taloudellinen osallisuus vaikuttaa taloudelliseen hyvinvointiin paitsi suoraan myös taloustaitojen kautta, sillä sen laajentuessa syntyy aina uusia mahdollisuuksia hyödyntää jo aiemmin opittuja taloustaitoja sekä kehittää niitä. (Emt.)

Xiao ja Porto (2022) ovat tutkineet Yhdysvalloissa haavoittuvassa asemassa olevien taloudellista toimintakykyä ja hyvinvointia lähinnä taloudellisen lukutaidon näkökulmasta. Heidän mukaansa suurin vaikutus on taloudellisella käyttäytymisellä ja toiseksi eniten taloudellisilla taidoilla. Tutkituista kohteista vähiten vaikutusta oli taloudellisella tietämyksellä. Lisäksi he havaitsivat, että myös haavoittuvuuden aiheuttajalla, esimerkiksi iällä, oli vaikutusta tärkeysjärjestykseen. (Emt.) Vastaavasti Khan ym. (2022) ovat havainneet, että taloudellisella tiedolla on vähiten vaikutusta taloudelliseen toimintakykyyn. Toisaalta he toteavat, että Amartya Senin toimintamahdollisuuksien viitekehyksen mukaan taloudellista toimintakykyä on mahdollista kasvattaa taloudellisella tiedolla ja käyttäytymisellä. Näiden lisäksi taloudellinen tyytyväisyys ja neuvonta sekä asenteet lisäävät sitä. (Emt.) Moreland (2018) on puolestaan tutkinut taloudellisen ohjauksen ja neuvonnan merkitystä taloudelliselle lukutaidolle eli kyvyille toimia. Hänen tutkimuksensa mukaan niillä voidaan vahvistaa niin taloudellista käyttäytymistä ja lukutaitoa. Ohjauksella ja neuvonnalla voidaan lisätä asiakkaiden kiinnostusta ja luottamusta omaan talouteen, mikä johtaa taloudelliseen hyvinvointiin. (Emt.)

Taloudellisella toimintakyvyllä on paitsi rahassa mitattavia myös muita vaikutuksia yksilöiden ja perheiden hyvinvointiin sekä elämäntilanteeseen. Taloudellinen ahdinko yhdistettynä niin psykologiseen stressiin, ahdistukseen kuin masennukseen lisää mielenterveyden ongelmia sekä kuormittaa perhesuhteita ja muuta sosiaalista kanssakäymistä. Heikko taloudellinen toimintakyky voi myös estää itsensä kehittämistä. (Sherraden & Huang 2019.) Sen on todettu haastavan myös fyysistä terveyttä (Callahan ym. 2019, 2). Syy-seuraussuhteen on todettu olevan kaksisuuntainen, sillä mielenterveyden

ongelmat ja sairastaminen, kuten krooniset sairaudet, aiheuttavat puolestaan talousvaikeuksia. Heikon taloudellisen tilan pitkittyessä sen vaikutukset voimistuvat, ja taloudellisen eriarvoisuuden lisääntyessä köyhyyden tunne synnyttää lisää köyhyyttä. (Sherraden ym. 2018, xiv.)

3.3 Taloudellisen toimintakyvyn vahvistaminen yksilötasolla

Yksilön hakiessa apua talousvaikeuksiinsa ammattilaisen tulisi tunnistaa ongelmien luonne ja toisaalta omat keinonsa niiden ratkaisemiseksi (Loke & Hageman 2013). Talouden tasapaino on mahdollista saavuttaa hetkellisesti toimeentulotuella, mutta pidempiaikainen muutos talouden hallinnassa on mahdollista saavuttaa yksilön taloudellista toimintakykyä vahvistamalla. Muutosprosessi on usein vaativa ja edellyttää pysähtymistä oman tilanteen havaitsemiseksi. (Viitasalo 2021.) Yksilöä tulisikin tukea muutoksessa voimavaralähtöisesti, kiinnittää huomiota onnistumisiin ja luoda toivoa paremmasta huomisesta (Birkenmaier & Curley 2009). Konkreettisten taloushuolien lisäksi muutosprosessissa on otettava huomioon niiden henkinen puoli, sillä ne ovat keskinäisessä vuorovaikutussuhteessa (Callahan ym. 2019, 7). Taloudellisen toimintakyvyn vahvistuminen vaatii yleensä aikaa, joten muutokset eivät tapahdu nopeasti. Tämä edellyttääkin yksilöltä motivaatiota ja sitoutumista prosessiin (Peeters ym. 2018) sekä uskoa siihen, että muutoksesta on apua taloudellisen toimintakyvyn vahvistumiseksi. Lisäksi on hyväksyttävä se, että muutos ei tapahdu välttämättä tapahdu suoraviivaisesti, vaan takaiskuja voi tulla. Muutosprosessissa yksilöltä edellytetään myös taloudellisten ongelmien ratkaisutaitoa sekä kykyä reflektoida omaa muutosta. (Scanlon & Sanders 2017.)

Yksilöllisesti taloudellisen toimintakyvyn vahvistumista voidaan tukea niin työmenetelmänä, kohtauksena kuin asianajona (Viitasalo 2019). Tämä jaottelu vastaa Jokisen (2008) määritelmää sosiaalisesta tuesta. Tuella työmenetelmänä pyritään auttamaan yksilöä tavoitteiden saavuttamisessa, jolloin se voidaan nähdä välineenä suunnitelmien toteuttamiseksi. Työssä käytettäviä menetelmiä yhdistää niin menetelmällisyys kuin välineellisyys, ja ne pohjautuvat tuen tarpeen arvioitiin sekä tavoitteiden selvittämiseen. Ammattilainen on aktiivinen toimija prosessin eri vaiheissa. (Emt.) Taloussosiaalityössä on käytössä monia toimintamalleja, sovelluksia ja työvälineitä taloudellisen toimintakyvyn vahvistamiseksi (Viitasalo 2019), joiden valintaa ohjaa taloudellisen ongelman luonne. Tuki voi olla lyhytkestoista, jolloin asiakas saa ohjeet, miten hänen pitää toimia taloudellisen ongelman ratkaisemiseksi. Yksi tapaamiskerta voi olla tällöin olla riittävä, mutta tarvetta voi olla useammille tapaamisille. Tällöin syntyy pidempiaikainen tukisuhde, jossa systemaattisesti työskennellään yhdessä sovitujen taloudellisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Ammattilaisen tehtävänä on auttaa asiakasta tavoitteiden asettamisessa ja kannustaa prosessin aikana. (Callahan ym. 2019, 10–11.) Tärkeä osa tukea on

asiakkaiden ohjaaminen muihin palveluihin, kuten talous- ja velkaneuvontaan velkajärjestelyn saamiseksi, kun ammattilaisen omat tiedot ja taidot eivät riitä asiakkaan tukemiseen. Tämä edellyttää ammattilaiselta niin palveluiden kuin moniammatillisen verkoston tuntemista. (Loke & Hageman 2013.)

Tuki kohtaamisena tapahtuu ammattilaisen ja asiakkaan välisessä vuorovaikutussuhteessa, jossa keskiössä on asiakas ja ammattilainen on rinnalla kulkija. Tärkeää on ymmärtää yksilön tilanne ja elämismailma hänen omista lähtökohdistaan sekä kuunnella häntä ja kohdata hänet empaattisesti ilman moralisointia. (Jokinen 2008.) Taloussosiaalityössä vuorovaikutussuhdetta täydentää psykososiaalinen tuki (Viitasalo 2019). Kohtaamisen pohjana on holistinen lähestymistapa, jonka mukaan taloudellisen toiminnan mahdollistavat esimerkiksi terveys, elämäntilanne, asuminen, perhemuoto ja työmarkkinatilanne (Fenge 2012). Tuki kohtaamisena edellyttää hyvää, keskinäistä suhdetta, joka saa asiakkaan luottamaan ammattilaiseen ja hänen kykyynsä auttaa (Scanlon & Sanders 2017). Kohtaamisessa on otettava huomioon myös asiakkaan asenteet, arvot ja tunteet. Taloudellisiin huoliin liittyy usein syyllisyyden ja häpeän tunteita, minkä vuoksi asiakas tulisi kohdata empaattisesti ilman syytelyä ja moralisointia, sillä taloudellinen tilanne on jo itsessään rasittava. Tärkeää on luoda uskottavaa toivoa ja toiveikkuutta tavoitteiden saavuttamisesta sekä paremmasta taloudellisesta tulevaisuudesta (Callahan ym. 2019, 8–9.)

Yksilön kannalta tuen asianajona voidaan käsittää tarkoittavan asiakkaan edustajana ja puolestapuhujana toimimista (Jokinen 2008). Tämän lisäksi tarvitaan vaikuttamistyötä eriarvoisuuteen puuttumiseksi sekä epäsuotuisten elämäntilanteiden ja olosuhteiden parantamiseksi, sillä taloudellisten ongelmien taustalla voi olla yksilön vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella olevia tekijöitä. Näitä kytkeytyviä tekijöitä ovat esimerkiksi työttömyys, asuminen ja riittämätön perusturva, joiden poistamiseksi toimimalla ammattilainen voi tukea asiakastaan. (Viitasalo 2019.) Taloudellisen toimintakyvyn vahvistumiselle palveluiden saatavuudella, käytettävyydellä, tunnistettavuudella ja luotettavuudella on keskeinen merkitys, minkä vuoksi asiakkaat voivat tarvita palvelujärjestelmässä asianajoapua (Sherraden 2013). Tämä on tarpeellista etenkin, jos heiltä puuttuu palvelujärjestelmän edellyttämiä tietoja ja taitoja (Viitasalo 2019). Lisäksi asianajotarvetta saattaa synnyttää taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevia tukevien palveluiden siiloutuminen ja palvelujärjestelmän kankeus sekä heikko yhteistyö eri toimijoiden välillä (Peura-Kapanen ym. 2016, 51).

Viitasalo (2021) on tutkinut aikuissosiaalityön työntekijöiden näkemyksiä taloudellisten vaikeuksien käsittelystä sosiaalityössä. Arvioitaessa taloudellista toimintakykyä tärkeäksi tekijäksi nousee esille asiakkaiden monimutkainen elämismailma, joka koostuu monista haasteista, kuten työttömyydestä,

sairaudesta tai ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta. Ne tuovat usein elämään taloudellista epävakautta, josta selviämiseksi voidaan tarvita apua ja johon taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevan voi olla itse vaikea vaikuttaa. Elämäntilanteiden ja taloudellisten ongelmien selvittäminen vaatii toistuvaa tai luottamuksellista asiakassuhdetta. Esimerkiksi velkojen määrän selvittämiseen saattaa kulua paljon aikaa ja talousvaikeuksista puhuminen on usein hankalaa. Lisäksi esiin nostettiin järjestelmän toimimattomuus, minkä vuoksi asiakkaita voidaan joutua ohjaamaan diakoniatyön tuen piiriin. (Emt.)

Viitasalo (2021) korostaa vuorovaikutuksen merkitystä taloudellisen kyvykkyyden vahvistamisessa. Tärkeä osa vuorovaikutusta on taloudellisten ongelmien aiheuttaman häpeän tunnistaminen ja huomioon ottaminen. Asiakkaalle tulee antaa tilaa ja aikaa taloudellisista vaikeuksista kertomiseksi. Lisäksi asiakkaan epätoivoon tilanteesta selviytymiseen tulee luoda toivoa sekä rauhoittaa asiakasta, vaikka tilannetta ei pystyisikään ratkaisemaan aineellisella tuella tai ohjauksella. Asiakkaalle on tärkeää tulla kuulluksi ja nähdyksi omassa asiassaan. Kohtaamisissa työntekijä voi myös haastaa asiakasta muutoksen tekoon omassa talouden hallinnassaan esimerkiksi talouden tasapainon saavuttamiseksi tai kulutustottumuksissaan. Tärkeää näissä tapauksissa on kuulla ja kohdata asiakas ilman syyllistämistä tai moralisointia, sillä muutosten tekeminen ei ole helppoa. (Emt.)

Doxey ja McNamara (2015) ovat tutkineet Australiassa psykososiaalista tukea osana talousneuvojien tekemää sosiaalityötä. He korostavat kokonaisvaltaisuutta talousongelmien käsittelyssä. Heidän mukaansa sosiaaliset ongelmat, kuten parisuhde- ja mielenterveysongelmat, kietoutuvat talousvaikeuksiin eikä niitä näin ollen voida ratkaista erikseen. Tärkeää on kuunnella asiakasta tarkasti ja neuvoa empaattisesti. He painottavatkin psykososiaalisia taitoja osana taloussosiaalityötä. (Emt.)

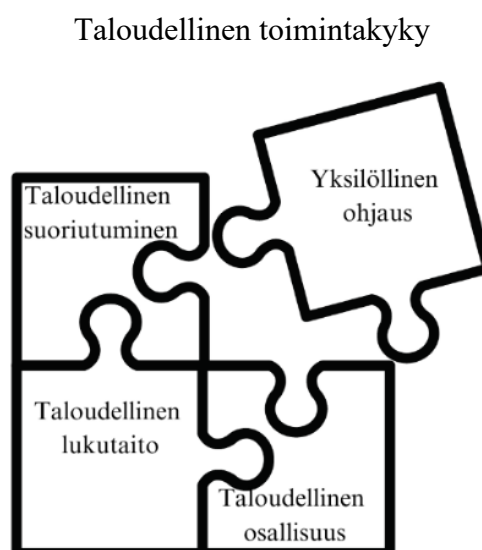
Despard ym. (2012) ovat tutkineet sosiaalityön ammattilaisten kohtaamia asiakkaiden taloushuolia ja tapoja auttaa näissä tilanteissa. Useimmiten huolet liittyivät rahanhallintaan. Asiakkailta oli ongelmia budjetoinnissa, velka-asioissa, rahan riittävydessä ja kulujen seurannassa sekä rahan käytössä. Asiakkaat kokivat, että heidän rahansa eivät riittäneet kattamaan edes välttämättömiä menoja, kuten asumiskustannuksia eivätkä he pystyneet säästämään. Asiakkaat tarvitsivat apua etuuksien hakemisessa, ja heillä oli maksamattomia terveydenhuollon laskuja. Heikko taloudellinen tilanne sai asiakkaiden henkiset voimavarat hupenemaan. Asiakkaita pyrittiin auttamaan taloudellisella ohjauksella esimerkiksi parantamalla tieto- ja taitotasoa sekä kohottamalla heidän tietoisuuttaan omasta tilanteestaan. Neuvonta keskittyi pääasiassa menojen hallintaan, jolloin lisätulojen hankinnassa ei neuvottu. Ammatillaiset saattoivat neuvoa konkreettisesti välttämään heräteostoksia tai miettiä asiakkaiden kanssa, miten tämän päivän ratkaisut vaikuttavat heidän loppuelämäänsä. Taloussuunnitelmat tehtiin pienin

askelin toteutettaviksi, jotta ne eivät olisi asiakkaille ylivoimaisia toteuttaa. Lisäksi asiakkaita pyrittiin auttamaan heidän oman taloudellisen tilanteensa arvioinnissa. Pidempiaikaisessa neuvonnassa keskityttiin velkaongelmien ratkaisemiseen tai taloudellisten tavoitteiden asettamiseen ja seurantaan. Tarvittaessa asiakkaat ohjattiin muihin palveluihin ratkaisun löytämiseksi talousongelmiin. (Emt.)

3.4 Taloudellinen toimintakyky tässä tutkimuksessa

Pohjaan tässä tutkimuksessa käyttämäni taloudellisen toimintakyvyn käsitteen Johnsonin ja Sherradenin (2007) esittämään sosiaalityössä käytettävään käsitteeseen, jonka mukaan taloudellinen toimintakyky muodostuu kyvystä ja mahdollisuudesta toimia eli taloudellisesta lukutaidosta ja osallisuudesta. Taloudellisen lukutaidon käsitteen alle sijoitan niin tiedot, taidot, kyvyt kuin asenteet. Suomalaisessa kontekstissa taloudellisen osallisuuden käsite on osittain haasteellinen, sillä suomalaisilla on yleensä pankkitili, jonne etuudet ja palkat maksetaan.

Appelbaum ym. (2016) ovat esittäneet taloudellisesta toimintakyvystä oman moniulotteisen mallinsa, jossa taloudellisen toimintakyvyn pohjana ovat taloudellinen tietämys ja taloudellinen arviointikyky. Nämä muodostavat taloudellisen kompetenssin, jota tarvitaan taloudelliseen suoriutumiseen arkielämässä. (Emt., 24–25) Katson tämän tarkoittavan arjen asiointia, ja nostan sen osaksi tämän tutkimuksen taloudellista toimintakykyä, joka on kuvattuna kuviossa 1. Taloudellisen toimintakyvyn vahvistamismetodina on yksilöllinen talousohjaus, joka auttaa ja neuvoo arjen talouden huolissa ja ongelmissa niin konkreettisesti toimimalla kuin neuvomalla.

Kuvio1. Taloudellisen toimintakyvyn malli

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymykset

Taloussosiaalityön tutkimus on vielä melko uutta Suomessa, minkä vuoksi on tärkeää tutkia taloussosiaalityön ilmiötä laajasti eri näkökulmista tietopohjan kasvattamiseksi. Tässä tutkielmassa tarkastelen sitä niin työikäisten ihmisten kuin käytännön työn näkökulmasta. Tutkielman tavoitteena on tuottaa uutta tietoa taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden taloudellisesta toimintakyvystä ja sen vahvistumisesta, kun heillä on ollut mahdollisuus saada yksilöllistä tukea omassa taloudellisessa tilanteessaan. Tutkielman tarkoituksena on kartoittaa taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien jäsenyyksiä heidän taloudellisesta toimintakyvystään ja sen merkityksestä heidän elämäntilanteelleen taloudellisen toimintakyvyn vahvistuessa. Tämän lisäksi selvitetään, miten ammattilainen voi yksilötasolla tukea taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevan taloudellisen toimintakyvyn vahvistumista. Tutkielmassa ei käsitellä toimeentulotukityötä, sillä se painottuu aineellisten puutteiden vähentämiseen eikä suoranaisesti vahvista taloudellista toimintakykyä. Yksilöllinen tuki nähdään tässä tutkimuksessa henkilökohtaisissa kohtaamisissa annettuna talousohjauksena ja –neuvontana sekä psykososiaalisena tukena.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- Miten taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevat, talousohjausta saaneet henkilöt jäsentävät omaa taloudellista toimintakykyään sekä sen vahvistumista omassa elämäntilanteessaan?
- Miten taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden taloudellisen toimintakyvyn vahvistumista voidaan tukea talousohjauksen keinoin?

Ensimmäisellä kysymyksellä pyritään selvittämään, miten yksilöllistä talousohjausta ja -neuvontaa saaneet henkilöt kokevat oman taloudellisen toimintakykynsä muuttuneen. Sitä pyritään peilaamaan esimerkiksi ajan ja paikan suhteen Burkittin määrittelemän suhteellisen toimijuuden käsitystä mukaillen. Burkittin (2016) mukaan yksilöt ovat vuorovaikutuksen osapuolia, joiden toimijuus on riippuvainen ympäröivistä sosiaalisista suhteista ja niiden vuorovaikutuksesta sekä rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Sosiaalisten suhteiden lisäksi toimijuutta määrittävät ajalliset suhteet, jotka muodostuvat menneisyyden tavoista, tiedosta ja kokemuksista sekä tulevaisuuden toimintamahdollisuuksista sekä näiden yhdistämisestä nykyhetkeen. Suhteelliseen toimijuuteen sisältyy päätöksenteon suhteellinen autonomia, jonka mukaan yksilöt tekevät päätöksensä suhteiden välisessä vuorovaikutuksessa. (Emt.) Lisäksi ensimmäisellä kysymyksellä pyritään selvittämään, millainen merkitys ta-

loudellisen toimintakyvyn muutoksella on elämäntilanteelle. Arjenhallinta on voinut helpottua ja tulevaisuuden näkymät ovat ehkä kirkastuneet. Henkilö on voinut työllistyä tai hakea opiskelemaan. Syrjäytymisen tai häpeän tunteet ovat saattaneet kaikota. Toivo paremmasta on ehkä herännyt ja henkiset voimavarat vahvistuneet.

Toisella kysymyksellä pyritään selvittämään saatua tukea ja sen merkitystä taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisprosessissa. Tämä tuo esiin ammattilaisen roolia ja mahdollisuuksia edistää omien asiakkaidensa taloudellista toimintakykyä antamalla tietoa ja opettamalla taitoja sekä konkreettisilla teoilla. Toinen kysymys valottaa myös sitä yhteistyötä, jota tehdään asiakkaan taloudellisen toimintakyvyn vahvistamiseksi niin asiakkaan kanssa kuin verkostoissa sekä henkistä tukea, jota prosessissa tarvitaan.

4.2 Tutkimusmetodologiset ja -menetelmälliset lähtökohdat

Käytän tutkielmassani laadullista tutkimusotetta. Sitä ohjaavat teoreettisena viitekehyksenä taloussosiaalityö ja taloudellisen toimintakyvyn teoria. Laadulliselle tutkimukselle on ominaista todellisen, monisyisen elämän kokonaisvaltainen kuvaaminen (Hirsjärvi ym. 2009, 161). Se ei pyri löytämään luotettavaa tietoa ilmiön esiintymismäärästä, vaan tuottamaan siitä laajaa, yksityiskohtaista tietoa, joka hankitaan luonnollisissa ympäristöissään toimivilta ihmisiltä (Juuti & Puusa 2020). Saatu tieto on luonteeltaan subjektiivista. Laadullinen tutkimus keskittyykin tutkimaan sellaisia ihmisten ajatuksia, tunteita, käsityksiä sekä tulkintoja eri asioista, jotka ovat syntyneet omakohtaisten kokemusten kautta. (Puusa & Juuti 2020.) Tutkija ja hänen oma arvomaailmansa vaikuttavat saatuihin tuloksiin, jotka ovat ainutlaatuisia sekä rajoittuvat aikaan ja paikkaan. Laadullinen tutkimus pyrkiikin löytämään uusia tosiasioita eikä vain toteamaan olemassa olevien väittämien totuusarvoa. (Hirsjärvi ym. 2009, 161.)

Laadullista tutkimusta kuvataan pehmeäksi, ymmärtäväksi ja tulkinnalliseksi (Tuomi & Sarajärvi 2018, 16). Sillä pyritään saavuttamaan ymmärrys elämismaailmasta, joka on yhteinen tutkittaville sekä tutkijalle ja joka viittaa ilmiölle annettuihin merkityksiin (Puusa & Juuti 2020). Tämän onnistumisen edellytyksenä on tutkijan pääseminen mahdollisimman syvälle siihen sosiaaliseen maailmaan, jossa tutkittava toimii (Juuti & Puusa 2020). Ymmärryksen syntyminen edellyttää paitsi eläytymistä ja tarkoituksellisuutta myös tulkintaa (Puusa & Juuti 2020). Tulkinnalla pystytään tuomaan ilmiöstä esiin havaintoja, joita ei voi nähdä välittömästi (Vilka 2021, 120). Ymmärtämällä ja tulkitsemalla ilmiö voidaankin nähdä sisältä päin (Puusa & Juuti 2020).

Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan tärkeä osa laadullista tutkimusta on se teoreettinen viitekehys, johon koko tutkimus pohjautuu. Se avaa keskeiset käsitteet ja niiden väliset suhteet, joita tarvitaan tutkimuksellisen kokonaisuuden ymmärtämiseen aina tutkimusetiikkaa myöden. Laadullinen tutkimus on empiiristä, joten siinä korostuvat aineiston keräämis- ja analysointimetodit sekä niiden toteuttamisen kuvailu. Tärkeää on myös se, että tutkimuksen tuloksista ei voida tunnistaa yksittäistä tutkittavaa. (Emt., 25–27.)

Hirsjärven ym. (2009) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa tärkeää on selostaa tarkasti tutkimuksen toteuttamisen kaikki vaiheet. Tarkasteluun sisältyy aineiston tuottamisen olosuhteet sekä esimerkiksi haastatteluihin käytetty aika, mahdolliset häiriötekijät sekä tutkijan arviointi haastattelujen toteutuksesta. Tulosten tulkinta pitäisi avata vastaavasti kertomalla perusteet, joihin tulkinnat ja päätelmät perustuvat. Näiden tueksi tutkija voi esittää esimerkiksi suoria aineisto-otteita. (Emt., 232–233.) Tuomi ja Sarajärvi (2018) lisäävät huomioonotettaviin asioihin tutkijan näkökulman ja hänen taustansa vaikutuksen tiedostamisen, jotka molemmat voidaan toisaalta nähdä väistämättöminä laadullisessa tutkimuksessa (Emt., 160).

Laadullista tutkimusta luonnehtii harkinnanvaraisuus. Tilastollisten yleistysten sijaan se pyrkii ilmiöiden kuvaamiseen ja tulkitsemiseen sekä jonkun toiminnan ymmärtämiseen. Tällöin on tärkeää säästää ihmisiä, joilla on näistä tietoa tai kokemusta ja joiden valintaa ohjaa harkinta ja sopivuus (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98). Tämä johtaa usein pieneen määrään tutkimuskohteita, jotka pyritään analysoimaan perusteellisesti. Aineiston valintaa määritteleekin laadullisessa tutkimuksessa määrän sijaan laatu, mutta tällä ei ole merkitystä tutkimuksen onnistumisen kannalta. (Eskola & Suoranta 2001, 18, 61.)

Laadulliselle tutkimukselle ominaista on, että tutkimuskysymykset ja aineisto keskustelevat tiivisti keskenään, sillä aineisto ei usein anna suoria vastauksia kysymyksiin (Ruusuvuori ym. 2010). Aineistoa voidaan kerätä usealla eri tavalla, sillä kaikki ihmisten tuottama materiaali sisältää kokemuksia heidän omasta elämästään (Vilka 2021, 122). Käytetyimpiä aineistonkeruumenetelmiä ovat kuitenkin haastattelut (Kananen 2017, 68), jotka Laineen (2018) mukaan ovat laaja-alaisin menetelmä lähestyä toisen ihmisen kokemusmaailmaa (emt). Haastatteluilla tutkijan onkin mahdollista päästä kiinni esimerkiksi haastateltavien näkemyksiin, kokemuksiin, odotuksiin ja tunteisiin (Puusa 2020a). Tutkimushaastattelut muistuttavat ihmisten välisiä keskusteluja, mutta niillä on aina tutkimuksellinen päämäärä ja niitä ohjaa tutkimuksen tavoite (Ruusuvuori & Tiittula 2017, 47). Niiden tehtävänä on tuottaa tietoa ja aineistoa tutkimusongelman ratkaisemiseksi. Haastattelijalla on mahdollisuus vaikut-

taa haastatteluiden lopputulokseen omilla ratkaisuillaan esimerkiksi kysymysten muotoiluilla ja rajauksilla, mikä on haastatteluaineiston ominaisuus. Tämä on otettava huomioon, sillä se vaikuttaa niin itse haastatteluun kuin aineiston analyysiin. (Hyvärinen ym. 2021.)

Haastatteluissa haastattelijan ja haastateltavan välille syntyy erityinen, vuorovaikutuksellinen suhde (Hyvärinen ym. 2021). Tärkeää on keskinäinen luottamus, joka motivoi haastateltavaa antamaan tutkimukseen oma täysipainoinen panoksensa sekä haastateltavan rohkaisu mahdollisesti jännittävässä tilanteessa. Haastattelijan on hyvä tiedostaa, että haastateltavalla saattaa olla halu miellyttää, jolloin hän vastaa kysymyksiin omien kokemustensa sijaan sosiaalisesti hyväksytyllä tavalla. Lisäksi on muistettava, että absoluuttista totuutta ei ole kuitenkaan mahdollista saavuttaa tutkittavan kohteen ainutkertaisuuden takia, vaikka haastattelulla olisikin mahdollista päästä lähelle tutkittavia henkilöitä sekä heidän ajatuksiaan ja kokemuksiaan. (Puusa 2020a.)

Haastattelut voidaan luokitella osallistujien määrän mukaan yksilö- tai ryhmähaastatteluiksi ja kysymystyyppin mukaan lomake-, teema- tai syvähaastatteluiksi (Kananen 2017, 68). Lisäksi ne voidaan jaotella strukturointiasteen mukaan. Lomakehaastattelu on tyypillisesti strukturoitu haastattelutyyppeiksi, kun syvähaastattelu on esimerkki avoimesta, strukturoimattomasta haastattelusta. Näiden väliin jää puolistrukturoitu teemahaastattelu, jolloin käsiteltävät aihepiirit ovat kaikille samat, mutta niiden esittämisjärjestyksessä voi olla variaatioita. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 44–45, 47–48.) Olen valinnut oman tutkimukseni aineiston keruutavaksi puolistrukturoidun, yksilöllisen teemahaastattelun, koska mielestäni pystyn sillä saamaan parhaiten vastaukset tutkimuskysymyksiini.

Teemahaastattelu soveltuu erilaisten ilmiöiden tutkimiseen. Se korostaa haastateltavien elämismailmaa sekä heidän omia käsityksiään ja kokemuksiaan. (Puusa 2020a.) Teemat johdetaan pääsääntöisesti teoreettisesta viitekehystä tai kirjallisuudesta, mutta ne voivat määriytyä myös intuition perusteella. Olennaisinta teemojen valinnassa on kuitenkin sovittaa ne tutkimusongelmaan ja tutkijan perehtyminen aiheeseen. (Eskola ym. 2018.) Näin varmistetaan, että saadut vastaukset ovat merkityksellisiä tutkimuksen kannalta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88) ja että aineistoa on riittävästi, jotta sitä voidaan tarkastella suhteessa teoriaan (Puusa 2020a). Teemahaastattelussa korostuu ihmisten tulkinnat asioita sekä niille vuorovaikutuksessa annettujen merkitysten keskeisyys. Eteneminen teemoitain tuo tutkittavan äänen esiin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.)

Jokisen (2021) mukaan laadullisen tutkimuksen tarkastelunäkökulma on rajattava, jotta siitä tulee mielekäs ja toteuttamiskelpoinen. Näkökulman tehtävänä on ohjata tutkijaa koko tutkimusprosessin

ajan. (Emt.) Tarkastelen tätä tutkimusta faktanäkökulmasta, josta Alasuutarin (2011) mukaan haastatteluaineistoa yleensä lähestytään (emt.). Haastateltavat on valittu tutkimukseen sillä perusteella, että heillä on tutkittavasta ilmiöstä kokemuspohjaista tietoa, josta olen kiinnostunut. Faktanäkökulmalle on ominaista haastateltavien taustatietojen esittely, analyysin kohdentuminen haastateltavien kokemuksiin ja tulkintoihin ilmiöstä sekä oletus totuudenmukaisista vastauksista. Tässä tarkastelukulmassa onkin tärkeää vastausten totuusarvon ja haastateltavien rehellisyyden pohdinta. (Puusa 2020b.)

Haastatteluaineisto yhdistetään analyysivaiheeseen litteroimalla, jolloin se muutetaan hallittavaan muotoon ja siihen tutustutaan alustavasti (Ruusuvuori ym. 2010). Analysoitaessa aineistoa ymmärtämiseen pyrkivällä tavalla puhutaan laadullisesta analysoinnista (Hirsjärvi ym. 2009, 224). Alasuutari (2011) kuvaa laadullisen tutkimuksen analyysia havaintojen pelkistämiseksi ja arvoituksen ratkaisemiseksi, jossa ensin raakahavaintoja tarkastellaan tietystä teoreettisesta näkökulmasta ja sitten ne yhdistetään yhdeksi tai useammaksi havainnoksi. Nämä puolestaan ovat toisessa vaiheessa tulkinnan kohteena. (Emt., 39–40.) Tuomi ja Sarajärvi (2018) käyttävät laadullisen analyysin prosessin kuvaamiseen yleisellä tasolla Timo Laineen kuvauksesta muokattua runkoa. Analysointiprosessia ohjaavat tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset, joiden pohjalta aineisto ensin koodataan eli selvitetään tutkimustehtävän ratkaisemiseksi tarvittava informaatio. Seuraavassa vaiheessa aineisto luokitellaan, teemoitellaan ja tyypitellään uudelleen ryhmiksi, joista muodostetaan uusi looginen kokonaisuus. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104–107.)

Laadullisen tutkimuksen analyysin lähestymistapaa määrittää pitkälti teorian hyödyntäminen ja sen ohjaavuus tutkimusprosessin eri vaiheissa (Puusa 2020b). Tällöin analyysi voidaan jakaa aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen. Aineistolähtöisessä eli induktiivisessa analyysissä tutkimusaineistosta pyritään muodostamaan teoreettinen kokonaisuus, kun teorialähtöisessä eli deduktiivisessä analyysissä aineiston tarkastelu ja käytetyt käsitteet pohjautuvat jo aikaisemmin tunnettuun teoriaan tai ilmiöön. Lisäksi siinä edetään tyypillisesti yleisestä yksityiseen. Teoriaohjaavassa eli abduktiivisessa analyysissä puolestaan analyysi tukeutuu teoriaan, mutta ei varsinaisesti rakennu sille. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108–110.)

Laadullinen aineisto on yleensä runsas ja moninainen, mikä tekee analysointivaiheesta mielenkiintoisen, mutta haastavan (Puusa 2020b). Vaikka sitä voidaan analysoida tilastollisin menetelmin, niin useimmiten analyysimenetelmänä on teemoittelu, tyypittely, diskurssianalyysi tai keskusteluanalyysi (Hirsjärvi ym. 2009, 224). Laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä on kuitenkin sisälönanalyysi, joka voidaan nähdä niin metodina kuin teoreettisena viitekehystenä. Sitä hyödyntäen

voidaan tarkastella tekstejä, kuten haastatteluja, systemaattisesti ja objektiivisesti sekä etsiä tekstien merkityksiä ja merkityssuhteita. Sisällönanalyysi yhdistää hajanaisen tiedon tiiviiksi kokonaisuudeksi, johon ilmiöstä tehtävät johtopäätökset pohjautuvat. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103, 117, 121–122.) Tutkimukseni analyysimetodina on ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta pääsääntöisesti teorialähtöinen sisällönanalyysi, jolloin peruskäsitteet ja teemat pohjautuvat taloussosiaalityön ja taloudellisen toimintakyvyn teoreettiseen viitekehukseen. Taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen merkitystä elämäntilanteelle analysoin kuitenkin teoriaohjaavasti, sillä teoria ei anna suoria käsitteitä sen jäsentämiseksi. Toista tutkimuskysymystä analysoin teorialähtöisesti sisällönanalyysin keinoin.

4.3 Tutkimushaastattelu ja aineiston kuvaus

Kolmannella sektorilla on hyvät mahdollisuudet saavuttaa ruohojuuritason avuntarvitsijat, mihin viranomaisilla ei välttämättä ole vastaavaa mahdollisuutta. Tämän vuoksi järjestöjen ja yhdistysten merkitys auttajana on kasvanut viime vuosina. (Julkunen 2006, 119–120.) Kolmas sektori voidaankin nähdä resurssina sosiaalisen työn alueella (Juhila 2006, 124). Talousosaamisen edistämässä kolmannella sektorilla on merkittävä asema (Raijas 2020, 6, 11). Tutkimuksen kohdejoukko on kolmannen sektorin toimijan järjestämään talousohjaukseen osallistuneita henkilöitä, jotka haastatteluhetkellä olivat edelleen talousohjauksen asiakkaina. Toimijalta oli pyydetty lupa tutkimuksen toteuttamiseen. Tutkittavan ilmiön kannalta ei ole merkitystä, tapahtuuko toiminta julkisella vai kolmannella sektorilla, vaan olennaisempaa on tuottaa tietoa hyvistä käytännöistä, joita voidaan hyödyntää kaikilla sektoreilla. Tutkimukseen osallistuneiden anonymiteetin varmistamiseksi kolmannen sektorin toimijaa ei spesifioida tarkemmin, ja haastatteluiden aineisto-otteissa siitä puhutaan vain talousohjauksena, jolloin sitä ei myöskään sekoiteta valtiolliseen talous- ja velkaneuvontaan.

Haastateltavilla ja heidän määrällään on vaikutusta tutkimusaineiston laatuun. Kriteerit haastateltavien valinnalle määräytyvät tutkimustehtävän mukaan. Haastateltaviksi valituilla oletetaan olevan tietoa tai kokemusta tutkittavasta ilmiöstä. He voivat olla myös mukana toiminnassa tai prosesseissa. (Eskola ym. 2018.) Myös haastateltavien määrä on riippuvainen tutkimuksen tarkoituksesta. Se ei saisi olla liian pieni, sillä saatavan tiedosta ei voida silloin tehdä yleistyksiä eikä liian suuri, jolloin sitä on vaikea tulkita. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 58.) Tutkittava kohde voi myös vaikuttaa haastateltavien määrään. Esimerkiksi tutkittaessa ihmisten kokemuksia jokainen kokemus ja sen merkitykset ovat ainutlaatuisia ja tuovat mukanaan uutta tietoa. (Vilka 2021, 152.) Päädyin haastattelemaan kuutta henkilöä, sillä tällä määrällä uskoin saavuttavani riittävän määrän tietoa tutkitusta ilmiöstä, joka saattaa olla hyvin arka sen kokeneille.

Kriteereinä kohdejoukosta valituille oli osallistuminen yksilölliseen talousohjaukseen, taloudellisen toimintakyvyn vahvistuminen sekä suostumus tutkimukseen osallistumiseen ja haastattelun tallentamiseen. Ammattilaisen havaitsema taloudellisen toimintakyvyn vahvistuminen varmistettiin erikseen valituilta itseltään kysymällä heidän käsitystään taloudellisen toimintakykynsä vahvistumisesta. Haastateltavien vapaaehtoisuutta tutkimukseen kartoitettiin talousohjaustapaamisten aikana. Suostumuksensa antaneiden joukosta valitsin haastateltavat harkinnanvaraisesti sukupuolen, iän, työmarkkina-aseman ja tuen keston perusteella siten, että haastateltavat olisivat keskenään mahdollisimman erilaisia. Haastatteluihin osallistui neljä miestä ja kaksi naista, ja he olivat iältään vajaasta kolmesta-kymmenestä vuodesta runsaaseen neljäänkymmeneen vuoteen. Heidän taloudellisesti haavoittuvaa tilannettaan kuvaa haasteet taloudenhallinnassa, vähäiset käyttövarat ja velkaantuminen. Työmarkkina-asemaltaan he olivat joko työssä, työttömänä tai työelämän ulkopuolella. Talousohjauksen aloittamisesta oli kulunut osalla muutama kuukausi ja muilla useampikin vuosi. Olin valittuihin henkilöihin yhteydessä henkilökohtaisesti suostumuksen varmistamiseksi. Kontaktoiduista henkilöistä kaikki olivat suostuvaisia osallistumaan tutkimukseen.

Teemahaastattelussa aihealueet on määritelty tutkijan ennakoanalysoinnin ja tutkittavaan ilmiöön perehtymisen perusteella, ja sen kohteena ovat tutkittavien subjektiiviset kokemukset tutkittavasta aiheesta. Haastattelijalla on itsellään teemoista tukilista, jonka avulla hän voi varmistaa, että kaikki aihealueet ovat tulleet läpikäydyiksi. Kysymysten muodossa ja järjestyksessä saattaa kuitenkin olla eroa haastateltavien välillä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47; Eskola ym. 2018.) Olin tehnyt haastatteluita varten rungon, johon olin teemoittain miettinyt valmiiksi kysymykset (Liite 1). Haastattelujen teemoina olivat taustatiedot, taloudellinen haavoittuvuus, taloudellisen toimintakyvyn vahvistuminen, yksilöllinen talousohjaus sekä taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen merkitys elämäntilanteelle/elämänhallinnalle. Kysymykset käsitelivät vain tutkittavaa ilmiötä, ja vältin muutenkin kysymästä asioista, jotka eivät liittyneet suoraan tutkittavaan aiheeseen. Noudatin haastattelun runkoa, mutta annoin kuitenkin haastatelluille tilaa ja mahdollisuuksia käsitellä asioita vapaasti, jolloin pystyin haastattelujen aikana toteamaan osan kysymyksistä tulleen käsitellyiksi jo vastauksissa aiemmin kuin ne oli suunniteltu kysyttäväksi. Lisäksi kysyin tarvittaessa selventäviä kysymyksiä ja tein yhteenvetoja haastattelun vastauksista.

Toteutin haastattelut tutkimusta varten joulukuussa 2021 ja tammikuussa 2022. Haastattelupaikalla on merkitystä haastattelun onnistumisen kannalta, sillä haastattelutilannetta määrittävät monet eri sosiaaliset tekijät. Paikkaa valittaessa olisikin tärkeää ottaa huomioon haastateltavien näkökulma. (Eskola ym. 2018.) Haastatelluilla oli mahdollisuus vaikuttaa siihen, missä tapasimme. Paikat valittiin niin, että ne olisivat rauhallisia ja neutraaleja sekä voisimme toteuttaa haastattelut ilman keskeytyksiä.

Haastatteluihin oli varattu aikaa kaksi tuntia, jotta kenellekään ei tulisi kiire vastauksissaan. Haastattelujen aluksi kävin haastateltavien kanssa läpi vielä haastattelun tarkoituksen ja kulun, minkä lisäksi esittelin heille saamani tutkimusluvan. Haastateltavat saivat tutustua myös tekemääni tietosuojailmoitukseen, joka heillä oli mahdollisuus ottaa myös mukaansa mahdollisesti jälkeensä herääviä kysymyksiä varten. Ennen varsinaisen haastattelun alkua haastatellut allekirjoittivat vielä suostumuslausekkeen, jonka merkityksen kävimme yhdessä läpi ja testasin nauhoituslaitteet sekä varmistin vielä luvan nauhoittamiselle. Haastattelut nauhoitettiin niin sanelimelle kuin varotoimenpiteenä puhelimelle, josta poistin ne todettuani sanelin nauhoitusten onnistuneen. Kerroin haastatelluille myös, että heidän käyttämänsä talousohjauksen nimi ei tule esiin tutkimustuloksissa, jotta heitä ei voitaisi sen perusteella tunnistaa. Haastattelujen ilmapiiri oli avoin sekä lämmin, ja katsonkin niiden onnistuneen toivotulla tavalla. Nauhoitettua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä kuusi tuntia ja viisikymmentäkahdeksan minuuttia. Haastattelut kestivät neljästäkymmenestä seitsemästä minuutista yhteen tuntiin ja yhteentoista minuuttiin.

4.4 Aineiston analyysi

Ennen analyysia haastattelun tallenteet litteroidaan eli muutetaan tekstin muotoon. Näin saatu teksti muodostaa haastattelututkimuksen tutkimusaineiston. Tekstin litterointi vie usein paljon aikaa, mutta loppuvaiheessa säästää sitä sekä mahdollistaa ensikosketuksen omaan aineistoon. Sen pohjana on tutkijan esiyymmärrys tutkittavasta kohteesta, ja siihen sisältyy niihin teoreettisia kuin analyttisiä valintoja. Litteroinnin tarkkuuden määrittävät tutkimuskysymykset ja analyysitapa. (Ruusuvuori & Nikander 2017.) Sisällönanalyysiä varten on usein riittävää, että vain kaikki haastattelun puheosuudet puretaan (Eskola ym. 2018). Litteroituun tekstiin sisältyy tällöin myös tilkesanat, kuten niinku ja tuota. Tutkijan on hyvä muistaa, että täydellistä litteraatiota ei ole. (Ruusuvuori & Nikander 2017.)

Kun aineisto on kerätty teemahaastatteluilla, litteroinnin jälkeen tutkimusaineisto järjestellään teemoittain, jolloin vastauksista yhdistellään yhdeksi kokonaisuudeksi aina tiettyyn teemaan kuuluvat seikat (Eskola ym. 2018). Haastatteluaineisto oli runsas, ja sen litterointiprosessi oli pitkälinen. Käytin siinä apuna Microsoft Wordin ominaisuuksia. Alustavan litteroinnin jälkeen kuuntelin nauhoitteet uudelleen ja tein tarvittavat korjaukset litteroituun tekstiin, jota kertyi yhteensä 135 sivua. Purin tekstin sanatarkasti ja sisällytin mukaan kaikki tilkesanat, vaikka ne paikoin vaikeuttivat tekstin hahmottamista ja ymmärtämistä. Naurahdukset ja muut vastaavat jätin litteroimatta, sillä analyysitapanani on sisällönanalyysi, joten tärkeää oli keskittyä puhuttuun tekstiin. Jo tekstiä litteroimalla tein muistiinpanoja sen pohjalta syntyneistä ideoista sekä analyysiin mahdollisesti sopivista aineisto-otteista ja

ilmaisuista. Litteroinnin jälkeen yhdistelin aineiston teemoittain tekstinkäsittelyohjelmassa ja tallensin jokaisen teeman erikseen omaksi tiedostokseen. Tutkittavien vastaukset erottelin värikoodeilla.

Teorialähtöisen sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on koostaa analyysirunko, joka perustuu ilmiöstä aikaisemmin tiedettyyn ja jossa voi olla väljyyttäkin. Rungon sisälle luodaan erilaisia luokituksia ja kategorioita, jotka muodostuvat yleensä olemassa olevien mallien tai käsitteiden pohjalta. Aineistosta poimitut asiat voidaan sijoittaa niihin suoraan tai vaihtoehtoisesti ilmaisut voidaan sijoittaa pelkistettyinä esimerkiksi alaluokkiin, jotka sitovat empiirisen tiedon yläluokkiin. Aineistossa voi löytyä myös asioita, joille ei ole omaa kategoriaa tai luokkaa analyysirungossa, mutta ne voidaan tarvittaessa analysoida aineistolähtöisesti. Näiden lisäksi aineistossa on yleensä sellaisia asioita, jotka ovat irrelevantteja tutkimuksen kannalta ja jotka jätetään kokonaan analyysin ulkopuolelle. (Tuomi & Sarajärvi 104, 127–131.) Analyysirunko (Liite 2) jakautui tutkimuskysymysten mukaisesti kahteen pääluokkaan, joista ensimmäinen oli taloudellinen toimintakyky ja sen vahvistuminen ja toinen yksilöllinen tuki taloudellisen toimintakyvyn vahvistajana. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen yläluokat vastaavat hyvin paljon teemoja ja olivat taloudellinen toimintakyky ennen tukea, vahvistunut taloudellinen toimintakyky sekä taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen merkitys elämäntilanteelle. Toisen tutkimuskysymyksen yläluokat olivat puolestaan konkreettinen tuki ohjauksena ja asianajona sekä psykososiaalinen tuki kohtaamisena. Yläluokkien alle muodostin alaluokat, jotka pohjautuvat taloudellisen toimintakyvyn teoriasta nouseviin käsitteisiin.

Aloitin analyysin tutustumalla aineistosta teemoittain koostettuun materiaaliin. Tässä vaiheessa palasin useamman kerran vielä alkuperäisiin haastatteluaineistoihin sekä paikoin myös itse tallenteisiin epäselvien kohtien selvittämiseksi ja oman ymmärryksen varmistamiseksi. Teoriasidonnaista analyysiä tehdessäni käsittelin aineistosta aina vain yhtä yläluokkaa kerrallaan, sillä se helpotti kokonaisuuden hahmottamista. Vastaukset olivat osittain toistensa kaltaisia, joten seuraavassa vaiheessa jaottelin aineistosta samankaltaiset ilmaisut omiksi ryhmikseen. Samalla karsin aineiston ulkopuolelle tutkimuskysymysten kannalta epäolennaiset seikat, kuten tarkat kuvaukset autohuolloista. Sen jälkeen kun olin ryhmitellyt alkuperäisilmaisut, pelkistin ne taulukon 1 esimerkin mukaisesti.

Taulukko 1. Esimerkki teoriasidonnaisesta analyysiketjusta

Päälouokka	Vahvistunut taloudellinen toimintakyky	
Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
<i>No mä oon kyl saanut... sillai ... hoidettuu ne raha asiat nyt, ei oo jääny noit laskui maksamatta</i>	Laskujen maksaminen	Päivittäiset raha-asiat
<i>Ja mä tein ostoslistaa ain Foodiest valmiiksi ja kävi ostamassa ne ja sillai</i>	Rahan käyttö Suunnitelmallisuus	
<i>O aika monelt saralt että siinä on just toi raha käyttö</i>	Rahan käyttö	
<i>Tota, tota ja sitten vähän niinku semmoinen ennakointi niitten laskujen kanssa</i>	Laskujen maksaminen Ennakointi	
<i>Et ne niin ku ollut ett ei mikään roikkumaan ja sit jos joku on jäänyt roikkumaan niin sit se ett hoitaa niit soittaa perään ja sopii eräpäivää ja tämmösii</i>	Laskujen maksaminen Maksun järjestely	
<i>Sit on tietysti koittanut vähän silleen ol tarjoushaukkana niinku esimerkiksi vaikka kaupassakin</i>	Rahan käyttö Halvemmat ostokset	
<i>Jaa... mä en sit niinku hetken mielihoiteesta niin ku lähde tuhlaamaan rahaa ... Ett jos mä nyt haluan ... Mä pelailen paljon... Jos mä haluan jonku uuden videopelin, niin mä odottelen ja mietiskelen sitä vähä enemmän ... Ja sitte katon just, millai, tai mitä mulla on vielä maksettavaa, ett paljon mulla sit jää käteen</i>	Rahan käyttö Impulsiivisuus Rahan riittävyys	
<i>Niinku suunnitelmia niitä mä oon niinku teen ennen ku mä meen kauppaan niin mä teen itelleni ostoslistan että sieltä ei tuu niitä heräteostoksia</i>	Rahan käyttö Suunnitelmallisuus Heräteostokset	
<i>No just ainakin tää että on... et on alkanut avaan niitä kirjekuorii ja maksaa niitä laskuja</i>	Laskujen maksaminen Kirjekuorien avaaminen	

Pelkistetyt ilmaukset sijoitin alaluokkiin, jotka analyysinrunгон mukaisesti oli liitetty yläluokkiin. Aineistosta poimituille asioille löytyi pääsääntöisesti helposti oma alaluokka lukuun ottamatta haastateltujen esille nostamaa vertaistukea, jonka sijoitin osaksi omaa taloudellista toimintakykyä. Analyysin apuna käytin niin tekstinkäsittely- kuin taulukkolaskentaohjelmia, sillä niiden välillä analyysitietoa oli helppo siirrellä. Tekstinkäsittelyohjelmassa yhdistin tekstin teemoittain, minkä jälkeen siirsin tekstistä ilmaiset taulukkolaskentaohjelmaan, sillä koin ilmaisujen jatkokäsittelyn, kuten luokittelun, olevan siellä itselleni helpompaa.

Taloudellisen toimintakyvyn merkityksen vahvistumista elämäntilanteelle analysoin teoriaohjaavasti. Ensimmäisessä vaiheessa hain teksteistä laajasti ilmaisia, jotka olivat liitettävissä elämäntilanteeseen. Näistä pystyin muodostamaan teorian pohjalta seuraavat pääluokat: työ, arjenhallinta, tulevaisuus, sosiaaliset suhteet, henkinen hyvinvointi ja osallisuus, joiden lisäksi haastatellut puhuivat taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen merkityksestä kokonaisvaltaisesti heidän elämässään. Pääluokkien sisällä etenin analyysissa taulukon 2. esimerkin mukaisesti.

Taulukko 2. Esimerkki teoriaohjaavasta analyysiketjusta

Pääluokka	Merkitys työlle	
Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty ilmaus	Luokka
<i>Nyt just ku on päässy sit töihin</i>	Töiden aloittaminen	Työelämään
<i>No en mä sit tie sen kummemmin muuta kuin oon nyt työelämäss mitä en enne ollut ... Mmmh... Tai hakeuduin vähän niinku koulutukseen</i>	Opiskelu Töiden aloittaminen	Opiskelemaan Opiskelun kautta työelämään
<i>No nytte ku tällai nyt ku on tässä ollu töissä. Niin joo, on se madaltanu sitä kynnystä. Ett sitä haluu just enemmän niinku jatkaa. Ett ku sai sen ensimaun tavallaan</i>	Halu hakea lisää töitä	Työmotivaatio
<i>Vaikkei toi työ nyt mikään ...nyt mikä ihmistä tai semmoinen ...niinku semmoinen maailman tärkein juttu oo mut kuitenkin niinku kyll siit kuitenkin tulee semmoinen tunne ...et saa tavallaan, jos just se, että mikä on, niinku itsellä on, ollut just tärkeää pitkään se vaikkei pystynyt siihen niin ollut se että pystyy niinku itse itsensä elättää</i>	Työn aloittaminen Tunne itsensä elättämisestä	Työelämään Itsensä elättäminen
<i>Nyt varsinkin itselläkin kun on kaksi työt niin siihen että jaksaa niitä kahta työt</i>	Töiden lisääminen	Kaksi työtä
<i>Eilen näin työkaverin kaupassa niin sitten vaihdettiin siin kuulumiset ja tällai niinku tuntee olevansa osa osa sitä työporukkaa ja myös niinku</i>	Työkaverien tapaaminen	Työosallisuus

Ensimmäisessä vaiheessa keräsin alkuperäiset ilmaiset pääluokittain, minkä jälkeen pelkistin ne yksinkertaisemmiksi ilmaisuiksi. Nämä ilmaiset luokittelin ja yhdistin edellä mainittuihin pääluokkiin.

Kokonaisvaltaiseen tulkintaan perustuvat tutkimuksen tulokset esittelen kuvailevasti teemoittain. Raportoin ne ilman yhdistämistä ilmiöstä aiemmin tiedettyyn, vaan teen sen vasta pohdintavaiheessa. Tulosten esittelyn tukena käytän suoria aineisto-otteita aineiston laadun ja analyysin osuvuuden arvioinnin tueksi. Ne tuovat lisäksi esiin haastateltavien äänen ja antavat lukijoille paremman ymmärryksen haastateltavien tekemistä jäsenyksistä. Hirsjärven ja Hurmeen (2008) mukaan niiden esittämisen

tarkoituksena onkin juuri vahvistaa tutkijan omaa argumentointia. Tärkeää on, että haastateltavia ei voida tunnistaa esitetyistä aineisto-otteista. (Emt., 194–195.) Tämän vuoksi en yksilöi tuloksissa esitettyjä aineisto-otteita, vaan esitän ne yleisellä tasolla.

4.5 Tutkimuseettiset näkökohdat

Sitouduin noudattamaan tutkimuksessani Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimia hyvän tieteellisen käytännön periaatteita, jotka ovat perusta eettisesti hyväksyttävälle ja luotettavalle tutkimukselle. Näitä ovat muun muassa yleinen huolellisuus ja tarkkuus tutkimukseen liittyvissä asioissa, eettisesti kestävät menetelmät sekä muiden tutkijoiden työn kunnioittaminen asianmukaisilla lähdeviitauksilla. Hyvän tutkimuksen ehdottomia edellytyksiä ovat myös rehellisyys ja luotettavuus tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Pohjana tutkimuksen suorittamiselle on tutkimusluvan hankinta asianosaisilta. (TENK 2012, 6.) Tutkimuksen toteuttamista varten hankin kirjallisen luvan kolmannen sektorin toimijalta.

Tutkimuksessani noudatin yleisten tutkimuseettisten periaatteiden lisäksi Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiin periaatteisiin. Yleisiä periaatteita on esimerkiksi tutkittavien ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen sekä huolehtiminen siitä, että tutkimuksesta ei aiheudu millekään tutkimuskohteelle merkittäviä riskejä, vahinkoja tai haittoja. (TENK 2019, 7.)

Keskeisin ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisistä periaatteista on suostumus osallistua tutkimukseen. Tutkimuksen osallistumisen on oltava vapaaehtoista, siitä pitää olla mahdollisuus kieltäytyä ja myös niin halutessaan vetäytyä kesken prosessin syytä ilmoittamatta. Suostumus pitää olla myös peruttavissa. (TENK 2019, 8.) Tutkittavat allekirjoittivat kirjallisen suostumuslomakkeen, minkä lisäksi kerroin heille vielä erikseen tutkimukseen osallistumiseen liittyvistä oikeuksista. Tärkeää on myös kertoa itse tutkimuksesta sekä henkilötietojen käsittelystä (TENK 2019, 8–9), sillä erityisesti haastattelujen keräämiseen ja analysointiin liittyy usein juuri henkilötietojen käsittelyä (Ranta & Kuula-Luumi 2017). Niiden käsittelyä säätelevät tänä päivänä niin tietosuojalaki kuin GDPR-asetus. Kävin tutkittavien kanssa läpi Tampereen yliopiston ohjeiden mukaan tehdyn tietosuojailmoituksen, jossa oli esitelty tutkimusta sekä esitetty henkilötietojen käsittelyperiaatteet. Lisäksi selvitin tutkittaville meidän tutkija-tutkittava –välisen suhteen tässä tutkimuksessa, sillä tunsin heidät entuudestaan. Tutkittaville tämä on tärkeää sen takia, että he osaavat asemoida itsensä oikein tutkimustilanteessa (TENK 2019, 9).

Kuulan (2006) mukaan yksilöiden yksityisyyden suoja kuuluu tärkeimpiin tutkimuseettisiin normeihin. Siihen sisältyy anonymiteetin varmistamisen lisäksi muun muassa tietojen luottamuksellisuuden säilyminen tutkimusprosessin ajan ja sen jälkeenkin. (Emt. 2006). Täydellistä anonymiteettiä on mahdollonta taata tutkittaville, sillä joku saattaa esimerkiksi tunnistaa nimeämättömyydestä huolimatta tutkimuksen kohteena olevan yhteisön, organisaation tai niiden toimintaa (TENK 2019, 12–13). Haastattelut anonymisoitiin litterointivaiheessa, jolloin niistä poistettiin tunnistettavat tiedot niin henkilöiden kuin toimintojen osalta. Litteroitu aineisto tallennettiin Microsoft OneDrive -pilvipalveluun, joka oli suojattu salasanalla. Haastattelut, joissa oli tunnistetietoja, tuhottiin litteroinnin jälkeen. Litteroitu aineisto puolestaan säilytetään tutkimuksen valmistumiseen saakka, minkä jälkeen se ja siitä tehdyt muistiinpanot hävitetään tietoturvallisesti. Kerättyä materiaalia ei käytetä muuhun kuin tähän tutkimukseen, sillä se on kerätty erityisesti tätä tutkimusta varten eikä ole hyödynnettävissä muissa tutkimuksissa.

Jo pelkästään tutkimusaiheen valintaan liittyy useita eettisiä kysymyksiä. Tutkijan on mietittävä, kiinnostaako aihe häntä sekä onko hänellä riittävästi tietoa aiheesta. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 53–55.) Lisäksi tutkijan on pohdittava omaa rooliaan ja asemoitumista tutkittavaan ilmiöön (Pohjola 2007). Aiheena taloussosiaalityö sekä taloudellinen toimintakyky ja sen vahvistaminen ovat hyvin kiinnostavia, ja olen perehtynyt niihin laajasti jo opiskeluaikani esimerkiksi kandidaatin tutkielmassani. Työskentelen myös tämän ilmiön parissa, joten minulla on riittävästi mielenkiintoa ja taustatietoa tämän tutkimuksen suorittamiseen. Toisaalta tiedostan tutkijan objektiivisen aseman vaatimuksen enkä anna oman tietämykseni, mielipiteideni tai ennakoarvioiden ohjata tulkintojani tässä tutkimuksessa.

Kuulan (2006) mukaan arkaluontoisista ja tutkittavalle tuskallisista asioista keskusteltaessa tutkijalta edellytetään empaattisuutta ja kykyä luoda haastateltavalle tunne, että keskustelulla on hänelle huojentava merkitys. Tutkimus ei saa kuitenkaan olla terapiamahdollisuus osallistujille. (Emt.) Tutkimuksessa haastateltiin henkilöitä, jotka ovat olleet taloudellisesti haavoittuvia, mutta jotka ovat saaneet apua omista talousongelmissaan. Omasta taloudesta puhuminen on suomalaisessa kulttuurissa tabu eikä siitä näin ollen mielellään puhuta. Talousongelmiin puolestaan liittyy usein erilaisia ahdistuksen ja häpeän tunteita siitä, että yksilö ei ole pystynyt hoitamaan talouttaan tavalla, joka on yhteiskunnassa yleisesti hyväksytty ja oletettu. Kysyttäessä talouden asioista kysymysten asettelun on oltava hienovaraista ja tutkittavan tunteet huomioonottavaa. Kaiken kaikkiaan keskinäiseen vuorovaikutukseen tulisi olla kunnioittavaa, arvostavaa ja luottamusta herättävää. Pyrin tutkimuksessani ottamaan huomioon aiheen arkaluonteisuuden ja arvostamaan haastateltavien rohkeutta puhua kipeistäkin asioista.

Kielelliset valinnat ovat osa tutkimusetiikkaa (Pohjola 2007). Taloussosiaalityön alalla on tärkeää kiinnittää huomiota käsitteisiin. Mieluummin pitäisi puhua henkilöistä, joilla on taloudellisia ongelmia tai maksuhäiriötä kuin ylivelkaantuneista tai maksuhäiriöisistä, sillä nämä käsitteet ovat leimaavia ja syyllistäviä. (Zechner 2019.) Kiinnitin erityisesti huomiota sanavalintoihin, jotta ne olisivat haastateltavia arvostavia leimaavuuden ja syyllistävyuden sijaan.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Taloudellinen toimintakyky ja sen vahvistuminen

Tässä luvussa vastaan tutkimuskysymykseeni, miten taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevat, taloudellista ohjausta saaneet henkilöt jäsentävät omaa taloudellista toimintakykyään ja sen vahvistumista omassa elämäntilanteessaan. Taloudellisen toimintakyvyn voidaan katsoa vahvistuneen yksilöllisen talousohjauksen keinoin tietojen, taitojen ja asenteiden suhteen eri paikoissa (Liite 3) sekä vahvistumisen olevan merkityksellistä taloudellisen hyvinvoinnin ja elämäntilanteen kannalta (Liite 4). Ensimmäiseksi käyn tarkemmin läpi jäsenyyksiä taloudellisesta toimintakyvystä ennen taloudelliseen ohjaukseen hakeutumista. Tämän jälkeen esittelen, miten taloudellinen toimintakyky on vahvistunut talousohjauksen aikana. Viimeiseksi tarkastelen taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen merkitystä elämäntilanteelle. Olen analysoinut tutkimuskysymystä pääsääntöisesti teorialähtöisen sisällönanalyysin keinoin, mutta taloudellisen toimintakyvyn merkitystä olen analysoinut teoriaohjaavasti.

5.1.1 Taloudellinen toimintakyky ennen tukea

Tullessaan yksilölliseen talousohjaukseen haastatelluilla oli omassa taloudellisessa toimintakyvysään useita puutteita, jotka painottuivat talousosaamisen eri osa-alueille. Yleisesti he kuvasivat tilanteen olleen kaoottinen ja huono. Yksi haastatelluista kuvasi olleensa kulkukoira talousasioissa ja toinen kertoi tulleensa hetki ennen katastrofia. Kynnys asioiden hoitamiseksi oli korkea, ja rutiinit puuttuivat. Seuraava aineisto-ote kerää hyvin yhteen haastateltujen tuntemuksia omasta taloustilanteestaan:

”Tosi hyvin pystyisin sanoon että mä olin aika pohjalla.... En osannut käsitellä rahoja. Ja en mitenkään, että en edes tajunnut, että rahat on loppu. Ja pikavippejä. Ja sitten se pomppaskin siihen... Ja laskuja maksamatta, ku ei ollu varaa.”

Osa haastatelluista kertoi tilanteensa alkaneen muuttua sen myötä, että he olivat työllistyneet jo ennen kuin he olivat hakeneet apua taloudellisiin haasteisiinsa. Joku oli myös joutunut opettelemaan rahan käyttöä sen vuoksi, että perhe oli kasvanut. Tilanne kuitenkin oli edelleen haastava, sillä rahaa oli käytettävissä vain vähän ja eläminen pienellä rahalla tiukkaa eikä lainkaan nautinnollista.

Tieto mahdollisuudesta tukeen taloudenhallinnan ongelmassa ja sitä kautta paremmasta taloudellisesta tulevaisuudesta sai henkilöt hakeutumaan tuen piiriin. Se tuli usein henkilön kanssa työskenteleviltä ammattilaisilta. Myös läheiset ohjasivat hakemaan apua, kun he olivat huomanneet haasteita taloudenhallinnassa. Yksi haastatelluista oli osallistunut ryhmämuotoiseen talouskoulutukseen, jossa oli käsitelty taloudenhallinnan ongelmia ja niiden ratkaisuja. Kun luennon jälkeen oli ollut mahdollisuus ilmoittautua yksilölliseen neuvontaan, hän kertoi ajatelleensa, että nyt hän voisi vihdoin saada oman taloutensa kuntoon. Vaikka sysäys avun hakemiseen ehkä tulikin ulkopuolelta, niin viime kädessä päätös tuen hakemisesta oli jokaisen oma, kuten myös aineisto-ote kertoo.

”Aikuisten vastaanotolt, sieltä tota neuvottiin hakemaan ... että tällöinen vois olla hyvä sulle, ja sit mä ajattelin, että no eipä siinä mitään menetä.”

Taloutta ja mieltä haastoivat velat. Velkoihin liittyvä problematiikka käy hyvin ilmi seuraavista aineisto-otteista:

”Ja eihä mull ollu mitää käsitystä siitä, mimmonen summa mull oli sit siellä perinnässäkin.”

”Menneisyyden velat paino ... Ja mää tiesin, että mä en tuu niistä selviämään ikin, ett ... Vaiks millai, ni aina mää olen ne peräs ... että ei, ei niinku helpota millään tavalla enkä mää niitten kanssa osannut toimii ... mihinkään suuntaan. Mä vaan ajattelin, että ne kuuluu olla peräs sit ikuisesti.”

Velkaa oli kertynyt, mutta velan määrästä ei ollut tietoa, mikä hankaloitti tilannetta. Velkojen määrän selvittäminen herätti pelon tunteita, minkä vuoksi sitä ei uskallettu selvittääkään. Käsitys oli, että veloista ei pystyisi selviämään. Tämän lisäksi haastatelluilla ei ollut tietoa siitä, miten niitä voisi edes lähteä hoitamaan. Velkojen ja niiden hoitamisen miettiminen yksin oli myös haastavaa. Osittain velat olivat edenneet ulosottoon, mikä puolestaan lisäsi stressin määrää.

Taloustietämyksen taso oli matala, mikä heikensi taloudellista toimintakykyä, kuten seuraavasta kommentista käy ilmi:

”Ett asteikolla yhdestä kymmeneen, ni varmaan kaks tai kolme.”

Tietoa puuttui sellaisista talousasioista, esimerkiksi tukiasioista ja veroista, jotka taloudellisesti toimintakykyiset yleensä hallitsevat. Myös työttömyysturvaan liittyvät kysymykset koettiin hankaliksi. Toisaalta taloudellinen tietämys ei kuitenkaan ollut suojannut riippuvuuden aiheuttamalta velkaantumiselta, minkä vuoksi kiinnostus talousasioihin oli karissut.

Ennen hakeutumista yksilölliseen talousohjaukseen suhtautuminen talousasioihin oli haastatelluilla välttelevää, mikä johti muun muassa siihen, että kirjekuoret jäivät avaamatta tai joutuivat maton alle

piiloon. Siellä ne olivat poissa silmistä ja samalla poissa mielestä. Taustalla oli pelko siitä, että kirjeet sisältäisivät taas jotain epämiellyttävää postia esimerkiksi perintätoimistoilta tai ulosotosta. Haastatellut tunsivat pakoilevansa vastuuta omasta taloudestaan eivätkä halunneet ottaa asioista selvää. Yksi haastatelluista kuvasi asennettaan hällä väliä- tyyliksi, kun toinen puolestaan kertoi ajatelleensa itsekkäästi vain omaa selviytymistään tästäkin kuukaudesta ja velkojien voivan hyvin odottaa saataviin ulosoton kautta. Seuraava aineisto-ote kuvastaa hyvin asenteita ja suhtautumista talousasioihin:

”Ei halunnut niinku tavallaan ottaa mistään vastuuta että ... tavallaan halusi, vaan kunhan saat jostain rahaa, ett pystyy elää tän kuukauden ... Halusi vähän niinku vältellä just semmoista tavallaan ... justiin tää tämmöinen laskujen välttely ... tämmöinen ettei, niinku, ettei tavallaan halunnutkaan oikeastaan tietää ... ehkä pelkäsi sitä, että on niinku ihan hirveät määrät velkaa joka paikkaan ... ja tavallaan sit jotenkin vähän niinku suojeli sitten ehkä itseänsä tai silleen. että niinku halunnutkaan sit avata kirjeitä tai muut sillai, ettei halunnu niinku tietää.”

Menneisyyttä leimasi turtuminen heikkoon taloudelliseen tilanteeseen, jolle ei oman käsityksen mukaan ollut mitään tehtävissä. Syyllisyys kalvoi siitä, että ei pystynyt itse hankkimaan omaa elatusta, vaan eli Kelan tuilla. Häpeää aiheutti velkaantuminen varsinkin, kun aiemmin oli ollut rahan käytösään säästäväinen ja tarkka ihminen, jolla oma talous oli hallinnassa. Lisäksi häpeän ja syyllisyyden taakkaa kasvatti vielä riippuvuudet, kuten yksi haastatelluista kertoi omasta tilanteestaan. Ongelmista ei myöskään välttämättä puhuttu läheisten kanssa, mikä omalta osaltaan vaikeutti tilannetta. Luovuttajamieliala oli päässyt valloilleen.

5.1.2 Vahvistunut taloudellinen toimintakyky

Haastateltujen päivittäisten raha-asioden hallinta oli parantunut taloudellisen toimintakyvyn vahvistuessa. Yksi esiin tuoduista muutoksista taloudellisessa toimintakyvyssä oli kirjekuorien avaaminen ja laskujen maksaminen. Nykyään ne tulevat maksetuiksi, jolloin ei synny uutta velkaa, ja maksamista suunnitellaan jopa etukäteen. Jos laskuja ei pystykään maksamaan juuri eräpäivänä, niin niitä ei jätetä vain maksamatta, kuten ennen, vaan soitetaan laskuttajalle eräpäivän siirtämiseksi tai maksusuunnitelman tekemiseksi. Toisaalta maksukäyttäytymisessä todettiin olevan vielä parantamisen varaa, vaikka se oli jo mennytkin parempaan suuntaan:

” Hoituu ne kyllä sillai yllättävän hyvin. ett kyl siinäkin edelleen on sitä parantamisen varaa. Välillä sit tulee joltakin Lowellilta tai joltakin, yllätys, yllätys sähkölaskusta...”

Merkki vahvistuneesta taloudellisesta toimintakyvystä oli myös se, että sähköyhtiöltä ei tule enää sähkötoimituksen katkaisuvaroituksia, jotka aikaisemmin olivat toimineet sysäyksenä maksamiselle. Myös perintäkirjeiden määrä oli vähentynyt.

” No yksikertaisuudessaan niinku sillai, ett enää ei tuu sillai niinku jokaviikkosta perintäkirjettä aina.”

Haastateltujen mukaan heidän rahankäyttönsä oli muuttunut sen jälkeen, kun siihen oli kiinnitetty huomiota sekä pohdittu uusia toimintatapoja. Siihen oli tullut suunnitelmallisuutta. Ruokakauppaostoksia varten laadittiin ostoslista hyödyntäen esimerkiksi kauppojen verkkosovelluksia, jotta ei tulisi ostettua kaikkea, mitä mieleen juolahtaa. Ruokaostosten suunnittelu mahdollisti halvemman ruuan ostamisen. Myös kaupassa käyntejä harvennettiin mahdollisten heräteostosten välttämiseksi. Lisäksi hyödynnettiin tarjouksia ja ilta-alennusmyyntejä. Aineisto-ote kuvaa hyvin kaupassakäynnin muuttumista:

”...ja miettiä sitä kauppa niinku menemistä, ettei mene sinne niinku monta kertaa viikossa ja ost kaikkee, mitä mieleen juolahtaa vaan ehkä enemmän niinku pitää jonkun näköisen suunnitelman siin ostamisessakin. Ja sit on tietysti koittanut vähän silleen ol tarjoushaukkana niinku esimerkiksi vaikka kaupassakin”

Impulsiivisuus rahankäytössä oli vähentynyt. Aikaisemmin raha oli saattanut alkaa ”polttaa näpeissä” heti, kun se oli tullut tilille, minkä vuoksi se oli tuhlettava. Muutoksen myötä odoteltiin ja käytettiin aikaa sen miettimiseen, oliko hankinnalle tarvetta eikä rahaa käytetty hetken mielijohteesta vain sen takia, että halusi saada tuotteen. Hankinnoissa kiinnitettiin huomiota myös eettisiin kysymyksiin eli kestävään kehitykseen ja laatuun sekä käytännöllisyyteen. Vastaavasti ei enää ollut myöskään tarvetta aina ostaa jotain, kun kävi esimerkiksi kaupassa tai kirpputoreilla. Kaiken kaikkiaan päätökset rahankäytöstä pystyttiin tekemään järkevästi, mikä mahdollisti oman kukkaron herrana olemisen.

Haastatellut kertoivat tuntevansa oman taloustilanteensa, etenkin menot, entistä paremmin, mutta tulopuolen hahmottamisessa heillä oli haasteita muun muassa muuttuneiden työtilanteiden takia. Taloustilanteen tuntemisella on vaikutusta rahan kuukausittaiseen riittävyteen, ja haastateltujen mukaan he olivatkin huomanneet sen omassa taloudessaan. Rahat riittivät poikkeustilanteita lukuun ottamatta paremmin kuin aikaisemmin, jolloin rahat saattoivat olla loppu viikossa tai parissa rahapäivän jälkeen. Loppukuukaudesta selviämiseksi rahaa piti lainata kavereilta tai lähipiiriltä, mutta ne piti maksaa seuraavana rahapäivänä, mikä synnytti velkakierteen. Nyt oli helpompaa, kun rahat riittivät koko rahapäivien väliselle ajalle eikä tarvinnut lainata keneltäkään. Kaupassakäyntiäkään ei tarvitse enää pelätä, kun tietää tilillä olevan rahaa ruuan ostoon. Rahan riittävyyden varmistamiseksi pidettiin

tärkeänä sen laskemista, kuinka paljon kuukaudessa oli käytettävissä rahaa. Yksi haastatelluista kuvasi omaa tapaansa näin:

” Ja sitte katon just, millai, tai mitä mulla on vielä maksettavaa, ett paljon mulla sit jää käteen.”

Rahan riittävyttä oli parantanut myös sen kartoittaminen, mitä omasta taloudesta ja kuluttamisesta oli mahdollista karsia.

” Juu, ja mitä mää oon itte kattonut tuolt S-pankista, mit...kui paljon mul on menny niinku ... energiajuomaan ... ja suklaisiin... rahaa, niin mää olisin varmaan saanu jo jonku kymppitonnin auton.”

Toisaalta sitä oli parantanut myös lisätulot, vaikka nekään eivät välttämättä takaa, että rahat eivät loppuisi kesken kuukauden, vaan rahan kanssa pitää osata toimia. Lisätuloja haastatellut olivat hankineet esimerkiksi myymällä tekemäänsä taidetta, työllistymällä tai ottamalla toisen työn.

Talouden suunnittelulla on vaikutusta taloudelliseen toimintakykyyn, kuten haastatellutkin olivat huomanneet. He kertoivat esimerkiksi ottaneensa budjetoinnin talousohjauksen myötä uudelleen käyttöönsä. Yksi haastatelluista kertoi suunnitelleensa omaa talouttaan silloin, kun rahat olivat tiukoilla ja lopettaneensa, kun työllistymisen myötä rahaa oli tullut enemmän. Nyt hän oli tilanteessa, että oman taloudellisen tilanteen hallintaan saamiseksi budjetointi olisi aloitettava uudelleen:

” Mutta nyt on vähä, sit ollu vähä, lipsuttu siit hommasta. Ja täytyis palat siihe.”

Osa haastatelluista tunsivat olevansa vielä noviisitasolla talouden suunnittelussa, mutta kehittyvänsä siinä vähitellen. He tekivät kuitenkin budjetin perustasolla rahan riittävyyden varmistamiseksi ja myös tavoitteita varten säästämiseksi.

Haastateltujen mukaan pienistä rahoista säästäminen on hankalaa, mutta kaikilla heillä oli kuitenkin säästöjä puskurina yllättävien tapausten varalle. Nämä turvasivat taloudellista toimintakykyä ja toivat joustoa arkeen, kuten yksi haastatelluista kertoikin tapahtuneen työttömäksi jäätyään. Puskurirahaston avulla hän oli selvinnyt kahden kuukauden työttömyydestä, mutta säästöt olivat hupenneet. Puskurirahaston lisäksi säästettiin tavoitteita varten, mikä käy aineisto-otteista selville:

” Joo, en mä osaa oikein sanoa millai se nyt sit... toisaalta sitä pystyy niinku vähän omia säästöjäkin jopa jakamaa ... tiäks erilaisii tarkotuksii ... Ettei ne kaikki mee vaan niinku yhteen säästöpaikkaan, vaan autosäästöihin vähä tonne ... ton vähän jotai tulevii hankintoi varten säästöön ... vähän niinku pystyy jakaa niit säästöt ... vaiks toisaalta se sama, kaikki se samaa rahaa se kaikki säästö on mut tua.”

Säästettävä määrä kuukausittain vaihteli oman taloudellisen tilanteen mukaan. Joku pyrki säästämään esimerkiksi kaksi euroa päivässä, kun jonkun toisen tavoitteena oli, että ennen seuraavaa rahapäivää tilillä olisi jäljellä edes kymmenen euroa, jonka voisi siirtää säästöihin.

Peruspankkiasioissa haastatelluilla ei ollut taloudellisen toimintakyvyn puutteita, vaan he hoitivat niitä verkkopankkisovellusten kautta ilman ongelmia. Perusasioinnin lisäksi hyödynnettiin myös verkkopankin muita palveluita. Yksi haastatelluista kertoi esimerkiksi, miten hän käy nykyisin tarkistamassa omat palkkalaskelmansa pankin palveluissa, kun se aiemmin oli tullut paperisena. Omien virheiden takia oli jouduttu myös tutustumaan pankkikortin turvarajoihin ja muuttamaan niitä niin, ettei sieltä pystyisi veloittamaan automaattisesti kuin tietyt, välttämättömät menot.

Luottotietojen menettämisen vuoksi kaikilla ei ollut mahdollisuutta hankkia itselleen vakuutuksia, mutta heillä oli kuitenkin ymmärrys esimerkiksi siitä, kuinka tarpeellinen kotivakuutus olisi oman korvausvelvollisuuden välttämiseksi. Kotivakuutuksen puuttumisen katsottiin luoneen yleensäkin turvattomuutta elämään. Kotivakuutuksen ja sen saamisen merkityksestä kertoo oheinen aineisto-ote:

”Nyt mul on kotivakuutus ... kyllä se antaa turvallisuuden tunnetta ja semmosta onnistumisen tunnetta. Että kyllä se oli kiva oikeasti kävell vakuutusyhtiöön ja sanoo, ett morjenst, tos ois mun ajokortti, ja katotaanks jotai vakuutusta. No juu, täällä olisi tämmöinen tarjoll. Mä olin, tiäks, oli niin semmoinen 'haa, katotaan vaa'. Ei ketään lyönyt kättä eteen eikä, vaan tarjotaan ja katsotaan täältä sul sopiva sopimus. Ihana tunne. Kyllä mielelläns allekirjoitti ne paperit, kuule.”

Muut kertoivat, kuinka he olivat kilpailuttaneet vakuutusyhtiöitä parhaimman vakuutuksen saamiseksi ja vertailtuaan vaihtaneetkin yhtiötä, kun he olivat saaneet toisesta yhtiöstä paremman tarjouksen. Työn luonteen vuoksi yksi haastatelluista oli joutunut perehtymään jopa työeläkevakuutuksiin.

Talousasioita haastatellut seurasivat hyvin rajoitetusti tai eivät lainkaan. Itseään koskettavia asioita he saattoivat seurata. Yksi kertoi lukevansa paikallislehdestä talousasioita sekä ruokareseptejä, kun kaksi muuta puolestaan oli joskus lueskellut sijoittamiseen liittyviä uutisia ja artikkeleita. Toinen heistä ei ollut kuitenkaan perehtynyt niihin tarkemmin, sillä hänellä ei ollut ylimääräistä rahaa sijoitettavaksi. Toinen heistä puolestaan oli kiinnostunut sijoittamisesta lähinnä siitä näkökulmasta, miten hän sijoittaisi, jos hänellä olisi rahaa. Yksi haastatelluista kertoi seuranneensa lainoihin liittyvää uutisointia, koska niillä oli suoraan vaikutusta hänen omaan talouteensa:

” Ja nyt, itse asiassa nyt, kun tämä talouskatto päättyikin, huomasin, että on nämä kuukausittaiset lyhennykset, ne on jäänyt aika pieneksi, ne korot on aika korkeet ... melkei joka lainass, kun mä katoin.”

Etuusasiat näyttelivät suurta roolia haastateltujen arjessa. Ainoastaan yksi heistä kertoi, ettei hän saanut haastatteluhetkellä mitään etuuksia, kun muut olivat joko Kelan, työttömyyskassan tai molempien asiakkaana. Etuudet olivat haettuina, sillä niistä oli osittain huolehdittu talousohjauksessa. Muutenkin haastatellut olivat tietoisia siitä, mihin etuuksiin he olivat nyt oikeutettuja. Myös tässä korostui etuudesta saadun tuen merkitys. Ongelmia syntyi erilaisissa nivelkohdissa, kun haastatellut eivät olleet varmoja siitä, mitä etuuksia he voisivat muuttuneessa tilanteessa hakea:

” No niissäkin on sillai, ett aina huomaa, ett kehittämisen varaa on. Ett siihe koitanu jotenki nytte, ett just ku ollu ... nyt ku on taas tää niinku soviteltu päiväraha ... Ett niinku koettais muistaa tehdä sen sit aina ajallaan, ... Siinä on vähän ongelmaa. Mut kuitenkin se, ett tietää niinku nyt sitä pitää taas hakee.”

Aineisto-ote kertoo myös siitä ongelmasta, että vaikka tiedettiin olevan oikeus johonkin etuuteen, niin itse hakeminen saattoi viivästyä tai jäädä tekemättä. Toisaalta yksi haastatelluista kertoi, kuinka hän tekee nykyisin hakemukset hyvissä ajoin, kun aikaisemmin ne olivat jääneet aina viime tippaan. Työttömyysturvaan liittyen esiin nousi myös asiointi TE-palveluissa, joissa apua tarvittiin esimerkiksi työttömäksi työnhakijaksi hakeutumisessa sekä työttömyyskassoissa, joissa ongelmia tuotti siirtyminen työmarkkinatueltä ansiosidonnaiselle päivärahalle.

Haastateltujen Kela-asiointi onnistui pääsääntöisesti itsenäisesti, mutta yhdellä oli ollut Kelassa omatyöntekijä, jonka luokse talousohjaaja oli hänet ohjannut ja jonka kanssa hän pystyi hoitamaan asioitaan. Tosin hän ei enää tarvinnut tukea Kela-asioinnissa, sillä hän pystyi tekemään hakemukset yksinkin ja tarvittaessa myös selvittämään, mistä mahdolliset viiveet maksatuksissa johtuivat. Kela-asioinnissa tukea tarvittiin erityisesti kirjeiden ja päätösten ymmärtämisessä tai Kela-byrokratian tulkaamisessa, kuten yksi haastatelluista kuvaili. Päätöksiin liittyi epävarmuutta niiden oikeellisuudesta, jonka varmistamiseksi käännyttiin hakemaan tukea, kuten aineisto-otteesta voi havaita:

” ..että mä en ikin luot 100-prosenttisesti siihen, kun Kelalt tulee kirje, että mitä siin lukee ... mä en enkä varmaan tule ikinä luottamaankaan. Mä en niin viisas ihminen olekaan. Että mä useimmiten soita talousneuvojallen, ett mitä siin pape-rissa lukee, että pitääkö se paikkansa.”

Päätöksiin tutustuttiin kuitenkin aiempaa tarkemmin, minkä lisäksi perehdyttiin laskelmiin ja arvioitiin maksettavien määrien oikeellisuutta.

Haastateltujen käsityksen mukaan veroasiat rullasivat taustalla automaattisesti eikä niihin tarvitse puuttua. Tämä ajatus pohjasi siihen, että useimpien ei ollut tarvinnutkaan välittää veroista siinä tilanteessa, kun etuudet tulivat Kelalta ja mahdolliset veronpalautukset menivät ulosottoon. Omaverosivuilla oli kuitenkin saatettu käydä. Työelämässä olevat kertoivat, että he olivat joutuneet tukeutumaan talousohjauksen apuun veroasioissa, lähinnä uuden verokortin hakemisessa. He eivät olleet

osanneet ottaa huomioon tulojen vaikutusta veroprosenttiin, minkä vuoksi veroasioita selviteltiin ja haettiin muutosverokorttia. Vastaavasti jouduttiin hakemaan verokorttia esimerkiksi ansiosidonnaista päivärahaa varten. Joissakin tapauksissa muutosta veroasioissa kuvattiin kokonaisvaltaiseksi, jolloin veroihin jouduttiin tutustumaan perusteista lähtien. Tämä käy ilmi seuraavasta toteamuksesta:

”No eipä sen enempää ku mitä omat verot o.”

Velka-asioissa taloudellinen taloudellisen toimintakyvyn vahvistuminen näkyi kahdella tavalla, joista ensimmäiseksi nousi esiin velan määrän kartoittaminen. Tieto siitä, kuinka paljon velkaa oikeasti on, helpotti omaa mieltä paljon. Yksi haastatelluista totesikin tiedon olevan puolet taistelusta ja antavan perspektiiviä omaan tilanteeseen. Tärkeää oli myös nähdä paperilla, kuinka paljon velkaa kokonaisuudessaan oli, kun velkamäärää oli aikaisemmin pyritty selvittämään pelkästään ulosoton nettisivuilta:

” ... Se oli niinku tosi hyvä se, että kun oli koottu se sielt niist ulosottojutuistakin semmoinen, että tavallaan näki niinku suoraan paperille, missä kaikki o. Se oli silleen niinku tosi helpottavaa nähdä, että OK, että siellä on nyt tän verran ja sill sipuli.”

Toisaalta velka-asioissa oli tärkeää eteneminen ja asioiden hoituminen sekä sen näkeminen, että veloista oli mahdollista päästä eroon jollakin aikavälillä. Yksi haastatelluista kertoikin omasta tilanteestaan, että hän oli saanut ulosottokierteen poikki eikä sinne mennyt lisää laskuja. Osa haastatelluista kertoi, että heidät oli ohjattu talous- ja velkaneuvontaan yksityishenkilön velkajärjestelyn hakemista varten. Sen saamisella oli heille suuri merkitys etenkin tulevaisuuden kannalta, kuten aineisto-ote kertoo:

”Kun tehtiin se koko velkajärjestely siinä ... hoidettiin talousohjaajan kanssa ne asiat, tilattiin ne kaikki paperit, ja mentiin virastosta toiseen, ja mitä vuoden päivät hoidettiin, sillai ne asiat tuli niinku selkokielell sit ja oikeuden päätös tuli ja ett hyväksytään mut siihen järjestelyyn mukaan. Niin mullahan on siis niin paljon helpottunut kaikki, ett mun on paljon helpompi elää.”

Velkajärjestely aiheutti lisämaksuvelvoitteen takia kuitenkin myös hankaluuksia, sillä niihin ei ollut osattu varautua. Kaikille velkajärjestelyyn hakeutuminen ei ollut kuitenkaan mahdollista, vaan he jatkoivat velkojen maksamista joko ulosoton kautta, mikä nähtiin myös vaihtoehtona veloista pääsemiseksi tai palkkatuloistaan, joiden lisäksi mietittiin velkojen yhdistämistä lainalla. Vaikka velkojen lyhentäminen etuuksista on hankalaa, yksi haastatelluista kertoi tehneensä maksusopimukset perintätoimistojen kanssa ja lyhentävänsä velkojaan tällä tavalla. Hän oli pystynyt noudattamaan maksusopimuksia hyvin ja saanutkin jo maksettua osan veloista pois. Tästä kokemuksesta oppineena hän to-

tesi, että hän hoitaisi kaikki taloudelliset velvoitteensa tulevaisuudessa eikä velkaantuisi enää uudelleen. Tärkeää oli myös se kokemus, että perintäyhtiöihin ei ole pelottavaa soittaa asioista sopimiseksi eikä ole maailmanloppu, vaikka velkaa olisikin kertynyt, kunhan sitä pyrkii hoitamaan.

Haastateltujen mukaan heidän asenteensa sekä suhtautumisensa rahaan ja talouteen olivat muuttuneet osana taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisprosessia. Seuraava aineisto-ote kuvaa hyvin muutosta:

”Jotenkin se järki vaan pysyy koko aika mukana rahojen kanssa ... että ei oo semmoista ...semmoista koheltamista minkä mä pystyn esimerkiksi näkemään mun menneisyydessäni: raha palaa, se palaa käsissä, niinku polttaa, pois, pois, pois äkkii kaikki rahat... heti. Nyt ei, nyt pikemminkin, ett pysy siin ny vaan, pysy siin ny vaan, sua tarvitaan viel, sua tarvitaan viel, älä, älä, älä lähd mihinkää nyt. Ett mun ajatusmaailma on niinku ihan erilainen.”

Aikaisemmin rahaan oli suhtauduttu huolettomammin ja välinpitämättömämmin kuin nykyään, kun tavoitteena oli, että rahat riittäisivät elämiseen ja laskuihin. Lisäksi haastatellut olivat tulleet tietoisemmiksi siitä, että raha ei ole yhdentekevä, vaan sillä on oikeasti merkitystä elämässä. Vastuu omasta elannosta ja taloudellisesta tilanteesta oli kasvanut, minkä vuoksi myös työntekoa arvostettiin eri tavalla. Kiinnostuneisuus rahaan oli myös herännyt uudelleen taloudellisesti heikomman jakson jälkeen, minkä lisäksi taloudenhallintaa leimasi harkinta ja suunnitelmallisuus. Rahaa myös kunnioitettiin vaihdonvälineenä, ja sen arvo ymmärrettiin aikaisempaa paremmin:

”Mää kunnioitan sitä paljon enemmän. Ett ymmärrän sen, että se ei oo mikää, se ei kasva puussa ... ett sitä sais vaan jostain.”

Asenteen sanottiin muuttuneen myös aikuismaisemmaksi, jolloin huomiota kiinnitettiin omien toimien taloudellisiin seuraamuksiin eikä päätöksenteko perustunut vain pelkkään saatuun mielihyvään.

Taloudellisen toimintakyvyn vahvistuminen lievensi syyllisyyden ja häpeän tunteita. Osa haastatelluista piti menneisyyden tilannettaan rikkautena, joka auttoi ymmärtämään vastaavassa asemassa olevien tilannetta tai vahvuutena, joka oli kasvattanut tähän hetkeen. Yksi heistä kertoi vertaileensa itseään aiemmin koulukavereihin, joilla oli työ ja jotka vastasivat omasta elannostaan. Oman työllistymisen myötä tälle ei ollut enää tarvetta. Tosi asioiden hyväksyminen omassa tilanteessa ja avoin puhuminen helpottivat syyllisyyden ja häpeän tunteiden lieventymisessä, mitä oheinen aineisto-otekin kuvaa:

”On ne lientyneet. Ja oon mä niinku ehkä jotenkin oppinut elää sen asian kanssa ja antaa sen itselleni anteeksi. Se on ehkä helpoint sillai ... et sit niinku tota antaa

itsellensä anteeksi. Se on jotenkin helpompi käsitellä sitä asiaa, että se on nyt tämänöinen keissi ja ... et nyt ei kuitenkaan ihan niinku lähdey mihinkä satoihin tuhansiin euroihin velkaantumaa. Nää on vielä semmoisissa hoidettavan rajoissa.”

Haastatellut kuvasivat henkisten voimavarojensa kasvaneen, kun taloudellinen tilanne oli vahvistunut. Tärkeää oli, että oli saanut keskustella omista raha-asioistaan jonkun kanssa, mikä oli helpottanut omaa oloa ja vähentänyt stressiä. Tämän vuoksi olikin tullut tunne, että ” sin risukasaankin joskus paistaa se aurinko”. Perintäkirjeet olivat aikaisemmin aiheuttaneet ahdistusta, minkä vuoksi niitä oli pyritty välttelemään. Nyt kun niiden käsittelyyn oli työkaluja, ne pystyttiin kohtaamaan paremmin ilman ahdistusta. Lisäksi oli voinut myös itse kasvaa henkisesti, mikä oli tuonut mukanaan ymmärrystä asioihin yleisellä tasolla tai kuten yksi haastatelluista kuvaa itseään:

” Ett just on niinku se sillai, alkaa tulee sitä järkee päähän tavallaan.”

Haastatellut tunsivat taloudellisen turvallisuutensa parantuneen talousohjauksen aikana, kun se aikaisemmin oli tuntunut olevan heikolla jäällä:

”Mä sanosin niinku, ett se on niinku paljo vakaammall tai leveemmäll laudalla niin sanotusti... Ett ei niin helposti sit enää horjahda ... Suuntaan taikka toiseen.”

”Ettei oo semmost hätää niin sanotusti, mitä tos oli pitkään ...tota, ku se oli tosi semmost... vähän niinko heikoll jääll niin sanotusti se talous. Oli tosiaan koko ajan semmost vaihtelevaa ... ett on sillai huomattavasti tasasempaa.”

Tulot riittivät elämiseen paremmin eikä tarvinnut kituuttaa. Toisaalta he kokivat myös, että hyödyntämällä uusia, opittuja toimintatapoja heikompinakin aikoina, kuten työttömäksi joutuessa, oli mahdollista selvitä ilman paluuta entisenlaiseen elämään. Taloudenhallinnan rutiinit auttoivat selviämään myös niissä tapauksissa, kun rahankäytössä oli uudelleen ongelmia, mikä loi uskoa taloudellisen toimintakyvyn ja turvallisuuden pysyvämpään muutokseen. Taloudellisesti turvallisen tilanteen uskottiin jatkuvan tulevaisuudessa vakaana ja tasaisena, mutta toisaalta uskottiin myös pieneen nousuun. Turvallisen taloudellisen tulevaisuuden nähtiin koostuvan velattomuudesta, vakaasta rahatilanteesta ja omistusasunnosta sekä opiskelusta ja työstä, jossa viihtyy ja joka takaa elannon.

Omaa taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisprosessia kuvailtiin muun muassa aaltoilevaksi tai spiraaliksi. Aaltoilevuus tarkoitti jo kerran vahvistuneen taloudellisen toimintakyvyn heikkenemistä uudelleen siinä vaiheessa, kun vastuu taloudenhallinnan säilymisestä oli siirtynyt kokonaan itselle. Yksi haastatelluista kuvasi, miten hänelle oli tullut tulojen kasvaessa tunne, että raha-asioihin ei tarvitse kiinnittää enää huomiota niin paljon kuin ennen. Tilanne oli kuitenkin johtanut rahasokeuteen ja hei-

kentyneeseen taloustilanteeseen höllentyneen menokurin vuoksi. Haastateltu kertoi kuitenkin havahduneensa tilanteeseen ja lähteneensä karsimaan menojaan päästääkseen takaisin taloudellisesti turvattuun tilanteeseen. Toinen haastateltu puolestaan kuvaili prosessia spiraaliksi, jossa voi tulla takaiskuja, mutta koskaan ei putoa takaisin aloitustasolle, vaan saadun tiedon ja opittujen taitojen avulla pystyy edistämään taloudellista tilannetta aina uudelleen. Tiedon ja toimintatapojen merkitystä prosessin onnistumisessa korostettiin muutenkin:

”Et sanotaan niinku, ett tieto on parantunut ja sitten se, että tietää, millai nytte jatkossa pystyy näitä asioita hoitamaan.”

Yksi haastatelluista puolestaan kuvasi omaa taloudellisen toimintakyvyn kehittymistään kouluarvosanoin vastaavasti kuin aiemmin lähtötilannettaan:

”Ett kyl mä sanosin niinku, ett kehityst on tapahtunut sillai, ett, oma kehu, paras kehu, 10/10. Sillain niinku vertaa siihe, mist on lähtenyt.”

Kun oma taloudellinen toimintakyky oli vahvistunut ja siihen oli itse saanut tukea, niin sitä hyvää haluttiin jakaa myös muille. Haastatellut nostivatkin esiin sen, kuinka tärkeää oli se, että he voivat vertaistuellisesti auttaa myös muita vastaavanlaiseen tilanteeseen joutuneita. Yksi haastatelluista kertoi maininneensa kaverilleen talousohjauksesta, jonne tämä hakeutuikin haastatellun saattelemana. Toinen haastateltu puolestaan kertoi, miten hän voi hyödyntää saamaansa tietoa jakamalla sitä eteenpäin:

”Ku itellä on nyt tiatoo, ni sitte tavallaan jakaa sitä myös muillekin ... Ja sit ehkä enemmän se, että osaa sit ohjata sillai ... ett hei, pitäis tehdä toisell tavalla tai sillai ... Ja tietää sit, ett tuolt voi saada apuu.”

5.1.3 Taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen merkitys elämäntilanteelle

Kun taloushuolet eivät enää hallinneet täysvaltaisesti arkea, vapautui haastatelluilla voimavaroja muuhun. Taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen myötä kynnys hakeutua opiskelemaan, työelämään tai opiskelun kautta työelämään madaltui. Tämä oli haastatelluille merkityksellistä, sillä useimmilla oli kuitenkin takanaan pitkä työttömyysjakso eikä ammattia välttämättä ollut hankittu nuoruudessa. Vuodet olivat kuluneet joko työelämän ulkopuolella tai kuntouttavassa työtoiminnassa. Sitaatti kertoo omaa kieltään työn merkityksestä:

”No en mä sit tie sen kummemmin muuta kuin oon nyt työelämäss mitä en enne ollut ... Mmmh... Tai hakeuduin vähän niinku koulutukseen ... Ajatellen ett pääsis töihi ja sais vähän enemmän niinku tätä toimeentulotukee ... Ei kun toimeentuloa.”

Työllistymisen merkitys ei rajoittunut pelkästään työhön, vaan esiin nousi myös se työyhteisö, johon kuului. Työporukan kanssa voi vaihtaa kuulumisia ja vapaa-ajallakin tavata tai ainakin moikata, kun tavataan. Vapautuneita voimavaroja tarvittiin myös siihen, että jaksoi tehdä kahta työtä veloista selviämiseksi. Pienetkin kokemukset työelämästä merkitsivät paljon, sillä niiden myötä motivaation haikutua töihin uudelleen kasvoi. Lisäksi syntyi tunne siitä, että pystyy elättämään itsensä ilman tukia, kuten aineisto-ote kertoo:

”Talousasiat vaikuttavat koko ajan alitajunnassa, vaikka niitä ei aktiivisesti miettisikään. Heikko taloudellinen tilanne saattaa kuitenkin vaikuttaa myös konkreettisesti elämässä esimerkiksi silloin, kun vuokrat ovat maksamatta ja häätö uhkaa, mikä tekee elämästä raskasta ja ahdistavaa.

Taloudellisen toimintakyvyn vahvistuminen toi tunnetta arjenhallinnasta. Arki rauhoittui ja selkeytyi eikä ollut enää niin hektistä. Haastatellut kokivat, että kun arki oli kunnossa ja kaikki hoidettavissa oleva oli hoidettu, oli helpompi elää. Arki ei ollut myöskään enää jokapäiväistä taistelua siitä, mitä ylipäättään voi tehdä.

Vahventunut taloudellinen toimintakyky loi tulevaisuudesta aikaisempaa valoisemman, minkä lisäksi se antoi toivoa paremmasta huomista:

”Semmost toivoo ja uskoo, että se kyllä joskus päättyy. Ei tämä ole mikään semmoinen loppuelämä ... niinku slummissa joutuu ryömimään.”

Se oikeastaan mahdollisti tulevaisuuden ajattelun. Sitä ei suunniteltu vain oman itsensä kannalta, vaan tärkeää oli myös luoda tulevaisuutta perheelle tai perheen kanssa, mihin aikaisemmin ei ehkä ollut ollut edes mahdollisuutta:

”Ett niinku löytyy tulevaisuus, mitä mä en ennen olis edes pystynyt ajatteleen ... että muutampa ... kihlattuni kanssa yhteen samaan asuntoon. Ett se ei olis edes ollu niinku mahdollisuus siinä kohtaa ajatella sitä, että no muutetaan yhteen.”

Muutenkin nähtiin, että tulevaisuudessa oli nyt erilaisia mahdollisuuksia, joita ei ennen ollut, kun ei ollut yksinkertaisesti varaa.

Taloudenhallinnan paraneminen näkyi sosiaalisissa suhteissa. Kun rahankäyttö oli muuten hallinnassa, haastatellut kertoivat, että joskus oli varaa käydä esimerkiksi kavereiden kanssa ulkona budjetin puitteissa tai kahvilla. Lisäksi oli mahdollista lähteä helpommin jonnekin, kun ensin ei tarvinnut lainata rahaa esimerkiksi auton tankkaamista varten. Suuri merkitys taloudellisen toimintakyvyn vah-

vistumisella oli lähipiirisuhteisiin, kun ei ollut enää tarvetta rahan lainaamiselle eikä suhdetta rasittanut mahdolliset maksamattomat lainat, jotka aiheuttivat ahdistusta muutenkin, kuten aineisto-otteista käy ilmi:

” Ei tarvitse, sitä ei tarvitse läheisiltä lainailla.”

”Kyllä ne oli semmoset suurimmat, mitkä tota ahdisti, ne on kuitenkin sitten niinku lähipiirille, että haluis ne hoitaa ensin pois ja ... ”

Lähipiiri ei välttämättä myöskään ollut tietoinen talousongelmien ja -haasteiden laajuudesta, joten tilanteen parannuttua ei ollut enää heiltä mitään salattavaa.

Kun taloudellinen tilanne kohentui eikä vienyt niin paljon voimavaroja kuin aiemmin, vaikutti se henkiseen hyvinvointiin ja mielialaan sekä jaksamiseen. Talousasiat olivat aikaisemmin vaikuttaneet koko ajan alitajunnassa, vaikka niitä ei aktiivisesti olisi miettinytkään. Heikko taloudellinen tilanne oli vaikuttanut myös konkreettisesti elämässä esimerkiksi silloin, kun vuokrat olivat jääneet maksamatta ja häättö oli uhannut, mikä oli tehnyt elämästä raskasta ja ahdistavaa. Nyt pystyi elämään rauhallisemmin ja onnellisemmin kuin ennen ja mielikin oli tasoittunut, kuten yksi haastatelluista kertoi:

”Tasapainoisuutt... Joo kyl täs sillai niinku onnellisemmin tai kevyemmin mielin o.”

Taloudellisen toimintakyvyn vahvistuminen hälvensi pelon tunteita. Tämä ilmeni esimerkiksi siinä, että puhelimeen uskallettiin vastata silloinkin, kun puhelu tuli tuntemattomasta numerosta tai avata perintätoimistojen kirjekuoret. Taloudellisen toimintakyvyn vahvistuminen antoi varmuutta ja itsetuottamusta toimia myös epämiellyttävissä tilanteissa. Taloushuolet olivat pahentaneet mielenterveyden ongelmia, mutta kohentunut taloudellinen toimintakyky lievensi niitä, kuten aineisto-otteesta voi todeta:

” No mielenterveys ... se on mielenterveyteen tosi paljon auttanu ... Että ...siinä oli ehkä myös tekijänsä, ja sitä oma mielenterveys ei oo mikään maailman paras, ja sit siihen lisää viel huonon taloudellisen tai niinku et mimmainen on oma talous, ja sit se pahentaa sitä viel enemmän.”

Haastatellut olivat kokeneet, että huono taloudellinen tilanne oli aiheuttanut syrjäytyneisyyttä yhteiskunnasta. Ulkopuolisuuden tunteet olivat paikoin syviä ja voimakkaita. Taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen kautta saavutettu parempi taloudellinen tilanne mahdollisti osallisuuden tuntemisen. Mahdollisuudet toimia ja vaikuttaa yhteiskunnassa olivat parantuneet ja ulkokehältä, tai jopa sen ulkopuolelta, oli siirrytty muiden ihmisten joukkoon. Kuva itsestä vastasi yleistä käsitystä normaalista ihmisestä. Osallisuuden tunnetta lisäsi myös se, että nimellä oli luottoa, jolloin oli mahdollista saada esimerkiksi autohuolto laskulla. Aiemmin oli aina pitänyt varautua maksamaan kaikki käteisellä. Alla

oleva aineisto-ote kuvaa aikaisempaa syvää ulkopuolisuutta ja taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen myötä syntyneitä osallisuuden tunteita:

”Mua ei enää hylät tai siis tyrmät, anteeksi ei hylät, vaan tyrmät ... Mua ei enää tyrmät suuressa osassa paikkoja mihin ... Mä voin astuu sin ihan ... tuntee itteni ihmiseks. Kyllä mä sen ymmärrän, ett siell tyrmätään niil mun menneill meriiteill, mut ...mut oikeesti nyt on paljon helpompaa ... Nyt sitä tuntee kyl, tiäks, olevas ihan normaali. Ei mun tarvii men sydän syrjällään, etteks te ny oikeesti vois auttaa.”

Taloudellisella toimintakyvyn vahvistumisella oli haastateltujen mielestä taloudellisen turvallisuuden lisäksi vaikutusta moniin elämän osa-alueisiin, kuten omaan kotiin, työhön, verkostoihin, asenteisiin ja mieleen, minkä vuoksi sen voidaan katsoa merkinneen heidän elämässään kokonaisvaltaista muutosta. Osa haastatelluista kokikin elämänsä muuttuneen kokonaisuutena tai toisaalta taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen vaikuttaneen koko heidän elämäänsä. Seuraava aineisto-ote kerää yhteen taloudellisen toimintakyvyn merkityksen ihmisen elämässä.

”En mä ainakaan missään vaiheessa o hätää joutunut kärsimään enkä o mielestäni kyl liian pilviinkä noussu, ja onhan mul toisin sanoin ...4 vuoden sisällä ...elämä on muuttunut ...niinku semmoseks että voin hymyillä ... ja 4 vuotta sit en tosiaan olisi voinut kuvitella kattovani itteeni nyt. Esimerkiksi jos mä nyt pääsisin neljä vuotta sitten ihmisen seisoo tohon, niin mä en varmaan uskoisi siinä seisoessani, jos mä kattosin tähän penkin päähän, ketä täs ny istuu, ja että sillä on tommoinen auto tos pihassa, ja sill on noin hyvä koti tuoll, ja sill o työpaikka tuoll. Se hymyilee tääll ja hoitaa asioitaa. Niin tuo olis varmaan jo pyörtynyt, tuo kaveri, tohon viereen ...mut silti mä en leiju mihinkään pilviin, mä koitan pysyy ne jalat maas tukevasti, että tää homma pysyy kasass.”

5.2 Yksilöllinen tuki taloudellisen toimintakyvyn vahvistajana

Tässä luvussa vastaan tutkimuskysymykseeni, miten taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden taloudellisen toimintakyvyn vahvistumista voidaan tukea talousohjauksen keinoin. Taloudellisen toimintakyvyn vahvistumista voidaan tukea sekä työmenetelmänä ja asianajona että kohtaamisena (Liite 5). Avaan ensin tarkemmin, miten yksilöä voidaan konkreettisesti tukea ohjauksella ja asianajolla. Sen jälkeen tarkastelen vielä psykososiaalista tukea kohtaamisena. Tutkimuskysymyksen analysointiin olen käyttänyt metodina teorialähtöistä sisällönanalyysia.

5.2.1 Konkreettinen tuki ohjauksena ja asianajona

Talousohjauksessa saaduilla ohjeilla ja neuvoilla voitiin haastateltujen mukaan vahvistaa heidän taloudellista toimintakykyään, etenkin taloudellista osaamista. Joissakin tapauksissa sen voitiin katsoa olevan taloudellisen toimintakyvyn rakentamista perustuksista lähtien, kun aikaisempaa pohjaa ei ollut. Taloudellisen toimintakyvyn edistämiseksi keskityttiin taloudellisten tietojen ja taitojen lisäämiseen sekä asenteiden muutokseen. Yksi haastatelluista kuvasi vahvistamisprosessia seuraavasti palapelin kokoamiseksi:

” Että ... semmonen palapelin kokoominen tavallaan ...Että jostakin reunasta on aloitettu ... ja siitä sitten mennään.”

Tuki ja vahvistaminen koostui toisaalta erilaisista konkreettisista työmenetelmistä, mutta toisaalta myös keskusteluilla ja oppailla oli merkittävä asema vahvistamistyössä. Taloudellisen osaamisen tukemisen lisäksi oli tärkeää auttaa konkreettisesti asioiden hoitamisessa.

Taloudellista osaamista edistettiin monella tavalla, joista rahan riittävydessä tukemisen haastatellut nostivat yhdeksi tärkeäksi muodoksi. He kokivat, että heillä oli selvästi puutteita tällä alueella ja että sillä oli merkitystä suoraan arjessa:

”Nytkin tällä hetkellä mulla on rahaa viel jäljellä ... Että jos 2 vuotta taaksepäin mentäisiin, niin ei olisi rahaa tällä hetkellä ja rahat olis just tullu”

Haastateltujen kanssa oli mietitty, mistä rahan riittämättömyys rahapäivien välillä johtui ja miten siihen voisi itse vaikuttaa. He kertoivat heitä tuetun konkreettisesti kartoittamalla heidän taloudellista tilannettaan, jolloin tarkastelun kohteena olivat tulot ja menot. Tämän kartoituksen pohjalta oli mahdollista pohtia, mistä voisi säästää ja miten tuloja voisi lisätä, jotta rahat riittäisivät paremmin:

” ... siinä on niinku menty semmoiselle ihan ruohonjuuritasolle ja mietitty että millai oikeasti niitä saa parannettua ja katsottu ihan niinku yksitellen, mihin sitä rahaa menee ja millai niinku mist sitä niinku saisi haalittuu muutama pennin lisää”

Rahan riittävyyden hahmottamisessa auttoi myös kuukausittaisen käyttövaran laskenta. Kun tiesi, mitä välttämättömien, kuukausittaisten maksujen jälkeen tuloista jäisi jäljelle, oman kulutuksensa pystyi sovittamaan sen mukaan eikä näin tullut enää yllätyksiä, kuten aiemmin oli tullut.

Osalla haastatelluista oman talouden suunnittelu oli jo hallinnassa elämäntilanteen takia, mutta muut näkivät oman talouden suunnittelun sekä käyttövaralaskennan ja budjetoinnin tärkeänä osana heidän saamaansa tukea taloudellisen toimintakyvyn edistämiseksi. Taloutta suunniteltiin tehdyn tulo-meno-kartoituksen pohjalta niin päivä- kuin viikko- ja kuukausitasolla:

” silleen voi miettiä niinku mietitty päiväbudjettii tai semmoista viikkobudjettia ja sitten ihan vaan niinku tsempattu ja keskusteltu ja mietitty että millai se tota se lähtisi paranemaan.”

Budjetti nähtiin arjen helpottajana, mutta toisaalta osa koki sen tekemisen hankalaksi vanhojen toimintatapojen vuoksi, jolloin kokonaisuudella ei ollut merkitystä ja välttämättömiin menoihin varatut rahat menivät muuhun tarkoitukseen.

Merkittävää taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen kannalta oli laskuissa ja perintäasioissa saatu tuki, joka oli luonteeltaan hyvin konkreettista. Toisaalta oli kysymys taloudenhallinnan asenteisiin vaikuttamisesta, jolloin huomio kiinnitettiin asioiden hoitamiseen pelkän kuluttamisen sijasta. Ensimmäisellä tasolla tuki liittyi suoraan laskuja ja perintäkirjeitä sisältävien kirjekuorien avaamiseen. Haastatellut kertoivat tuoneensa mukaan tapaamisiin avaamattomia kirjekuoria, jotka oli aukaistu ja lajiteltu. Tuki oli usein myös laskujen maksamisessa ja perintäasioissa muistuttamista tai jopa huolehtimista, että ne tulevat hoidetuksi. Jos niitä ei kuitenkaan pystynyt hoitamaan, niin heitä oli neuvottu siirtämään eräpäivää siihen hetkeen, kun se oli mahdollista. Lisäksi oli korostettu, että ei ole maailmanloppu, jos laskuja tai perintäasioita ei pystyisi juuri nyt hoitamaan, mutta samalla oli myös ohjeistettu, että niihin pitäisi kuitenkin reagoida jotenkin. Yhdessä oli pohdittu keinoja, miten esimerkiksi laskujen hoitoa voisi helpottaa. Tukea laskuasioissa kuvaa hyvin seuraava aineisto-ote:

”Ihan tämmöiset laskuasiat, tämmöiset kaikki, tota, millai niitä kannattaa, niinku maksaa, järjestell, millai ne saa jotenkin niinku järkevästi niinku e-laskuksi esimerkiksi.”

Tuki tuli joskus myös rakentavan kritiikin muodossa, kun laskut olivat jääneet maksamatta tarjolla olleesta avusta huolimatta, kuten haastateltu kertoo:

”Kyl niist sit tuli noottiiki, ku oli sitte ehkä menny sähköt kerran tai pari. Kyl siitä sit sanottiinkin, ett ... Mut sillai, ett tosi rakentavasti, ku siin toimii, ei siin oikeesti voi seurat muuta kun vaan hyvää.”

Haastatellut kertoivat keskustelleensa talousohjaajan kanssa omasta rahankäytöstään ja saaneensa siihen opastusta. Pelkän rahapuheenkin nähtiin edistävän taloudellista toimintakykyä, sillä keskustelut toivat rahan arjen asiaksi, jota ei tarvinnut pelätä ja josta voi yleisesti puhua:

”Ja sit se puhuminen siit, että joutui puhumaan raha-asioista ... että niin sanotusti siedätty siit, ett siit pitää puhua.”

Yksi esiintuoduista keskusteluaiheista oli ostokäyttäytyminen ja heräteostokset, joiden merkitystä omalle taloudelle havainnollistettiin tarvittaessa ostoskuittien tutkimisella:

”Mieti ja mieti ennen kuin toimit: ’Hei, tuol o sipsii, juu otan. Katos tos o tommostakin.’ Ei se vaan mee sillai, siit ei hyvä heilu senku ostelee vaan kaikkee. Jos

ei oikeasti tarvitte tota, niin sitä ei silloin tarvitte. Se voi jättää siihe hyllyy. Se on aina tulevaisuuden kannalta parempi.”

Myös arjen rutiineista koettiin tärkeäksi puhua ja tuoda esiin niiden vaikutus omaan talouteen. Keskusteluja käytiin esimerkiksi noutoruuasta, jonka todettiin tulevan paljon kalliimmaksi kuin ruuan laittamisen itse. Yksi haastatelluista kertoikin, miten hän muutti omaa ruokatalouttaan saamiensa neuvojen ja ohjeiden perusteella:

”Noo silleen no nii mieltii, että mä en ollut mikään hirvee ruoanlaittaja ja ...niin sit se, että helppoa ruokaa halvalla, esimerkiksi nakkikastike, minkä voi tehdä pienillä aineksilla ... niin sitten se, että niinku on opetellut sit sen, että kuinka saada hyvää ruokaa pienellä rahalla, ettei tarvi mieltii, et jos ei pystykään niinku mieltii seuraavaa päivää ... tai viikkoa, et saa kumminkin edes sen parin päivä ruoat sillä ... ihan nakkikastikkeella ...”

Saadulla oikealla tiedolla koettiin olevan suuri merkitys taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisessa, minkä vuoksi tietämyksen lisääminen eri asioista olikin tärkeä tukimuoto haastatelluille. Saatu tieto saattoi koskea suoraan henkilöä itseään ja hänen elämäntilannettaan tai esimerkiksi yleisiä toimintatapoja. Haastatellut kuvasivat, että tapaamisiin oli voinut tulla kuvainnollisesti miljoonan kysymyksen kanssa, ja niihin oli saanut vastauksen. Oikean tiedon katsottiin rauhoittavan mieltä. Esimerkiksi ulosotosta olevia vääriä uskomuksia oli hyvä oikaista, etteivät ne kuluttaisi jo muutenkin vajavaisia voimavaroja, kuten aineisto-otteesta käy ilmi:

” Ja se myös, ett ei tuu Tony Halme hakemaan telkkaria tai tällai ni ... Sanosin niinku se, ett tieto on ollu niinku isoin ylipäättään... toss on ollu se isoin ... mikä on auttanut sitte eteenpäin.”

Se kertoo myös saadun tiedon merkityksestä taloudellisen toimintakyvyn vahvistajana. Tieto siitä, miten talouteen liittyviä asioita yleensä hoidetaan, helpotti arjessa, sillä ongelmatilanteissa pystyi tukeutumaan uusiin, opittuihin toimintatapoihin.

”Tietoo ja apua, millai asiat kannattaa hoitaa ja mihin keskittyy, ja millai mikäki asia hoidetaan.”

Aineistosta nousi yhdeksi merkittäväksi yksilöllisen tuen muodoksi se, että ammattilainen kartoitti velkatilanteen. Haastatellut kertoivat, että heillä ei ollut tietoa siitä, kuinka paljon ja minne he olivat velkaa. Velan määrää ei haluttu tai välttämättä uskallettu edes selvittää, koska jopa asian miettiminen oli herättänyt pelon tunteita. Tämän vuoksi oli hyvä, että ulkopuolinen selvitti velat heidän puolestaan. Velkatilanteen synnyttämiä tunteita kuvaa seuraava aineisto-ote:

”Melkein varmaan sanoisin, ett niinku isoin semmonen asia oli se, ett mä sain tiatoon sen, ett kuinka paljon mulla oli niinku ulosotossa sitä velkaa, koska mua

itteen pelotti niin kun sen asian edes miettiminen ...Just se, että joku muu hoiti sen mun puolesta.”

Liki yhtä tärkeää oli se, että ei jäänyt yksin tiedon kanssa. Velkakartoituksen pohjalta oli mahdollista keskustella turvallisesti ammattilaisen kanssa ja miettiä vaihtoehtoja, miten velkatilannetta voisi lähteä ratkaisemaan. Konkreettiseen tukeen liittyi läheisesti tässä tapauksessa myös psykososiaalinen tuki toivon ylläpitämisenä ja valoisamman tulevaisuuden luomisena.

” Ei tarvi jääd yksi niitte asioitte kans.”

” Ei oookkaa toivo menetetty, vaan pystyy hoitamaan näitä.”

Haastatellut kertoivat, että tukeminen Kela-asioinnissa edisti taloudellista toimintakykyä monitasoisesti. Merkittäväksi aineistosta nousi etuustilanteen tarkistaminen ja sen varmistaminen, että tuet oli haettu. Tärkeää oli tukea etuuskien hakemisessa etenkin niissä tapauksissa, kun osa tuista, esimerkiksi toimeentulotuki tai työttömyysturva, oli hakematta jostain syystä. Tällöin tuki saattoi kohdistua jopa suoraan arjessa käytettävissä olevaan rahamäärään, kuten aineisto-otteesta käy ilmi:

” ... se on just nyt tehny tosi paljon sitte, ett ko on niinku ollu vajaatukinen, nii sitte onki just, ett hei sä saat viel toimeentulotukee ...oho päälle. Niin se tul sit se... mitä tähän kahdeksastakympt kahtee sataa. Mää en muist, millai se mahto olla sillo. Tuli niinku just extrarahaa ... Niin olihan se tosi iso niinku semmone... helpotus ... Ett vaiks ei se raha tee onnelliseks, ni kyl se sit niinku ... helpottaa asioita paljon.”

Tärkeää oli myös saatu tuki itse hakemusten tekemisessä, jotta ne tulivat oikein tehdyiksi ja liitteet olivat asianmukaiset. Hakemisen lisäksi Kela-päätökset tuottivat tuen tarvetta, sillä ne koettiin haastavina ja byrokraattisina, mikä synnytti muun muassa pelkoa petetyksi tai harhautetuksi tulemisesta. Näissä tapauksissa haastatellut kertoivat saaneensa tulkkausapua talousohjaajalta asian selventämiseksi ja epäluulojen hälventämiseksi:

”Äää...Se ku Kelalt joku viesti tai kirje oli tullut, joka oli kasisivunen ja täynnä byrokraattist tekstii, niin se sit selitettiin mulle niinku yhdess lauseessa ... mitä täs haetaan ... sillai autettiin niinku ymmärtämään ... Ett tulki hommaa ... Voi sanoo tavallaan.”

Haastatellut kokivat tulleen tuetuksi asioinnissa laajalla skaalalla. Edellä mainittujen velka- ja Kela-asioiden lisäksi esille nousi asiointi käräjäoikeuden, työttömyyskassojen sekä pankkien kanssa. Työllistyneet kertoivat puolestaan tärkeäksi taloudellisen toimintakyvyn kannalta tuen veroasioissa, sillä niihin ei välttämättä ollut aikaisemmin elämässään joutunut perehtymään, minkä vuoksi niiden hoitoon ei ollut rutiineja:

” Ja... sitte noitte veroprosenttien verojuttuje ... ollu sillai, ett... ett ... Viime vuonn se sit varmaan jo teki, en mäa osannu sitä aatell sitä loppuvuodesta, ett se meneeki lisäprosentin mukaan, ko ei oo pitkään aikaa ollu missää töissä tai jossai. Ni sit mäa en edes älynny seurat ... vähä sitä tilannet. Ett se oli niinku vähä omaa tyhmyytt ... Nyt sitä on sit katottu”

Jatkossa niidenkin hoitaminen onnistuu itsenäisesti, kun ne on kerran käyty yhdessä läpi. Lisäksi tuella veroasioissa, lähinnä uuden verokortin hakemisella, oli konkreettinen vaikutus taloudelliseen tilanteeseen, kun palkasta jäi enemmän varoja esimerkiksi velkojen hoitamiseen.

” ... Verollinen puoli että kyllä sekin on helpottanut nyt tässä loppuvuonna ... kun sekin puhuttiin läpi ja katsottiin ni ... Kyllä siitä on ollut ihan niinku selvää merkitystä ... että se on ollut oikein semmoinen niinku tilanteessa semmoinen konkreettinen ... että mikä on niinku näkynyt heti.”

Haastatellut kertoivat, miten heidät oli ohjattu palveluihin silloin, kun heitä ei ollut osattu auttaa. Tarvittaessa ammattilaisen onkin osattava tunnistaa ne tilanteet, jolloin hän itse ei pysty auttamaan asiakkaitaan taloudellisen toimintakyvyn vahvistamisessa ja ohjattava heidät verkostoissa muiden ammattilaisen autettavaksi.

” Ja just sitä, jos ohjaaja ei oo pystynyt auttaa, niin sitte ohjannut jonku toiseen paikka, missä on sitte sitä.”

Osa haastatelluista kertoi, miten heidät oli ohjattu talous- ja velkaneuvontaan hakemaan apua pitkityneissä velkaongelmissa, joihin oli mahdollista saada apua velkajärjestelyn keinoin Tässä tilanteessa heitä ei kuitenkaan jätetty yksin, vaan talousohjaaja tuli tarvittaessa mukaan tapaamisiin. Myös hankalimmissa etuusasioissa heidät oli ohjattu Kelaan työntekijälle oikeanlaisen tuen saamiseksi välittömästi. Aineellisen taloudellisen tuen tarpeissa heitä oli ohjeistettu hakemaan apua esimerkiksi sosiaalitoimesta tai seurakunnan diakoniatyöstä. Aineellisen avun hakeminen ei henkisesti aina ollut helppoa, vaikka sen hakemiseen ohjeistettiin tiukassa taloudellisessa tilanteessa, kuten aineistote kertoo:

”Mul sanottiin, että nyt oikeesti koittaa nyt vaan pyytää sitä apuu. Se kuuluu sulle, sä olet yksinhuoltaja ...ja sun ei kuulu tulla toimeen noin pienell. Ihan oikeesti sua mielellään autetaan joka paikassa ja ne kuuluu sulle. Nyt menet ja menet ja menet ja toisin sanoen väkisin vähän ohjattiin men sinne ... Ei, ei se tosissaan ollut varsin sinnen sitten, kun pääsin juttelemaan heidän kanssaan. No tajusi itse oikeesti, ettei tässä elämässä pelkästään voi vaan, tiäks, men omie kärsimysten kautt ...”

Haastateltujen mukaan heidän saamansa ohjaus perustui heidän omiin tarpeisiinsa ja tavoitteisiinsa, jotka otettiin huomioon tuen suunnittelussa. Heillä oli mahdollisuus vaikuttaa omaan prosessiinsa koko ajan, ja heiltä kysyttiin heidän mielipidettään prosessin eri vaiheissa. Omien ratkaisujen tueksi

käytiin läpi erilaisia vaihtoehtoja ja sitä, mikä olisi kannattavaa tehdä juuri kyseisessä tilanteessa esimerkiksi seuraavanlaisesti:

”Jos on ollu joku, mist mä en oo tienny, on kerrottu, millai, millai ... ett mikä juttu se on ja millai se yleensä tehdään tai millai se kannattais tehdä ja tota... mut ei niinku ... Ei semmost oo ollu, ett teet just näin ja piste, ett ei oo muut vaihtoehtoo. Ett tavallaan niinku ... ett sit jos on ollu jotain juttui, miss on ollu eri vaihtoehtoi, ni sit ollaan mietitty, mikä, mikä sit olis niinku mun elämäntilanteessani se paras, paras vaihtoehto. Ett jollain muull vois oll joku toinen vaihtoehto, mut tavallaan mietitty sitä kokonaistilannetta ja taloudellista tilannetta ja muuta, mikä, mikä on niinku se paras vaihtoehto ja, ja sit on niinku ite saanu sit päättää.”

Esiin haastatteluissa nousi myös se, kuinka merkittävää oli, että ei ollut pakkoa puhua omista asioistaan. Asioita käsiteltäessä oli aina mahdollisuus olla puhumatta, jos asia oli esimerkiksi liian arka- luontoinen itselle. Tärkeää oli myös edetä muutosprosessissa asiakkaan oman vauhdin mukaisesti, kuten yksi haastatelluista hyvin kertoo:

”Ja sit osaa, niinku, pienemmi askelin, jos liikaa tulee, niin sit se menee vaan ulos korvista. Ett sillai niinku hitaasti ... Mut varmasti ... Mun mielest semmone, ett o ollu aika hyvä tahti siinä. Ett ei kerralla mitään kauheeta määrää, Ja sit kun oh- jaaja o just sanonu, ett katotaan nyt vaikka tää asia, katotaan sit seuraava ens ker- rall ...”

Toisaalta koettiin hyväksi myös se, että ohjaaja vei prosessia eteenpäin, etenkin aluksi, kun itsellä ei ollut välttämättä riittävästi tietoa ja taitoa toimia.

Yksilöllinen tuki taloudellisen toimintakyvyn vahvistamiseksi oli haastateltujen mukaan yhdessä tekemistä. Tärkeää oli, että asioita hoidettiin yhdessä, jolloin ei tarvinnut turhaan stressata ja yksin miettiä, miten edetään. Välttämättä aina ei kaikkia asioita pystytty hoitamaan tai niitä ei ollut edes järkevää hoitaa heti, mutta sen tiesi, että ne hoidettiin, kun niiden aika oli. Lisäksi pystyi luottamaan siihen, että tapaamisten aikana kiireelliset asiat eivät jääneet hoitamatta ja tukeutumaan ammattilai- seen, kun itse ei tiennyt tai osannut. Yhdessä tekeminen oli myös tarvittavien asiakirjojen hankkimista eri virastoista esimerkiksi velkajärjestelyä varten. Tärkeää oli myös se tunne, että ei tullut hylätyksi, kun asioita piti ruveta hoitamaan, mikä käy ilmi oheisesta arkisto-otteesta:

”Eikä oo vaan silleen, et voi, voi. ... että sun pitää hoitaa nää asiat, vaan että on ollut siinä, että no miten nää voitaisiin hoitaa ... Ett siin oli se, ett huomias, ett ai, must välitetäänkin ... Joku haluaakin, ett mää selviän... Ett se ei ollukaan vaan sitä, että työnnetään johonkin ja sanotaan, että hoida.”

Haastatellut kertoivat pyrkineensä noudattamaan talousohjauksessa saamia ohjeita ja neuvoja omassa arjessaan, vaikka joskus asiat olivatkin saattaneet jäädä roikkumaan. Toisaalta joskus oli voinut kokeilla tehdä eri tavallakin kuin oli neuvottu, mutta jos oma tapa ei toiminutkaan, niin aina oli voinut palata saatuihin ohjeisiin, kuten aineisto-ote kuvaa

” Kyl määhän aika pitkälti oon noudattanut ... Aina tulee sillai, ettei välttämättä iha tee ohjeen mukaan, mut sit kuitenkin niinku se perusta niinku löytyy ... Siihen sitte o helppo palata siihe, ku on tehny jotain väärin ... unohtanu. Nii menee siihe perustaa takasin riittävästi ... Tämmönen... mikä... se ny o. Checkpointti.”

Haastatellut katsoivat, että saatuja ohjeita ja neuvoja oli helppo noudattaa, sillä ne olivat riittävän selkeitä tai selkokielisiä, kuten yksi haastatelluista kuvasi niitä, ja maanläheisiä. He kokivat saaneensa sopivan määrän tukea, sillä liikakkaan ei ole hyväksi, kuten aineisto-otteesta voi todeta

”... ei liika tuputuskaan enää sit hyvä oo ... tämä pysyy kyllä ihan täysin asiassa koko ajan sitä ei ollut liikaa eikä liian vähän.”

5.2.2 Psykososiaalinen tuki kohtaamisena

Haastateltujen saamaa tukea kuvastaa kokonaisvaltaisuus, jossa oli otettu huomioon paitsi talousasiat myös se koko elämismailma, joka ympäröi heitä. Kun arjessa oli vaikeita asioita, joista ei voinut puhua esimerkiksi läheisille heitä huolestuttamatta tai ei ollut ketään, jolle olisi voinut niistä puhua, oli tärkeää, että talousohjaajalle pystyi puhumaan mieltä painavista asioista ja että hän kuunteli. Tällä mahdollisuudella oli vaikutusta myös taloudellisen toimintakyvyn vahvistumiseen, kuten alla olevasta aineisto-otteesta käy ilmi:

”Se on varmaan sivuss auttanut sit siihe rahaan... ett ko on saanu kans sitä mieltäkin vähän purkaa.”

Vastaavasti oli tärkeää, kun rahaongelmien lisäksi oli mielenterveydellisiä ongelmia, että yhdessä mietittiin jaksamista arjessa ja työssä sekä sitä, mikä auttaa elämässä eteenpäin. Haastateltujen mielestä oli myös hyvä saada kertoa välillä muistakin itselle elämässä tärkeistä asioista, esimerkiksi lemmikeistä, kuin puhua vain rahasta ja taloudesta. Rahahan ei välttämättä ole aina se tärkein elämässä, vaan se kokonaisuus, jossa raha on vain yksi osa yhtä haastateltua siteeraten:

”Ei rahat kert oo oikeasti, niinku sanoin, ei mulla ainakaan ... raha oo millään tavalla se mikä täs elämässä pääättelee mitäkin.”

Perheelliset kokivat tärkeäksi myös sen, että pohdittiin asioita koko perheen kannalta. Heitä neuvottiin esimerkiksi siinä, mistä voisi saada apua lasten harrastuksiin.

Haastatellut kertoivat tulleen kohdatuiksi talousohjaustapaamisissa arvostavasti ilman moralisointia tai heitä syyllistämättä siitä tilanteesta, jossa he olivat. He kokivat, että jos näin ei olisi ollut, taloudellisen toimintakyvyn edistymiselle ei olisi ollut lainkaan edellytyksiä. Todennäköisempää olisi ollut, että ensimmäisen tapaamisen jälkeen toista tapaamista ei olisi tullutkaan. Arvostava, kunnioitettava kohtaaminen koettiin tärkeäksi myös sen takia, että talous- ja velka-asioista puhuminen jännittää aina ja taustalla on aina pelko siitä, mitä vastapuoli ajattelee. Yksi haastatelluista kuvaa kohtaamisiinsa seuraavasti:

”Sehän mulla oli yks, mikä mua tässä avun hakemisessa myöskin pelotti ... Oli se, että jos niinku jotenkin katsotaan vähän kieroon tai mietitään, et se on ihan sit sun oma syy ... Mut en mä ole semmoista kyllä, just niinku tietysti vaikeeta ollut niistä puhuu, sillo alkuun varsinkin, mutta ei ole missään kohtaa tullut semmoinen fiilis, et olisi mitenkään moralisoitu tai oltu sillai, et no et ihan oma syy.”

Esiin nousi myös kohtelevainen ihmisenä, eikä numerona, jolloin tuli tunne nähdyksi ja kuulluksi tulemisesta, mikä mahdollisti myös asioiden etenemisen. Samoin vaikuttivat tukisuhteen vuorovaiikutuksellisuus ja henkilökemiat, jotka synnyttivät yhteyden ammattilaisen ja tuettavan välille. Keskinäisessä suhteessa tärkeää oli molemminpuolinen luottamus, mikä korostui käsiteltävien asioiden sensitiivisyyden takia. Henkilökemian ja luottamuksen merkitystä kuvattiin seuraavasti:

” Henkilökemiat ja luottamus ... Kyl se auttoi. Sitku huomaa, ett homma toimii ... Se on, se vaan niin ku sitte, luottamus ny ... on suhteen ku suhteen niinku ydin.”

Luottamuksen syntymiseen vaikutti myös se, että ammattilainen, jolla koettiin olevan riittävä ammattitaito, ei vaihtunut prosessin aikana, vaan koko ajan asioitiin saman henkilön kanssa.

Haastatellut kuvasivat välittämisen tunnetta tärkeäksi taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisprosessissa. Tämä näkyi toisaalta tapaamisissa kuulumisten kysymisenä ja toisaalta kiinnostuksena asioiden etenemiseen, kuten aineisto-otteesta käy ilmi:

”Ett sitku on ain tullu tähän uudell ajall, ni on kyselty, millai se asia ja se asia on hoitunut... tavallaan niinku ite pysyy kartalla ja sit on niinku myös autettu siin.”

Välittämisestä tuli tunne, että tästä on minulle apua, mikä loi motivaation prosessin jatkumiselle.

”... että on tullut semmoinen hyvä fiilis ain, kun tulee.”

Tuessa merkitykselliseksi nousi ammattilaisen rinnalla kulkijan ja toivon luoja-rooli. Jos sovitut tapaamiset olivat unohtuneet jostain syystä, ammattilainen soitti perään uudesta ajasta sopiakseen, mikä toisaalta oli myös välittämistä. Tärkeää oli myös tieto siitä, että aina sai soittaa matalalla kynnyksellä neuvoa kysyäkseen, jos oli epäselvyyksiä Kela-asioissa, ulosottojutuissa, veroasioissa tai

missä tahansa muussa talousasiassa. Mieltä rauhoitti myös se, että pidemmissä tukisuhteissa pystyi käymään säännöllisten tapaamisten jälkeen vielä keskustelemassa omasta tilanteestaan ja tarvittaessa saada apua, jos taloudellisessa toimintakyvyssä oli haasteita:

”Ollaan tavallaan siin tuken, ett ööö ... Otetaan koppii. Jos huomataa, ett alkaa niinku taas kaatumaa tai horjahtamaa.”

Näiden kuvattiin luovan kaiken kaikkiaan turvan ja selviytymisen tunnetta omassa muutosprosessissa ja elämässä, mikä loi tulevaisuudesta valoisamman näkymän. Paremmasta taloudellisesta huomisesta oli edelleen toivoa, kun oli tietoisuus siitä, että taloudelliset haasteet olisivat joskus ohi:

”Kun tietää, että kuinka kauan aikaa kestää päästä pois niistä veloista. Se on kans rauhoittanut ehkä omaa mieltä, että se ei ole mikään ikuisuuden kestävä projekti.”

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

6.1 Johtopäätökset

Tutkielman tavoitteena oli tuottaa uutta tietoa taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden taloudellisesta toimintakyvystä ja sen vahvistumisesta, kun heillä on ollut mahdollisuus saada yksilöllistä tukea omassa taloudellisessa tilanteessaan. Tutkielman tarkoituksena oli kartoittaa taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien jäsenyyksiä heidän taloudellisesta toimintakyvystään ja sen merkityksestä heidän elämäntilanteelleen taloudellisen toimintakyvyn vahvistuessa. Tämän lisäksi selvitettiin, miten ammattilainen voi yksilötasolla tukea taloudellisesti haastavassa asemassa olevan taloudellisen toimintakyvyn vahvistumista. Tutkielman aineisto kerättiin yksilöllisillä teema-haastatteluilla.

Tutkimustulokset voidaan vetää yhteen seuraavasti. Taloudellinen toimintakyky voidaan jäsentää kolmen ulottuvuuden, taloudellisen lukutaidon, taloudellisen osallisuuden ja taloudellisen suoriutumisen, yhdistelmäksi. Taloudellinen lukutaito koostuu taloudenhallinnan perustaitojen, kuten laskujen maksamisen, rahan riittämisen ja rahan käytön, hallinnasta. Niihin sisältyy myös ostokäyttäytyminen, säästäminen, sosiaalietuuksien hakeminen sekä velkojen maksaminen ja tarvittaessa järjestely. Taitojen hallinta perustuu tietoon omasta taloudesta, veloista ja sosiaalietuuksista. Taloudenhallintaa helpottavat asenteet, kuten vastuullisuus ja aikuismaisuus sekä tietoisuus rahan merkityksestä elämässä ja sen kunnioittaminen. Taloudellista osallisuutta luovat käytettävissä olevat pankki- ja vakuutuspalvelut. Taloudellinen suoriutuminen kuvaa taloudellisen toiminnan toteutumista eri toimijoiden, kuten Kelan, perintötoimistojen ja vakuutusyhtiöiden, luona joko paikan päällä käyden tai verkossa asioiden.

Taloudellisen toimintakyvyn vahvistuminen merkitsee yksilölle monia asioita hänen elämässään. Häpeän ja syyllisyyden tunteet lieventyvät. Henkiset voimavarat kasvavat, mikä poistaa taloudellista stressiä ja vähentää ahdistusta. Taloudellinen turvallisuus ja mahdollisuudet selviytyä taloudellisista kriiseistä parantuvat. Taloudellisen tulevaisuuden, kuten tulevaisuuden yleensäkin, näkymät, kirkastuvat. Syntyy toivoa paremmasta tulevaisuudesta ja mahdollisuudesta hankkia haluamiaan asioita elämässä. Myös taloudellisuuden vertaisuuden jakaminen nousee tärkeään asemaan. Taloudellisen tilanteen parantuminen vapauttaa voimavaroja myös elämän muille osa-alueille. Kiinnostus opiskeluun ja työntekoon saattaa kasvaa, arjenhallinta selkeytyä ja rauhoittua tai sosiaaliset suhteet parantua, kun niitä ei välttämättä enää leimaa rahan lainaaminen. Mahdollisuudet osallistua sosiaaliseen elämään

voivat myös parantua, kun rahasta ei ole enää tiukkaa. Haastatellut kokevat olevansa osallisempia tässä yhteiskunnassa eivätkä tule enää syrjäytetyiksi tai tyrmätyiksi.

Taloudellisen toimintakyvyn vahvistumista voidaan tukea laaja-alaisesti joko työmenetelmillä ja asiantajana tai kohtaamisena. Tuki työmenetelmänä on ohjausta ja neuvomista taloudellisissa haasteissa, minkä lisäksi taloudellisen toimintakyvyn vahvistumista voidaan tukea keskusteluilla ja oppailla. Käytännön asiointiapua voidaan tarvita hoidettaessa esimerkiksi Kela-asioita tai vakuutus-, vero- ja velka-asioita. Palveluohjaus muiden palvelujen piiriin, kuten diakoniatyöhön tarvittaessa ruoka-apua tai talous- ja velkaneuvontaan velkajärjestelyasioissa, on tärkeä osa tukea työmenetelmänä. Ohjaus pohjautuu asiakkaan omiin tarpeisiin ja tavoitteisiin, jotka on määritelty yhdessä. Muutosprosessi etenee asiakkaan ehdoilla, ja hänellä on mahdollisuus vaikuttaa siihen koko ajan. Psykososiaalista tukea kuvastaa kokonaisvaltaisuus, jolloin otetaan huomioon koko yksilön elämismaailma ja välittävä, arvokas kohtaaminen ilman syyllistämistä ja moralisointia. Tärkeää on myös kohtaamisen vuorovaikutuksellisuus ja keskinäinen luottamus, joka sisältää myös luottamuksen ammattilaisen asiantuntijuuteen. Rinnalla kulkeminen ja toivon luominen paremmasta taloudellisesta huomisesta edistävät taloudellisen toimintakyvyn vahvistumista.

Tulosten perusteella voidaan päätellä, että yksilöllisellä talousohjauksella on mahdollista tukea taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevan henkilön taloudellisen toimintakyvyn vahvistumista. Vahvistava tuki on ohjausta ja neuvontaa, joita voidaan täydentää keskusteluilla ja oppailla. Ohjaus on asiakaslähtöistä ja osallistavaa sekä etenee asiakkaan ehdoilla. Sen tulee kohdistua erityisesti perustaloustaitojen hallintaan, sillä niissä taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevilla on puutteita. Taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisessa tiedolla on merkittävä osuus. Tuen avulla pitäisikin tuottaa tietoa, joka palvelee oman talouden hallintaa, mahdollistaa uusia toimintatapoja sekä poistaa epä-tietoisuutta omasta tilanteesta. Annettava tuki voi olla konkreettista apua asioitaessa eri palveluissa. Taloudellista toimintakykyä vahvistava tuki on luonteeltaan kokonaisvaltaista ja välittävää sekä pohjautuu arvostavaan kohtamiseen ja luottamukseen. Taloudellista toimintakykyä voidaan vahvistaa rinnalla kulkemalla ja luomalla toivoa paremmasta huomisesta. Vahvistunut taloudellinen toimintakyky parantaa yksilön taloudellista hyvinvointia ja mahdollistaa muutoksia elämäntilanteessa. Se luo taloudellista turvallisuutta, joka kantaa tulevaisuuteen saakka.

6.2 Pohdinta

Olen tässä tutkimuksessa selvittänyt taloudellista toimintakykyä ja sen vahvistumista yksilöllisen tuen keinoin. Tutkimuksen kohdejoukko oli työikäiset, taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt, ja tutkimus itsessään kiinnittyi vahvasti käytännön sosiaalityöhön kolmannella sektorilla. Katson onnistuneeni kokoamaan palapelin, jossa osasina ovat määrittelemäni taloudellisen toimintakyvyn tekijät, taloudellinen lukutaito, taloudellinen osallisuus ja taloudellinen suoriutuminen sekä yksilöllinen ohjaus palapelin muiden osien vahvistajana. Tutkimus todentaa taloussosiaalityön teoreettisen viitekehyksen käytäntöjä, tavoitteita ja arvoja. Se on tuottanut käytännön sosiaalityöhön ja sen kehittämiseen tietoa taloudellisesta toimintakyvystä ja etenkin sen vahvistamisesta, mikä on erityisen tärkeää taloudellisen toimintakyvyn edistämisen tultua osaksi sosiaalihuoltolain mukaisia tuen palveluita. Tärkeä tutkimuksellinen anti on taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen merkityksen esiintuominen, mikä usein jää taka-alalle. Vahvistumisella on merkitystä yksilötasolla niin taloudelliseen hyvinvointiin kuin elämäntilanteeseen, joiden kautta vahvistuneella taloudellisella toimintakyvyllä on myös merkitystä yhteiskunnallisella tasolla. Nostan erikseen esiin yksilön osallisuuden tunteen kasvun, jolla on merkitystä sekä yksilö- että yhteiskunnallisella tasolla syrjäytymisen ehkäisemisessä sekä halun auttaa vertaistuellisesti, mitä ei ole tunnustettu teoriassa tai aikaisemmissa tutkimuksissa. Tutkimus tuo esille taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien subjektiiviset kokemukset, minkä vuoksi sillä on yhteiskunnallista merkitystä myös taloudellisesti haavoittuvien aseman parantamiseksi sekä köyhyyden ja ylivelkaantumisen ennaltaehkäisemiseksi. Se osoittaa myös tarpeen rakenteelliselle taloussosiaalityölle taloudellista eriarvoisuutta ja epäoikeudenmukaisuutta ylläpitävien rakenteiden poistamiseksi.

Tutkimuksen rajoitteiden pohdinta on osa hyvää tutkimustapaa. Tutkimuksen tulokset eivät ole yleistettävissä, sillä ne kuvaavat tutkimukseen valittujen, taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden jäsennyksiä ja kokemuksia heidän omasta taloudellisesta toimintakyvystään ja sen vahvistumisesta yksilöllisen tuen keinoin sekä merkityksestä heidän elämässään tutkimushetkellä. Tulokset antavat kuitenkin suuntaa oman viiteryhmänsä henkilöiden taloudellisesta toimintakyvystä ja mahdollisuuksista vahvistaa sitä yksilöllisen tuen turvin.

Haastateltavat valittiin tutkimukseen sillä perusteella, että heillä oli tutkittavasta ilmiöstä eli taloudellisesta toimintakyvystä ja sen vahvistumisesta omakohtaista, kokemuksellista tietoa. Tämä kriteeri jätti valinnan ulkopuolelle ne henkilöt, jotka eivät mahdollisesti olleet hyötynet talousohjauksesta, millä on merkitystä tulosten kannalta. Pääsääntöisesti kaikki talousohjaukseen osallistuvat hyötyvät

siitä kuitenkin jollakin tavalla. Jo käynti talousohjaajan luona on merkki havahtumisesta oman taloudenhallinnan haasteisiin. Yhteisesti todettu taloudellisen toimintakyvyn vahvistuminen tuotti kuitenkin tutkimukselle sitä tietoa, josta olin itse tutkijana kiinnostunut ja josta on hyötyä arvioitaessa tutkimuksen tärkeyttä sosiaalityön kentässä. Tämän vuoksi pidän tärkeänä, että tutkimus tuo esille niiden henkilöiden subjektiivisia kokemuksia, jotka ovat hyötynneet taloudellista ohjauksesta.

Tutkimuksen luotettavuuden varmistamiseksi olen pyrkinyt tutkimuksessani puolueettomuuteen ja käsitellyt vastauksia teksteinä etsimättä niille selityksiä. Aineisto-otteita on esimerkkeinä kaikilta haastateltavilta. Olen esitellyt tutkimuksen toteuttamisen vaiheet selkeästi ja perustellusti sekä arvioinut haastattelutilanteita ja niihin vaikuttaneita tekijöitä. Analyysivaiheessa pyrin siihen, että ennakkokäsitykseni eivät ohjaisi tulkintaa, minkä vuoksi olen käyttänyt paljon aineisto-otteita tulkintojeni luotettavuuden tueksi. On kuitenkin huomattava, että jokainen tutkimus on tutkijansa näköinen eikä esimerkiksi ennakkokäsityksien vaikutusta voida kokonaan estää. Katson tutkimuksen vastanneen niihin kysymyksiin, jotka sille oli asetettu ja saavuttaneen tavoitteensa.

Pohdin omaa rooliani suhteessa tutkimukseen luotettavuuden kannalta, sillä tunsin kohdejoukon ja ilmiön entuudestaan. Viime vuosina on yleistynyt tutkijan asettuminen osaksi tutkimaansa prosessia, mikä asettaa tutkijalle vaatimuksia ja odotuksia (Pohjola 2007). Silvennoinen (2007) on pohtinut tätä roolikasaumaksi nimeämäänsä ongelmaa omassa väitöskirjassaan, jossa hän on tutkinut itse ohjaamiinsa henkilöitä. Hän näkee roolikasauman enemmän resurssina kuin ongelmana, sillä hän pystyi hyödyntämään tutkittavasta ilmiöstä ennen tutkimusta saatuja tietoja ja kokemuksia annettuina lähtökohdina. (Emt.) Laineen (2018) mukaan haasteeksi tällaisissa tilanteissa nousee tulkintojen tekeminen ennalta muodostuneiden käsitysten mukaan. Tutkijan tulisi pystyä tulkitsemaan haastateltavien puhetta ja merkityksiä näiden näkökulmasta omat ennakkokäsitykset ja lähtökohdat unohtaen. (Emt.) Koin roolikasauman Silvennoisen tavoin tutkimuksen resurssina. Se loi haasteita, mutta toi mukanaan mahdollisuuksia niitä enemmän. Tuttuus mahdollisti haavoittuvassa asemassa oleville turvallisen ilmapiirin, jossa niin tutkijan kuin haastateltavien oli helppo olla vuorovaikutuksessa keskenään. Haastatteluissa korostin olevani siinä hetkessä tutkijan roolissa. Tämän asetelman haastateltavat ymmärsivät hyvin.

Pohdittaessa mahdollisia uusia tutkimustarpeita on huomattava, että taloussosiaalityö on melko nuori sosiaalityön ala. Tämän vuoksi tutkimusta ei ole vielä laajasti saatavilla, mutta sille on tarvetta. Taloussosiaalityön juuret ovat Yhdysvalloissa, mikä näkyy sen käsitteiden määrittelyissä ja tehdyissä tutkimuksissa. On eri asia puhua esimerkiksi taloudellisesta osallisuudesta, jos maassa on paljon ihmisiä, joilla ei ole pankkitiliä. Suomessa puolestaan liki jokaisella on lähtökohtaisesti pankkitili, jolle

palkka tai etuudet voidaan maksaa. Sosiaalityön käyttämä käsite taloudellisesta toimintakyvystä eroaa muilla tieteenaloilla, kuten taloustieteissä ja psykologiassa, käytetystä käsitteestä, mikä vaikeuttaa tutkimusten vertailua. Näen, että tulevaisuuden tutkimuksen taloudellisesta toimintakyvystä pitäisi keskittyä käytännön taloussosiaalityöhön eri ikäluokissa ja perhemuodoissa suomalaisessa sosiaalityön kontekstissa. Tärkeää on tuoda keskusteluun käytännön näkökulma. Lisäksi tärkeää olisi tutkia, miten vahvistamalla taloudellista toimintakykyä voitaisiin ennaltaehkäistä taloudellisten ongelmien syntyä. Yhdysvaltalaisessa taloussosiaalityön kontekstissa taloudelliseen toimintakykyyn liitetään usein varallisuuden kasvattaminen (ks. Sherraden 2013). Tämän aspektin yhdistämistä suomalaisessa ympäristössä voisi olla myös hyvä tutkia etenkin, kun varallisuuden kasvattaminen on lähes mahdotonta toimeentulotukea saavalle tai ulosoton asiakkaalle, jotka usein ovat juuri haavoittuvassa asemassa olevia.

Verrattaessa tutkimuksen tuloksia teoriaan ja aikaisempiin tutkimuksiin on löydettävissä pääsääntöisesti samankaltaisia tuloksia, mutta joissain kohdin tulokset kuitenkin eroavat. Tulosten mukaan haastateltavien asenteet olivat muuttuneet talousohjauksen aikana, millä oli vaikutusta heidän kokemaansa taloudelliseen toimintakykyyn. He kiinnittivät huomiota rahan riittävyyteen ja osto- ja kulkuskäyttäytymiseen sekä kokivat toimivansa vastuullisemmin ja ymmärtävänsä rahanarvon. Vyvyan ym. (2014) katsovat, että varojen mukaisella elämisellä, muutoshalukkuudella, tulevaisuuden näkyvillä ja raha-asioista välittämällä eli asenteilla on vaikutusta taloudelliseen toimintakykyyn. He jatkavat, että materialismi ja kuluttaminen huonon olon lievittäjänä heikentävät taloudellista toimintakykyä. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan ostaminen tarpeeseen ja ostoimpulsiivisuuden vähentyminen puolestaan parantavat taloudellista toimintakykyä. Myös oman talouden tuntemisella ja suunnittelulla sekä taloudellisilla tavoitteilla on vahvistava vaikutus, kuten myös Vyvyan ym. (2014) toteavat.

Tulosten mukaan taloudellisen toimintakyvyn vahvistumista voidaan tukea kehittämällä perustaloustaitoja, joita ovat esimerkiksi rahan riittävyys, laskujen maksaminen, rahan käyttö, oman talouden kartoittaminen, käyttövaran laskeminen, budjetointi, sosiaalietuuksien hakeminen ja säästäminen. Nämä taidot ovat tärkeitä arjen talouden hallinnassa ja mahdollistavat selviytymisen pitkälläkin aikavälillä. Sherraden (2010; 2013) katsoo vastaavasti, että koulutuksella sekä ohjauksella voidaan antaa tukea talousosaamisen eri osa-alueilla, kuten budjetoinnissa, laskujen maksamisessa, säästämässä, talousriskien hallinnassa, kuluttamisessa ja etuuksien hakemisessa ja velka-asioissa. Myös Despardin ym. (2012) tutkimuksen tulokset vastaavat hyvin pitkälle tämän tutkimuksen tuloksia. Asiakkailla oli puutteita budjetoinnissa, velka-asioissa, rahan riittävyydessä, kulujen seurannassa ja rahan käytössä,

joiden lisäksi tukea tarvittiin etuuksien hakemiseen. Heikon taloustilanteen vuoksi henkiset voimavarat olivat huvenneet. Asiakkaita autettiin pääsääntöisesti talousohjauksella, jolla pyrittiin kohottamaan tieto- ja taitotasoa sekä tietoisuutta omasta tilanteestaan.

Tärkeä osa taloudellisten toimintakyvyn vahvistumista on velka-asioiden käsittely. Tuettavan kannalta tärkeää oli saada tietoa velkojen määrästä, sillä siitä ei ollut yleensä tietoa ja se toisaalta herätti pelkoa. Lisäksi velka-asioissa voitiin tukea konkreettisesti avustamalla ja neuvomalla asioinnissa perintätoimistojen kanssa. Ohjaus talous- ja velkaneuvontaan nähtiin merkittävänä tekijänä taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen kannalta erityisesti sen takia, että sillä oli selvä vaikutus tulevaisuuden näkymiin. Myös Viitasalo (2021), Despard ym. (2012) ja Sherraden (2010; 2013) katsovat velka-asioiden käsittelyn olevan tärkeä osa taloudellisen toimintakyvyn vahvistumista. Loke ja Hageman (2013) nostavat palveluohjauksesta muille toimijoille esimerkiksi juuri ohjaamisen talous- ja velkaneuvontaan velkajärjestelyyn hakeutumiseksi. Velkajärjestely ei kuitenkaan ole mahdollista kaikille, joten velka-asioissa merkittävimmäksi tavaksi tukea taloudellisen toimintakyvyn vahvistumista jää velkamäärän kartoittaminen.

Xiaon ja Porton (2022) mukaan heidän tutkimistaan taloudellisen lukutaidon ulottuvuuksista taloudellisella tietämyksellä on vähiten merkitystä taloudellisen lukutaidon parantamisessa. Vastaavaan tulokseen ovat päätyneet Khan ym. (2022), joiden mukaan taloudellisella tiedolla oli heidän tutkimuksessaan vähiten vaikutusta taloudelliseen toimintakykyyn. Tässä tutkimuksessa korostui kuitenkin parantuneen tietämyksen merkitys taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisessa. Yksi haastatelluista totesi tiedon olevan puolet voitosta taistelussa. Tietämys linkittyi tässä tutkimuksessa etenkin mahdollisiin etuuksiin ja velkamäärään sekä tietoon toimintatavoista. Khan ym. (2022) näkivät, että ohjauksella voidaan kasvattaa taloudellista toimintakykyä. Vastaavaan johtopäätöksen on päättänyt Moreland (2015), jonka mukaan ohjauksella voidaan vahvistaa paitsi taloudellista lukutaitoa myös luottamusta. Tällä tutkimuksella päästiin vastaavan tulokseen eli taloudellista toimintakykyä voidaan vahvistaa parantamalla taloudellista lukutaitoa, joka on yksi osa sitä. Myös Sun ym. (2022) korostavat taloudellisen ohjauksen merkitystä taloudellisen toimintakyvyn vahvistajana. He painottavat, että sen pitäisi olla helposti ymmärrettävä ja seurattavaa. Haastatellut nostivatkin esiin saamansa ohjauksen riittävyyden ja selkokieliisyyden.

Taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisella on merkitystä yksilön elämäntilanteelle. Haastatellut kertoivat, että taloudellisen toimintakyvyn vahvistuttua voimavaroja oli vapautunut ja taloudellinen stressi pienentynyt. Tällä oli vaikutusta muun muassa opiskelu- ja työskentelyhalukkuuteen, lähipiirisuhteisiin sekä mielialaan ja tulevaisuuden näkymiin. Lisäksi osallisuuden tunne kasvoi. Sherraden

ja Huang (2019) korostavat vastaavasti taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen merkitystä elämäntilanteessa. Heidän mukaansa sillä on vaikutusta muun muassa mielenterveyteen, sosiaalisiin suhteisiin ja itsensä kehittämiseen. Tutkimuksen tulokset tukevat myös Sherradenin ym. (2018) näkemystä siitä, että mielenterveysongelmien ja talousvaikeuksien välinen suhde on kahdensuuntainen. Taloudellisen toimintakyvyn edistämiseen panostaminen kannattaa, sillä se tukee esimerkiksi työllisyystoimenpiteitä, terveydenhuoltoa, mielenterveystyötä sekä syrjäytymisen estämistä.

Callahan ym. (2019) korostavat henkistä aspektia taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisessa. Hoffman ym. (2021) puhuvat taloudellisen minäpystyvyyden vahvistumisen merkityksestä taloudellisen haavoittuvuuden pienentämisessä. Sherradenin ym. (2019) mukaan itseluottamusta tarvitaan taloudellisesti järkevien päätösten tekemiseen. Tulosten mukaan ahdistuksen sekä syyllisyyden ja häpeän tunteet olivat lieventyneet sekä itseluottamus oli vahvistunut. Tuloksista oli havaittavissa myös alemmuuden tunteen hälveneminen ja itsetunnon kohoaminen. Näillä kaikilla on vaikutusta henkiseen hyvinvointiin ja sitä kautta kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin.

Tulosten mukaan haastatellut kertoivat tarvitsevansa apua Kelan päätösten ymmärtämisessä, sillä he pitivät niitä epäselvinä ja byrokraattisina. Ammatilainen pystyikin selvittämään heille päätöksen sisällön ja perusteet ymmärrettävästi, jolloin luottamus päätöksiin kasvoi. Sherraden (2013) katsoo, että muun muassa palveluiden käytettävyydellä ja luotettavuudella on merkitystä taloudellisen toimintakyvyn vahvistumiselle. Jos nämä eivät toteudu kunnolla, tarvetta asianajotuelle saattaa syntyä. Haastatellut kertoivat, että heillä ei ennen talousohjaukseen osallistumista välttämättä ollut tietoa Kela-etuuksista. Viitasalo (2019) onkin sitä mieltä, että asianajotarvetta synnyttää myös asiakkaiden riittämättömät tiedot palvelujärjestelmästä.

Haastatellut arvostivat ammatilaisen tapaa kohtaamisissa ottaa huomioon heidän koko elämänsä. Tärkeää oli keskustella talousasioiden lisäksi esimerkiksi perheasioista, lemmikeistä ja muista sen hetkiseen tilanteeseen vaikuttavista tekijöistä. Periaatteena keskusteluissa oli, että kaikki vaikuttaa kaikkeen. Tästä kuvastuu myös välittäminen, joka on vahvistavan tuen merkki. Viitasalo (2021) sekä Doxey ja McNamara (2015) korostavat tutkimuksissaan myös kokonaisvaltaisuutta taloudellisen toimintakyvyn vahvistamisessa, sillä taloudellisia asioita ei voi erottaa ihmisen muusta elämänsästä.

Arvostavan kohtaamisen merkitys osana psykososiaalista tukea korostuu tutkimuksen tuloksissa. Se todentuu nähdyksi ja kuulluksi tulemisena, henkilökemioina ja vuorovaikutuksellisuutena. Lisäksi yksilö kohdataan ihmisenä, eikä numerona ilman syyllistämistä tai moralisointia. Tärkeää on rinnalla

kulkeminen sekä toivon luominen paremmasta tulevaisuudesta. Niin Viitasalo (2021) kuin Doxey ja McNamara (2015) korostavat vastaavasti kohtaamisen merkitystä. Asiakassuhteen pitäisi olla vuoro-vaikutuksellinen ja luottamuksellinen eikä asiakasta tulisi syyttää tai moralisoida. Tärkeää on myös kuunnella asiakasta sekä luoda ja ylläpitää toivoa. Lisäksi pitäisi ottaa huomioon asiakkaan kokemat häpeän ja syyllisyyden tunteet, joiden merkitys tunnustetaan myös tässä tutkimuksessa.

Luottamus näyttäytyy tutkimuksen tuloksissa kahdella tavalla. Toisaalta puhutaan tuettavan ja ammattilaisen välisestä keskinäisestä luottamuksesta, joka on tukisuhteen perusta ja taloudellisen toimintakyvyn vahvistaja, kuten myös Moreland (2015) sekä Scanlon ja Sanders (2017) näkevät sen. Toisaalta haastatellut puhuivat luottamuksesta ammattilaisen asiantuntijuuteen ja kykyyn auttaa. Scanlon ja Sanders (2017) pitävät myös luottamusta kykyinä auttaa asiakasta sekä hyvän kohtaamisen perustana.

Haastatellut kuvaavat taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisprosessia aaltoilevaksi tai spiraaliksi, mikä tarkoitti vahvistuneen toimintakyvyn heikkenemistä ja vahvistumista uudelleen. Paluu aiemalle tasolle onnistui opittujen taitojen ja aikaisemmin saadun tiedon avulla. Scanlon ja Sanders (2017) puhuvat vastaavasti siitä, kuinka tärkeää on varautua takaiskuihin prosessissa. Tutkimuksen taustatietojen mukaan tukiprosessien kestot vaihtelivat muutamasta kuukaudesta useampaan vuoteen. Peeters ym. (2018) katsovat vahvistumisprosessin vaativan aikaa ja muutosten tapahtuvan hitaasti. Myös Viitasalo (2019) puhuu pitkällisistä asiakassuhteista etenkin velka-asioissa autettaessa. Sherradenin (2013) mukaan asiakkaan tarve määrittää keston pituuden. Tämän tutkimuksen tulokset näyttävät, että muutos voidaan saavuttaa nopeasti, mikä edellyttää kuitenkin motivaatiota ja sitoutumista.

Teoriassa (ks. Sherraden 2010, 2013) ja ulkomaisissa tutkimuksissa (ks. McGarity ym. 2020) korostuu taloudellisen osallisuuden merkitys taloudellisen toimintakyvyn vahvistajana suurempana kuin taloudellisen lukutaidon. Tällä tutkimuksella ei pystytä eroa todentamaan, sillä suomalaiset ovat taloudellisesti osallisia siinä suhteessa, että heillä on käytössään pankkitili ja useimmat ovat myös digitaalisesti taloudellisesti osallisia. Pankkitilin on katsottu olevan yksi merkittävimmistä taloudellisen osallisuuden tekijöistä (World Bank 2022b). Taloudellisen osallisuuden esteenä voidaan kuitenkin Suomessa nähdä maksuhäiriömerkintä, joka yleensä estää vakuutuksen saannin. Taloudellisen toimintakyvyn kannalta olisi kuitenkin tärkeää, että myös luottotiedottoman olisi mahdollista saada esimerkiksi kotivakuutus, joka on usein vuokrasopimuksen ehto. Digiosallisuus yleisesti on merkityksellinen taloudellisen toimintakyvyn kannalta, sillä taloudellinen osallisuus edellyttää tänä päivänä digitaitojen hallintaa.

LÄHTEET

- Aaltio, Elina (2013) Hyvinvoinnin uusi järjestys. Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Anderloni, Luisa & Bacchiocchi, Emanuele & Vandone, Daniela (2012) Household financial vulnerability: an empirical analysis. *Research in Economics*, 66(3), 284–296. <https://doi.org/10.1016/j.rie.2012.03.001>. Viitattu 24.3.2023.
- Appelbaum, Paul & Valliere, Frank & Spicer, Carol (2016) Informing Social Security's Process for Financial Capability Determination. The National Academies Press <https://doi.org/10.17226/21922>. Viitattu 6.4.2023.
- Bent-Goodley, Tricia & Sherraden, Margaret S. & Frey, Judi J. & Birkenmaier, Julie & Callahan, Christine & McClendon, Gena G. (2016) Celebrating Six Decades of Social Work and Advancing Financial Capability and Asset Development. *Social Work*, 61(4), 293–296. <https://doi.org/10.1093/sw/sww058>. Viitattu 6.4.2023.
- Birkenmaier, Julie & Curley, Jami (2009) Financial Credit: Social Work's Role in Empowering Low-Income Families. *Journal of Community Practice*, 17(3), 251–268. <https://doi.org/10.1080/10705420903117973> . Viitattu 12.4.2023.
- Birkenmaier, Julie & Kennedy, Teri & Kunz, James & Sander, Rebecca & Horwitz, Shelley (2013) The role of social work in financial capability: Shaping curricular approaches. Teoksessa Julie Birkenmaier & Margaret Sherraden & Jami Curley (toim.) *Financial capability and asset development. Research, education, policy and practice*. New York: Oxford University Press, 278–301.
- Blomgren, Jenni & Maunula, Nico & Hiilamo, Heikki (2014) Sairastuttaako velka? 15 vuoden seurantatutkimus pitkäaikaisesti ylivelkaantuneista. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2014), 245–263. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014061126415>. Viitattu 25.3.2023.
- Blomgren, Sanna & Karjalainen, Jouko & Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna & Saikkonen, Paula & Saikku, Peppi (2016) Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 4/2016. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-648-3> Viitattu 10.4.2023.
- Burkitt, Ian (2016) Relational agency: Relational sociology, agency and interaction. *European Journal of Social Theory*, 19(3), 322–339. <https://doi.org/10.1177/1368431015591426>. Viitattu 26.2.2023.
- Callahan, Christine & Frey, Jodi J. & Imboden, Rachel (2019) *The Routledge Handbook on Financial Social Work Direct Practice with Vulnerable Populations*. Milton: Routledge.
- Caplan, Mary A. & Sherraden, Margaret S. & Bae, Junghee (2018) Financial capability as social investment. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 45(4), 147–167.
- Citizens Advice (2015) Financial capability. A review of the latest evidence. <https://www.citizensadvice.org.uk/Global/Public/Impact/Financial%20Capability%20Literature%20Review.pdf>. Viitattu 6.4.2023.

- Collins, J. Michael & Birkenmaier, Julie (2013) Building the capacity of social workers to enhance financial capability and asset development. Teoksessa Julie Birkenmaier & Margaret Sherraden & Jami Curley (toim.) Financial capability and asset development. Research, education, policy and practice. New York: Oxford University Press, 302–322.
- Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto (2007) Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere: Vastapaino.
- Daud, Siti Nurazira Mohd & Marzuki, Ainulashikin & Ahmad, Nursilah & Kefeli, Zurina (2019) Financial Vulnerability and Its Determinants: Survey Evidence from Malaysian Households. *Emerging Markets Finance & Trade*, 55(9), 1991–2003.
<https://doi.org/10.1080/1540496X.2018.1511421>. Viitattu 26.3.2023.
- Delavega, Elene & Cordero Reyes, Karina (2019) The Ethics of Financial Social Work. *Journal of Social Work Values and Ethics*, 16(2). <http://search.proquest.com/docview/2310285117/>. Viitattu 7.4.2023.
- Despard, Mathieu R. & Chowa, Gina A. N. & Hart, Lauren J. (2012) Personal Financial Problems: Opportunities for Social Work Interventions? *Journal of Social Service Research*, 38(3), 342–350. <https://doi.org/10.1080/01488376.2011.638733> Viitattu 10.4.2023.
- Disney, Richard & Bridges, Sarah & Gathergood, John (2008) Drivers of Overindebtedness. Report to the Department for Business, Enterprise and Regulatory Reform.
<https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=48ce47444647720cc2249afe869a809e48173932>. Viitattu 25.3.2023.
- Doxey, Grant & McNamara, Patricia (2015) A new role for social work in remote Australia: Addressing psycho-social needs of farming families identified through financial counselling. *International Social Work*, 58(1), 32–42. <https://doi.org/10.1177/0020872812461046>. Viitattu 10.4.2023.
- Eskelinen, Niko & Sironen, Jyri (2017) Köyhyys - syitä ja seurauksia. Helsinki: Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin.
- Eskelinen, Niko & Saastamoinen, Ulla (2014) Köyhyys – syitä ja seurauksia. Helsinki: Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin.
- Eskola, Jari & Lätti, Johanna & Vastamäki, Jaana (2018) Teemahaastattelu: Lyhyt selviytymisopas. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 27–51.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2001) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Fenge, Lee-Ann (2012) Economic Well-being and Ageing: The Need for Financial Education for Social Workers. *Social Work Education*, 31(4), 498–511.
<https://doi.org/10.1080/02615479.2011.579095> . Viitattu 27.3.2023.
- Fernández-López, Sara & Álvarez-Espiño, Marcos & Castro-González, Sandra & Rey-Ares, Lucía (2022) Financial capability and households' financial vulnerability: evidence for the Spanish case. *Managerial Finance*. <https://doi.org/10.1108/MF-02-2022-0086>. Viitattu 26.3.2023.

- Ferretti, Federico & Livada, Christina (2016) The Over-Indebtedness of European Consumers under EU Policy and Law. Teoksessa Federico Ferretti (toim.) Comparative perspectives of consumer over-indebtedness : a view from the UK, Germany, Greece, and Italy. 11–40. Eleven international publishing.
- Haas, Oliver J. (2006) Overindebtedness in Germany. Social Finance Programme. Working paper No. 44. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_117963.pdf. Viitattu 25.3.2023.
- Hannikainen-Ingman, Katri & Kuivalainen, Susan & Sallila, Seppo (2013) Toimeentulotuen asiakkaiden elinolot ja hyvinvointi. Teoksessa Susan Kuivalainen (toim.) Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 9/2013. 81–114. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104474/URN_ISBN_978-952-245-866-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 25.3.2023.
- HE 127/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi toimeentulosta annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_127+2022.pdf . Viitattu 10.4.2023.
- Hiilamo, Heikki & Saari, Juho (2010) Köyhyyspolitiikka on (usein) huonoa sosiaalipolitiikkaa. Teoksessa Heikki Hiilamo & Juho Saari (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A 27. Tampere: Diakonia- ammattikorkeakoulu, 21–22.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu- Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hoffmann, Arvid O. I., & McNair, Simon J. (2019) How Does Consumers' Financial Vulnerability Relate to Positive and Negative Financial Outcomes? The Mediating Role of Individual Psychological Characteristics. The Journal of Consumer Affairs, 53(4), 1630–1673. <https://doi.org/10.1111/joca.12233>. Viitattu 27.3.2023.
- Hoffmann, Arvid & McNair, Simon & Pallant, Jason (2021) The financial vulnerability trap: using latent transition analysis to explore the dynamics of consumers' financial vulnerability over time. European Journal of Marketing, 55(6), 1569–1593. <https://doi.org/10.1108/EJM-04-2020-0255>. Viitattu 26.3.2023.
- Huang, Jin & Sherraden, Michael & Sherraden, Margaret S. & Johnson, Lissa (2022) Effective finance to increase financial well-being for low-income families: Empirical examination and policy implications. The Journal of Consumer Affairs, 56(4), 1638–1657. <https://doi.org/10.1111/joca.12484> . Viitattu 12.4.2023.
- Hyvärinen, Matti & Suoninen, Eero & Vuori, Jaana (2021) Haastattelut. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/>. Viitattu 27.2.2023.

- Iivari, Juhani & Mälkiä, Sami (1999) ”Mitäs luulet motivaatiosta tehdä töitä?” Haastattelututkimus velkajärjestelystä karsiutuneista ja hylätyistä. Stakes, raportteja 233. Helsinki: Gummerus kirjapaino.
- Isola, Anna-Maria & Suominen, Esa (2016) Suomalainen köyhyys. Helsinki: Into Kustannus.
- Isola, Anna-Maria & Turunen, Elina & Hiilamo, Heikki (2016) Miten köyhät selviytyvät Suomessa? <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201604149621>. Viitattu 30.3.2023.
- Johnson, Elizabeth & Sherraden, Margaret S. (2007) From Financial Literacy to Financial Capability Among Youth. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 34(3), 119–145. <http://search.proquest.com/docview/61393099/>. Viitattu 7.4.2023.
- Jokinen, Arja (2008) Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisissa. Teoksessa Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 110–144.
- Jokinen, Arja (2021) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-nakokulmat/#Nakokulmat-ja-paradigmat>. Viitattu 25.2.2023.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2018) Aika, paikka & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2006) Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.
- Juuti, Pauli & Puusa, Anu (2020) Johdanto. Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 9–20.
- Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (2020) Johdanto: Huono-osaisuus ja köyhyys lapsiperheissä. Teoksessa Johanna Kallio & Mia Hakovirta (toim.) Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 7–36.
- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2008) Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Kelan tutkimusosasto. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita. <http://hdl.handle.net/10250/3426>. Viitattu 30.3.2023.
- Kananen, Jorma (2017) Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 234. Jyväskylä: JAMK.
- Khan, Khurram Ajaz & Cera, Gentjan & Pinto Alves, Sandra Raquel (2022) Financial Capability as a Function of Financial Literacy, Financial Advice, and Financial Satisfaction. *E+M Ökonomie a Management*, 25(1), 143–160. <https://doi.org/10.15240/tul/001/2022-1-009>. Viitattu 9.4.2023.

- Kim, Young II & Kim, Hyong Chan & Yoo, Joo Hee (2016) Household Over-indebtedness and Financial Vulnerability in Korea: Evidence from Credit Bureau Data. *KDI Journal of Economic Policy*, 38(3), 53–77. <https://doi.org/10.23895/kdijep.2016.38.3.53>. Viitattu 27.3.2023.
- Krumer-Nevo, Michel & Gorodzeisky, Anastasia & Saar-Heiman, Yuval (2017) Debt, poverty and financial exclusion. *Journal of Social Work*, 17(5), 511–530. <https://doi.org/10.1177/1468017316649330>. Viitattu 25.3.2023.
- Kuula, Arja (2006) Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Jaana Hallamaa & Veikko Launis & Salla Lötjönen & Irma Sorvala (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura, 124–140.
- Laine, Timo (2018) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 29–50.
- Lehtinen, Anna-Riitta (2017) Nuorten asuntolainojen takaisinmaksu ja talousosaaminen. Teoksessa Marja-Leena Niemi (toim.) *Nuoret ja velka – Akatemiahankkeen tutkimuskoosteita*. Lapin yliopisto, 53–67. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-972-2>. Viitattu 10.4.2023.
- Loke, Vernon & Hageman, Sally A. (2013) Debt Literacy and Social Work. *Journal of Financial Therapy*, 4(1). <https://doi.org/10.4148/jft.v4i1.1795>. Viitattu 12.4.2023.
- Majamaa, Karoliina & Rantala, Kati (2020) Katsaus viime vuosien ylivelkaantumiskehitykseen. *Valtioneuvoston selvitys 2020:5*. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162625/2020_05_VN_Selvitys.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 25.3.2023.
- Majamaa, Karoliina & Sarasoja, Laura & Rantala, Kati (2017) Viime vuosien muutokset vakavissa velkaongelmissa: Analyysi velkomustuomioista. *Yhteiskuntapolitiikka*, 82(6), 676–686. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201709218680>. Viitattu 25.3.2023.
- Marchant, Caroline & Harrison, Tina (2020) Emerging adults' financial capability: A financial socialization perspective. *International Journal of Consumer Studies*, 44(2), 99–110. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12548>. Viitattu 8.4.2023.
- McGarity, Stephen V. & Okech, David O. & Risler, Edwin & Clees, Thomas J. (2020) Assessing financial capability among people with disabilities. *Journal of Social Work: JSW*, 20(5), 657–672. <https://doi.org/10.1177/1468017319860308>. Viitattu 8.4.2023.
- Moisio, Pasi (2006) Suhteellinen köyhyys Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (6), 639–645. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117296>. Viitattu 28.3.2023.
- Moreland, Keith A. (2018) Seeking Financial Advice and Other Desirable Financial Behaviors. *Financial Counseling and Planning*, 29(2), 198–207. <https://doi.org/10.1891/1052-3073.29.2.198>. Viitattu 11.4.2023.

- Mukkila, Sanna & Moisio, Pasi & Mäkinen, Lauri & Nykänen, Eeva (2022) Paljonko on riittävästi? Köyhyys ja perusturvan riittävyys. Teoksessa Sakari Karvonen & Laura Kestilä & Paula Saikkonen (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2022. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 194–207.
- Nussbaum, Martha C. (2000) *Women and human development: the capabilities approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nussbaum, Martha C. (2011) *Creating capabilities: the human development approach*. Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press.
- O'Connor, Genevieve E. & Newmeyer, Casey E. & Wong, Nancy Yee Chink & Bayuk, Julia B. & Cook, Laurel A. & Komarova, Yulia & Loibl, Cazilla & Lin Ong, L. & Warmath, Dee (2019) Conceptualizing the multiple dimensions of consumer financial vulnerability. *Journal of Business Research*, 100, 421–430. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.12.033>. Viitattu 29.3.2023.
- Peeters, Nele & Rijk, Kathinka & Soetens, Barbara & Storms, Bérénice & Hermans, Koen (2018) A Systematic Literature Review to Identify Successful Elements for Financial Education and Counseling in Groups. *Journal of Consumer Affairs*, 52(2), 415–440. <https://doi.org/10.1111/joca.12180>. Viitattu 12.4.2023.
- Peura-Kapanen, Liisa & Aalto, Kristiina & Lehtinen, Anna-Riitta & Järvinen, Raija (2016) Ylivelkaantumisen ehkäisyn ja hoidon tehostaminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 26/2016. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79587/Ylivelkaantumisen%20ehk%c3%a4isyn%20ja%20hoidon%20tehostaminen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 25.3.2023.
- Pohjola, Anneli (2007) Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Leena Viinamäki & Erkki Saari (toim.) *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Helsinki: Tammi, 11–31.
- Poppe, Christian (2007) *Into the debt quagmire. How Defaulters cope with Severe Debt Problems*. Norja: University. https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/15256/124_Poppe_trykkefil.pdf?sequence=1. Viitattu 26.3.2023.
- Puusa, Anu (2020a) Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus, 103–117.
- Puusa, Anu (2020b) Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus, 145–156.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2020) Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus, 75–85.

- Raijas, Anu (2020) Kartoitus talousosaamisen edistämistoiminnasta Suomessa vuonna A:121. Suomen Pankki. Verkkojulkaisu.
<https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/17556/A121-Anu-Raijas.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 26.2.2023.
- Ranta, Juha & Kuula-Luumi, Arja (2017) Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 413–426.
- Rantala, Kati & Tarkkala, Heta (2009) Kotitalouksien velkaongelmien nykytila ja kehitys. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 90.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152526/90_kotitalouksien.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 26.3.2023.
- Robeyns, Ingrid (2005) The Capability Approach: a theoretical survey. *Journal of Human Development*, 6(1), 93–117. <https://doi.org/10.1080/146498805200034266>. Viitattu 6.4.2023.
- Robeyns, Ingrid (2006) The Capability Approach in Practice. *The Journal of Political Philosophy*, 14(3), 351–376. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2006.00263.x> Viitattu 6.4.2023.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo (2017) Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 46–83.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9–36.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2017) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 427–444.
- Saari, Juho (2015) Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Saari, Juho & Eskelinen, Niko & Björklund, Liisa (2020) Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Saikkonen, Paula & Blomgren, Sanna & Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna (2015) Poistaako sosiaalityö huono-osaisuutta? Kunnallisalan kehittämissäätöön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 89. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7072-35-6>. Viitattu 30.3.2023.
- Sallila, Seppo (2009) Hyvinvointivaltion optimaalisen köyhyyspolitiikan määrittelyä. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-013-5>. Viitattu 30.3.2023.
- Scanlon, Edward & Sanders, Cynthia K. (2017) Financial Capability and Asset Building: A Transformational Practice Framework. *Advances in Social Work*, 18(2), 543–562.
<https://doi.org/10.18060/21245>. Viitattu 12.4.2023.
- Sen, Amartya (1995) *Inequality Reexamined*. Cambridge: Harvard University Press.

- Sen, Amartya (2009) *The Idea of Justice*. Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press.
- Sherraden, Margaret (2010) *Financial Capability: What is It, and How Can It be Created?* CSD Working Papers No. 10-17
https://openscholarship.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1643&context=csd_research. Viitattu 6.4.2023.
- Sherraden, Margaret (2013) *Building blocks of financial capability*. Teoksessa Julie Birkenmaier & Margaret Sherraden & Jami Curley (toim.) *Financial capability and asset development. Research, education, policy and practice*. New York: Oxford University Press, 3–43.
- Sherraden, Margaret S. & Ansong, David (2016) *Financial Literacy to Financial Capability: Building Financial Stability and Security*. Teoksessa Carmela Aprea & Eveline Wuttke & Klaus Breuer & Noi Keng Koh & Peter Davies & Bettina Greimel-Fuhrmann & Jane S. Lopus (toim.) *International Handbook of Financial Literacy* 83–96. Springer Singapore Pte. Limited. https://doi.org/10.1007/978-981-10-0360-8_7 Viitattu 7.4.2023.
- Sherraden, Margaret S. & Birkenmaier, Julie & Collins, J. Michael (2018) *Financial Capability and Asset Building in Vulnerable Households: Theory and Practice*. Oxford University Press.
- Sherraden, Margaret S. & Frey, Jodi J. & Birkenmaier, Julie (2016) *Financial Social Work*. Teoksessa Jing Jian Xiao (toim.) *Handbook of Consumer Finance Research*. New York: Springer, 115–127.
- Sherraden, Margaret S. & Huang, Jin (2019) *Financial Social Work*.
<https://oxfordre.com/socialwork/view/10.1093/acrefore/9780199975839.001.0001/acrefore-9780199975839-e-923> . Viitattu 7.4.2023.
- Sherraden, Margaret & Laux, Sharon & Kaufman, Cassandra (2007) *Financial Education for Social Workers*. *Journal of Community Practice*, 15(3), 9–36.
https://doi.org/10.1300/J125v15n03_02 . Viitattu 7.4.2023.
- Silvennoinen, Piia (2007) *Ikä, identiteetti ja ohjaava koulutus. Ikääntyvät pitkäaikaistyöttömät oppimisyhteiskunnan haasteena*. Väitöskirja. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/13361/9789513928490.pdf> . Viitattu 10.4.2023.
- Singh, Kumar Nr & Malik, Shruti (2022) *An empirical analysis on household financial vulnerability in India: exploring the role of financial knowledge, impulsivity and money management skills*. *Managerial Finance*, 48(9/10), 1391–1412. <https://doi.org/10.1108/MF-08-2021-0386>. Viitattu 26.3.2023.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- Sun, Sicong & Chen, Yu-Chih & Ansong, David & Huang, Jin & Sherraden, Margaret S. (2022) *Household Financial Capability and Economic Hardship: An Empirical Examination of the Financial Capability Framework*. *Journal of Family and Economic Issues*, 43(4), 716–729.
<https://doi.org/10.1007/s10834-022-09816-5>. Viitattu 7.4.2023.

- Suomen Asiakastieto (2023) Lakimuutos vähensi maksuhäiriöisten henkilöiden määrää, mutta Asiakastieto ennakoi ylivelkaantumisen jatkuvan. <https://www.asiakastieto.fi/web/fi/asiakastieto-media/uutiset/lakimuutos-vahensi-maksuhairioisten-henkiloiden-maaraa-mutta-asiakastieto-ennakoi-ylivelkaantumisen-jatkuvan.html>. Viitattu 25.3.2023.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2022) Tulonjakotilasto 2021. <https://www.stat.fi/julkaisu/clbksh4ppy1y20bum4uh8ngbg>. Viitattu 29.3.2023.
- Talousoosaaminen (Suomen Pankki). <https://www.suomenpankki.fi/fi/suomen-pankki/vastuullisuus/talousoosaaminen/>. Viitattu 15.4.2023.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Helsinki.
- Ulosottolaitos (2023) Ulosotto Suomessa. Ulosottolaitoksen tilastoja vuodelta 2022. https://www.ulosottolaitos.fi/material/collections/20230306101248/HqfsvgpWZ/Ulosotto_Suomessa_Ulosottolaitoksen_vuositulastoja_2022.pdf. Viitattu 25.3.2023.
- Viitasalo, Katri (2018) Äitien pyrkimykset ja toimintamahdollisuuksien valikko. Käsitteellinen tutkimus äitien taloudellisista toimintamahdollisuuksista. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/57201/978-951-39-7340-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y> .Viitattu 7.4.2023.
- Viitasalo, Katri (2019) Mistä taloussosiaalityössä on kyse? Teoksessa Minna Zechner & Sirpa Karjalainen & Katri Viitasalo (toim.) Avauksia taloussosiaalityöstä. Jyväskylän yliopisto, 8–15. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64919/978-951-39-7780-1.pdf?sequence=2&isAllowed=y> Viitattu 7.4.2023.
- Viitasalo, Katri (2021) Taloudellisen kyvykkyyden vahvistaminen ja mekanismit sosiaalityössä. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) Aikuissosiaalityö: tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Helsinki: Gaudeamus, 218–230.
- Vilkka, Hanna (2021) Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vyvyan, Victoria & Blue, Levon & Brimble, Mark (2014) Factors that influence financial capability and effectiveness: Exploring financial counsellors' perspectives. Australasian Accounting, Business & Finance Journal, 8(4), 3–22. <https://doi.org/10.14453/aabfj.v8i4.2>. Viitattu 9.4.2023.
- Wolfsohn, Reeta & Michaeli, Dorlee (2014) Financial social work. <https://oxfordre.com/socialwork/view/10.1093/acrefore/9780199975839.001.0001/acrefore-9780199975839-e-923/version/0>. Viitattu 8.4.2023.

- World Bank (2022a) Fact sheet: An Adjustment to Global Poverty Lines. <https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2022/05/02/fact-sheet-an-adjustment-to-global-poverty-lines>. Viitattu 28.3.2023.
- World Bank (2022b) Financial Inclusion. <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/overview>. Viitattu 10.4.2023
- Worthington, Andrew C. (2006) Debt as a source of financial stress in Australian households. *International Journal of Consumer Studies*, 30(1), 2–15. <https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2005.00420.x>. Viitattu 26.3.2023.
- Xiao, Jing Jian & Porto, Nilton (2022) Financial capability and wellbeing of vulnerable consumers. *The Journal of Consumer Affairs*, 56(2), 1004–1018. <https://doi.org/10.1111/joca.12418>. Viitattu 9.4.2023.
- Zechner, Minna (2019) Olosuhteet vaikuttavat taloudelliseen toimintakykyyn. Teoksessa Minna Zechner & Sirpa Karjalainen & Katri Viitasalo (toim.) *Avauksia taloussosiaalityöstä*. Jyväskylän yliopisto, 16–23. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64919/978-951-39-7780-1.pdf?sequence=2&isAllowed=y> Viitattu 8.4.2023.

LIITTEET

Liite 1 Teemahaastattelurunko

Taustakysymykset

Ikäsi _____

Sukupuoli _____

Taloudellinen haavoittuvuus

1. Miten kuvailisit taloudellista tilannettasi, kun hakeuduit yksilölliseen ohjaukseen?
2. Mikä oli suhteesi yleensä talousasioihin?
3. Mikä sai sinut hakemaan apua talousasioissa? Huomasitko tarvitsevasi apua talousasioissa? Ohjasiko joku ulkopuolinen sinut hakemaan apua talousasioissa?
4. Miten kuvailisit taloustietämystäsi ennen taloudelliseen neuvontaan hakeutumista?

Taloudellinen toimintakyvyn vahvistuminen

5. Miten kuvailisit taloudellisen toimintakykysi vahvistumista?
6. Miten talousasioidesi hoitaminen on muuttunut?
7. Miten tietoisuutesi omasta taloudestasi on muuttunut? Tunnetko omat tulosi, menosi ja velkasi?
8. Oletko pystynyt hankkimaan itsellesi lisätuloja? Jos, niin miten?
9. Miten kuvailisit taloudellista tulevaisuuteen varautumistasi? Millaisia tulevaisuuden taloustavoitteita sinulla on?
10. Miten seuraat taloudellisia asioita yleisesti?
11. Onko asenteesi rahaan muuttunut? Miten se on muuttunut?
12. Luotatko itseesi ja tulevaisuuteesi taloudellisesti? Mitä se tarkoittaa kohdallasi?
13. Missä paikoissa taloudellinen toimintakykysi on muuttunut?
14. Miten omat tuntemuksesi ovat muuttuneet? Ovatko esimerkiksi syyllisyyden ja häpeän tunteet hälvenneet?
15. Koetko hallitsevasi omaa talouttasi ja tekemään päätöksiä taloudellisesti järkevällä tavalla? Koetko sinulle olevan mahdollista vaikuttaa omaan taloudelliseen tilanteeseesi? Kerro, miten.
16. Miten kuvailisit taloudellisten voimavarojesi muuttuneen kokonaisuutena?

Yksilöllinen talousohjaus

17. Miten taloudellista toimintakykyäsi on talousohjauksessa vahvistettu? Millaisin toimenpitein?
18. Miten koet näiden toimenpiteiden vahvistaneen taloudellista toimintakykyäsi? Ovatko ne olleet riittäviä ja selviä? Olisitko tarvinnut enemmän neuvoja? Oletko noudattanut neuvoja arjessasi?
19. Millaista tukea olet saanut?
20. Koetko tulleeesi kohdatuksi kokonaisvaltaisesti? Mitä se kohdallasi tarkoittaa? Mikä merkitys sillä on ollut?
21. Miten sinua on autettu asioinnissa?
22. Oletko tullut neuvonnassa kuulluksi ja ymmärretyksi? Oletko saanut itse vaikuttaa prosessiin? Oletko tullut kohdatuksi?
23. Mikä mielestäsi vaikutti siihen, että taloudellista toimintakykyäsi pystyttiin vahvistamaan yksilöllisellä talousohjauksella?

Taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen merkitys elämäntilanteelle/elämänhallinnalle

24. Taloudellinen toimintakykysi on vahvistunut. Mitä merkitystä katsot sillä olevan elämäntilanteellesi?

Lopuksi

25. Onko sinulla vielä jotain muuta, mitä haluaisit kertoa taloudellisen toimintakykysi vahvistumisesta?

Liite 2 Analyysirunko

Taloudellinen toimintakyky ja sen vahvistuminen
Taloudellinen toimintakyky ennen tukea
Taloudellinen tilanne Sysäys avun hakemiseen Velkaantuminen Taloustietämys Asenne Tunteet
Vahvistunut taloudellinen toimintakyky
Päivittäiset raha-asiat Talouden suunnittelu Pankki- ja vakuutusasiat Talousasioiden seuraaminen Etuudet Verot Velat Asenne ja suhtautuminen rahaan Syyllisyys ja häpeä Henkiset voimavarat Taloudellinen turvallisuus Vahvistumisprosessi
Taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen merkitys elämäntilanteelle
Työ ja opiskelu Arki Tulevaisuus Sosiaaliset suhteet Henkinen hyvinvointi Osallisuus Kokonaisuus
Yksilöllinen tuki taloudellisen toimintakyvyn vahvistajana
Konkreettinen tuki ohjauksena ja asianajona
Ohjaus ja neuvonta Tieto Tuki asioinnissa Jatko-ohjaus Asiakaslähtöisyys Yhdessä tekeminen
Psykososiaalinen tuki kohtaamisena
Kokonaisvaltaisuus Arvostava ja kunnioittava kohtaaminen Luottamus Välittäminen Rinnalla kulkeminen Toivon luominen

Liite 3 Vahvistunut taloudellinen toimintakyky

Taloudellinen lukutaito	Vahvistunut taloudellinen toimintakyky	Merkki vahvistumisesta
Taidot ja kyvyt	Laskujen maksaminen, kirjekuorien avaaminen	Ei perintäkirjeitä, ei sähkön katkaisuvaroituksia
	Rahan käyttö, osto- ja kulutus-käyttäytyminen	Suunnitelmallisuus, impulsiivisuuden väheneminen, tarveharkinta
	Rahan riittävyys	Ei lainoja kavereilta, menojen karsiminen, lisätulojen hankkiminen käyttövaralaskelma, budjetti
	Säästäminen	Puskurirahastoon tai tavoitteita varten
	Sosiaalietuudet	Kaikki haettuina
	Velat	Maksaminen, vapaaehtoiset järjestelyt
Tiedot	Oma talous	Menojen ja tulojen kartoittaminen
	Velat	Velkojen määrän kartoittaminen, tietoisuus asioiden hoitumisesta, velkajärjestely
	Etuudet	Tieto omista oikeuksista
	Taloudellisen tiedon seuraaminen	Vähäistä, vain itseä kiinnostavaa
Asenteet	Vastuullisuus	Rahojen riittäminen elämiseen ja laskuihin
	Tietoisuus	Rahan merkitys elämässä
	Rahan kunnioittaminen	Rahan arvo elämässä
	Aikuismaisuus	Huomio taloudellisiin seurauksiin mielihyvän sijaan
Taloudellinen suoriutuminen		
Pankkipalvelut	Perusasiointi verkossa	Mahdollisuus pankkiasiointiin
Vakuutuspalvelut	Osalla maksuhäiriömerkinnät estivät saannin	Mahdollisuus saada vakuutukset
Taloudellinen asiointi		
Pankit	Pankkipalveluiden hyödyntäminen	Muiden kuin peruspankipalveluiden käyttö
Vakuutusyhtiöt	Vakuutusasioiden hoito	Kilpailutus, uudet vakuutukset
Verottaja	Vero-asioiden tunnistaminen	OmaVero, verokortti
Kela	Etuuksien hakeminen	Itsenäistä, tukea päätösten ymmärtämiseen ja tarvittaessa etuuksien hakemiseen
Työttömyyskassa	Etuuksien hakeminen	Ansiosidonnainen päiväraha
TE-palvelut	TE-palveluiden merkitys työttömyysturvan hakemiselle	Työttömäksi hakeutuminen
Talous- ja velkaneuvonta	Velka-asioiden järjestely	Hakeutuminen velkajärjestelyyn
Perintätoimistot	Velka-asioiden järjestely	Yhteydenottaminen ja maksusopimusten teko

Liite 4 Taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen merkitys

Vahvistumisen merkitys	Kohde	Merkitys
Taloudellinen hyvinvointi	Tunteet	Häpeän ja syyllisyyden tunteen lieventyminen
	Henkisten voimavarojen kasvu	Taloustressin lieventyminen, ahdistuksen väheneminen, oman olon helpottuminen, henkinen kasvu
	Taloudellinen turvallisuus	Ei rahalla kituuttamista, mahdollisuus selviytyä taloudellisista kriiseistä
	Taloudelliset tulevaisuuden näkymät	Pysyvä muutos mahdollista, taloudellinen turvallisuus paranee, tavoitteena velattomuus, vakaa rahatilanne, omistusasunto ja mielenkiintoinen työ, joka takaa elannon.
	Vertaistuellinen toiminta	Muiden auttaminen ohjaamalla palveluiden tai kertomalla mahdollisuuksista oman taloudellisen tilanteen parantamiseksi
Elämäntilanne	Työ ja opiskelu	Kynnys hakeutua töihin tai opiskelemaan madaltuu
	Arjen hallinta	Arjen selkeytyminen ja rauhoittuminen
	Tulevaisuus	Valoisampi tulevaisuus
	Sosiaaliset suhteet	Perhe ja ystävät
	Henkinen hyvinvointi	Pelon tunteen hälveneminen, mielialan paraneminen, yleinen jaksaminen, varmuutta ja itsetuottamusta ongelmista selviämisestä, alemmuuden tunteen häviäminen, mielenterveyden paraneminen
	Osallisuus	Syrjäytymisen ja torjunnan tunteen väheneminen, siirtyminen pois marginaalista, itsensä arvostuksen kasvaminen

Liite 5 Yksilöllinen tuki taloudellisen toimintakyvyn vahvistajana

Yksilöllinen tuki	Tapa	Kohde
Työmenetelmänä ja asianajona	Ohjaus ja neuvonta Keskustelut ja oppaat	Rahan riittävyys, taloudellisen tilanteen kartoittaminen, käyttövaran laskeminen, oman talouden suunnittelu, perintäasiat, kirjekuorien avaaminen, asennemuutos, laskujen maksaminen, ohjeet veloista sopimiseksi, rahan käyttö, ostokäyttäytyminen, arjen rutiinit, velkojen kartoittaminen ja vaihtoehtojen pohtiminen, tiedon lisääminen, etuustilanteen tarkistaminen ja niiden hakemisen varmistaminen Asiakaslähtöisyys, asiakasosallisuus
	Asiointiapu	Ulosotto, perintätoimistot, Kela, käräjäoikeus, työttömyyskassat, pankit, verohallinto, talous- ja velkaneuvonta
	Palveluohjaus	Talous- ja velkaneuvonta, diakonia, Kela
Psykososiaalisena tukena	Kokonaisvaltaisuus	Elämämaailman huomioonottaminen
	Arvostava kohtaaminen	Ei syyllistämistä tai moralisointia, nähdyksi ja kuulluksi tuleminen, ihmisen, ei numero, vuorovaikutuksellisuus, henkilökemia
	Luottamus	Sama henkilö koko ajan, luottamus paitsi henkilöön, myös taitoihin
	Välittäminen	Ei jätetty yksin, kuulumiset, tunne avun saamisesta
	Rinnalla kulkeminen	Tapaamisista huolehtiminen, aina, myös myöhemmin, saa soittaa matalla kynnyksellä, kopin otto, jos on kaatumassa
	Toivon luominen	Turvan ja selviytymisen tunne, toivo paremmasta taloudellisesta huomisesta